

Kan en teoribaserad brandutbildning ändra deltagares brandkunskap och attityd med avseende på deras brandsäkerhet?

- En kvalitativ studie av Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildning till kommunala aktörer

Emilia Norin

Department of Fire Safety Engineering and Systems Safety
Lund University, Sweden

Brandteknik och Riskhantering
Lunds tekniska högskola
Lunds universitet

Report 5431, Lund 2013

Kan en teoribaserad brandutbildning ändra deltagares brandkunskap och attityd med avseende på deras brandsäkerhet?

En kvalitativ studie av Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildning till kommunala aktörer

Emilia Norin

Lund 2013

Kan en teoribaserad brandutbildning ändra deltagares brandkunskap och attityd med avseende på deras brandsäkerhet? – En kvalitativ studie av Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildning till kommunala aktörer.

Could a theory based fire education change participants' level of knowledge of fire and attitude regarding their fire safety? – A qualitative study of Sörmlandskustens emergency services preventative fire education to municipal actors.

Emilia Norin

Report nr 5431

ISSN: 1402-3504

ISRN: LUTVDG/TVBB-5431-SE

Number of pages: 83

Number of illustrations: 51

Sökord

brandsäkerhet, attityd, brandutbildning, förebyggande utbildning

Keywords

fire safety, attitude, fire education, preventative education

Abstract

A study of Sörmlandskustens emergency service's preventative fire education regarding if participants of the education programs had a change in basic fire knowledge and attitude towards fire safety. Fire knowledge amongst participants had a marginal rise but their attitude remained the same as before participating in the fire education.

© Copyright Brandteknik och Riskhantering, Lunds tekniska högskola, Lunds universitet, Lund 2013

Brandteknik och Riskhantering
Lunds tekniska högskola
Lunds universitet
Box 118
221 00 Lund
brand@brand.lth.se

Department of Fire Safety Engineering
and System Safety
Lund University
P.O. Box 118
SE-221 00 Lund
Sweden

Sammanfattning

Denna rapport behandlar en förfrågan från Sörmlandskustens räddningstjänst där den efterfrågade utvärderingen berör organisationens förebyggande arbete med fokus på den externa risk- och brandskyddsutbildning Sörmlandskustens räddningstjänst erbjuder till kommunalt anställda.

Syftet med rapporten var att skapa en översikt över de i nuläget beskrivna utvärderingmetoder av utbildningar som finns inom kunskap- och attitydfrågor och att sedan utvärdera Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildningar. Likväl för att ta reda på i vilken utsträckning och om den brandförebyggande utbildningen leder till en förändring hos deltagarna, om brandkunskapsnivån ökar av Sörmlandskustens räddningstjänsts utbildning och hur deltagarna i utbildningen upplever att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har förändrats.

Frågeställningen som har behandlats i rapporten är:

1. Vilka metoder finns det i nuläget för att utvärdera kunskap och attityd hos deltagare inom brandförebyggande utbildningar?
2. Vilken förändring i brandkunskapsnivå hos deltagarna i brandkurserna kan urskiljas efter en utbildning utförd av Sörmlandskustens räddningstjänst?
3. Hur upplever deltagare i de brandförebyggande utbildningarna på Sörmlandskustens räddningstjänst att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har ändrats efter en genomförd brandutbildning?
4. Hur ska Sörmlandskustens räddningstjänst arbeta vidare med att tydliggöra den enskildes ansvar och utveckla den externa utbildningsverksamheten med utgångspunkt i utvärderingens resultat?

I dagsläget finns ingen beprövad metod för att utvärdera kunskap och deltagarnas attityd inom brandförebyggande utbildningar. Dock har en utvärdering genomförts i rapporten med hjälp av enkätundersökning och intervjuer. Dessa visar på att attityderna inte ändrats nämnvärt och de enskilda individerna upplever inte att de kan arbeta förebyggande i någon större utsträckning. Sörmlandskustens räddningstjänsts utbildning är enligt undersökningen bra, att ändra deltagarnas attityd till brandsäkerhet är snarare en övergripande nationell angelägenhet likt övriga stora attitydfrågor, som till exempel miljö. Brandkunskaperna ökar hos deltagarna enligt genomförd enkätundersökning och intervjuer trots att deltagarna redan innan genomförd utbildning har en hög andel korrekta svar och en sund inställning till sin brandsäkerhet. Även om någon större attitydförändring inte går att urskilja med de intervjuer som genomfördes uttrycker deltagarna att utbildningen får dem att reflektera.

Sörmlandskustens räddningstjänst bör i sin utbildning förtydliga och förklara att den enskilde kan göra förebyggande åtgärder så att brand inte uppstår. Tydliga och konkreta mål bör också utformas för utbildningsverksamheten för att effektivisera utbildningen och underlätta framtida utvärderingar inom verksamheten. Med kunskapen från denna rapport skulle det även vara värdefullt för Sörmlandskustens räddningstjänst att fortsätta utvärdera andra utbildningar samt när viktiga målgrupper för brandutbildning lokaliseras utföra samma utvärdering som i denna rapport.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
1. Inledning.....	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte.....	7
1.3 Mål.....	8
1.4 Frågeställning	8
1.5 Avgränsningar.....	8
1.6 Begränsningar.....	9
1.7 Disposition	9
2. Metod	11
2.1 Bakgrund- och litteraturstudie	11
2.1.1 Bakgrundstudie om Sörmlandskustens förebyggande utbildning	11
2.1.2 Litteraturstudie, studier om utvärdering samt utvärderingsmöjligheter av utbildningar ...	12
2.2 Intervjuer	13
2.3 Enkätundersökning.....	14
2.3.1 Datainsamling.....	16
3. Beskrivning av Sörmlandskustens räddningstjänst	17
3.1 Lagen om skydd mot olyckor.....	17
3.2 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.....	17
3.2.1 Nationella visioner och mål	17
3.3 Sörmlandskustens räddningstjänst	18
3.4 Sörmlandskustens förebyggande verksamhet	18
3.4.1 Sörmlandskustens brandförebyggande utbildningar	19
3.4.2 Sörmlandskustens räddningstjänsts vision och mål.....	19
3.4.3 Extern utbildning	20
3.4.4 Kommunala säkerhetsutbildningar	20
3.4.5 Utbildning till skolan.....	22
4. Teori och ramverk för studien.....	23
4.1 Bakgrund	23
4.2 Utvärderingsmetoder	23
4.3 Teori om kunskapsabsorption, attityder och beteendeförändring.....	25
4.3.1 Att ta till sig kunskap	25

4.3.2 Beteende och attityd	25
4.3.3 Förändring av beteende	28
4.3.4 Utvärdering av utbildning	29
5. Enkätundersökning	31
5.1 Underlag till enkätundersökningen	32
5.2 Resultat	32
5.3 Felkällor	46
6. Djupintervjuer	49
6.1 Underlag till djupintervjuerna	50
6.2 Resultat	51
6.2.1 Attityd och beteende	51
6.2.2 Effektivitet	53
6.3 Felkällor	54
7. Analys	56
7.1 Analys av enkätundersökning	56
7.2 Analys av intervjuer	56
7.2.1 Mottaglighet	56
7.2.2 Attityd och beteende	56
7.3 Utbildningsinsatsernas effekt på kunskapsnivå och attityd	57
7.3.1 Utvärdering av utbildningen enligt teorin	57
7.4 Sammanfattning av analysen	58
7.4.1 Mottaglighet	58
7.4.2 Attityd och beteende	58
7.4.3 Effektiv utbildning	58
7.5 Diskussion	59
8. Rekommendationer	60
8.1 Sammanfattning av rekommendationer	61
9. Slutsats	62
10. Referenser	63
Internet	65
Intervjuer	66
Bilaga A	67
Bilaga B	68
Bilaga C	70

Bilaga D	73
Bilaga E	82

1. Inledning

I rapportens inledning beskrivs bakgrunden till arbetet samt syfte, mål, frågeställning och arbetets avgränsningar.

Räddningstjänsten har som huvuduppgift att rädda liv, egendom och miljö. Enligt Lagen om skydd mot olyckor (2003:778) "skall kommunen se till att åtgärder vidtas för att förebygga bränder och skador till följd av bränder [...]". Varje år läggs stora resurser på förebyggande verksamhet runt om i landets räddningstjänster, detta dels för att lagen gör kommuner skyldiga till att ha ett förebyggande arbete och dels för att det finns en allmän uppfattning om att det förebyggande arbetet gör skillnad. På Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskaps hemsida står det att "dessutom kostar det oftast mindre att förebygga olyckor och kriser än att ta hand om konsekvenserna av dem". (MSB, 2013)

Vilka förebyggande verksamheter som bedrivs i varje kommun på räddningstjänsterna runt om i Sverige skiljer sig åt och alla har egna handlingsplaner. Även om det i lagen står att det måste finnas ett förebyggande arbete är det upp till varje kommun att bestämma hur detta ska genomföras. Ofta styrs kvantiteten av förebyggande arbete av den begränsade resurstillgången räddningstjänsterna har. De allra flesta räddningstjänster i Sverige bedriver utbildning till allmänheten i mer eller mindre utsträckning. Eftersom Sörmlandskustens räddningstjänst arbetar mycket med utbildningar som förebyggande åtgärder vill organisationen med en utvärdering av detta område säkerhetsställa en bra kvalitet på utbildningsverksamheten och bidra till att eventuella förbättringar kan ske.

Riskinformation och utbildning om brandfarorna i hemmet eller på arbetet är en stor del av de olycksförebyggande åtgärder som Sörmlandskustens räddningstjänst jobbar med. Att kunna mäta om det förebyggande arbetet gör skillnad samt om den enskilde individens ansvarstagande för sitt eget brandskydd ökar av en utbildning är eftersträvänsvärt. Med en utvärdering undersöks om Sörmlandskustens räddningstjänsts utbildningar kan förbättras samt eventuella rekommendationer till fortsatt utveckling av en effektivt brandförebyggande utbildning.

1.1 Bakgrund

Sörmlandskustens räddningstjänst arbetar systematiskt och kontinuerligt för att förebygga och förhindra olyckor. Verksamheten har i riskanalyser tagit hänsyn till MSB:s rapport om samhällets utveckling samt utmaningar och möjligheter för samhällsskydd och beredskap i framtiden (MSB, 2012:a). MSB tillämpar även en nollvision, "ingen ska omkomma eller skadas allvarligt av brand" (MSB, 2010:b), som avspeglas i Sörmlandskustens räddningstjänsts arbete. MSB:s analys av de långsiktiga och strategiska målen som har satts upp visar behovet av att stärka den enskilde individens beredskap (MSB, 2012:b). I Sörmlandskustens räddningstjänsts handlingsprogram uttrycks vikten av att ge den enskilde kunskapen för att kunna öka sin brandsäkerhet och något som eftersträvas med risk- och brandskyddsutbildningar är att klargöra den enskilde individens ansvar.

1.2 Syfte

Rapporten som följer utgör ett examinerande arbete på Lunds universitets brandingenjörsprogram och just detta examensarbete behandlar en förfrågan från Sörmlandskustens räddningstjänst. Sörmlandskustens räddningstjänst har efterfrågat en utvärdering av dess förebyggande arbete med fokus på den externa risk- och brandskyddsutbildningen.

Trots att många organisationer och personer har uttryckt den brandförebyggande utbildningens betydelse är det få tillgängliga utvärderingsmetoder som berör kunskap- och attitydfrågorna. Syftet

med rapporten är att skapa en översikt över de i nuläget beskrivna utvärderingmetoder av utbildningar som finns inom kunskap- och attitydfrågor, för att sedan utvärdera Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildningar. Vidare för att ta reda på i vilken utsträckning och hur den brandförebyggande utbildningen leder till en förändring hos deltagarna, om brandkunskapsnivån ökar av Sörmlandskustens räddningstjänsts utbildning och hur deltagarna i utbildningen upplever att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har förändrats. Genom att lyfta fram utbildningen i en utvärdering hoppas rapportskrivaren kunna bidra till en utveckling av den kommunala risk- och brandskyddsutbildning som Sörmlandskustens räddningstjänst erbjuder.

1.3 Mål

Målet är att efter utvärderingen kunna analysera resultatet och ge Sörmlandskustens räddningstjänst rekommendationer angående deras brandförebyggande utbildning och utvärderingsarbete. Delmålen i arbetet är att undersöka vad som kan vara orsakerna till de resultat som utvärderingen ger.

1.4 Frågeställning

1. Vilka metoder finns det i nuläget för att utvärdera kunskap och attityd hos deltagare inom brandförebyggande utbildningar?
2. Vilken förändring i brandkunskapsnivå hos deltagarna i brandkurserna kan urskiljas efter en utbildning utförd av Sörmlandskustens räddningstjänst?
3. Hur upplever deltagare i de brandförebyggande utbildningarna på Sörmlandskustens räddningstjänst att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har ändrats efter en genomförd brandutbildning?
4. Hur ska Sörmlandskustens räddningstjänst arbeta vidare med att tydliggöra den enskildes ansvar och utveckla den externa utbildningsverksamheten med utgångspunkt i utvärderingens resultat?

1.5 Avgränsningar

Området förebyggande verksamhet är stort och många aktiviteter ryms inom detta område. Sörmlandskustens räddningstjänst satsar mycket på den förebyggande verksamheten och en stor del av denna är externa utbildningar. Varje år utbildas 50 – 100 personer per 1000 invånare i kommunerna Nyköping, Trosa, Gnesta och Oxelösund (Riksdagen, 2011). För att hinna göra en utvärdering under 6 månader har rapporten avgränsats till att bara undersöka utbildningsdelens effekt på brandkunskapsnivå hos kommunalt anställda, om deltagare i en brandutbildning upplever en personlig förändring efter en utbildning samt hur Sörmlandskustens räddningstjänst ska kunna utveckla utbildningen med avseende på detta. Rapporten fokuserar på detta då det tidigare inte gjorts någon utvärdering kring kunskap- eller attitydfrågor för det brandförebyggande arbetet och inom området brand inte finns någon utpräglad utvärderingsmetod i dessa frågor.

Rapporten är som nämnts avgränsad till utbildningsdelen och även detta har avgränsats ytterligare till att bara röra de externa utbildningarna. Utbildning sker även internt men den delen är inte möjlig att utvärdera under examensarbetets tidsram. I examensarbetet avgränsas utvärderingen till brandkunskap inom de risk- och brandskyddsutbildningar som Sörmlandskustens räddningstjänst erbjuder, detta då det i många av utbildningarna ges stort utrymme till brandkunskap.

Utvärderingen kommer endast att fokusera på brandkunskap och brandsäkerhet kopplat till vardagssammanhang för deltagarna i Sörmlandskustens räddningstjänsts utbildningar. Det finns många andra utvärderingsmöjligheter som då till exempel innefattar om informationen är korrekt och om utbildningsplanen hinns med under utbildningstillfället, att mottagarna förstår budskapet och om det finns svårigheter eller hinder med att utföra utbildningen samt om informationen når ut till viktiga målgrupper och hur mycket det förebyggande arbetet kostar i förhållande till vinsten av arbetet. Även skillnader mellan varje utbildare i deras kunskapsnivå och pedagogik, flexibilitet och anpassningsförmåga påverkar till stor del utbildning. (Rohrmann, 2001). Alla dessa områden kräver en mer omfattande utvärdering och bör undersökas vidare, då inte enbart rapportens slutsatser kan stå som grund för eventuella beslut.

Vanligtvis är det eftersträvansvärt att se på fyra eller fem år före en förändring och sedan minst två eller tre år efter en förändring för att få en uppfattning av om det var själva åtgärden som genererade en förändring (Schaenman, 1990). Sörmlandskustens räddningstjänst bör därför fortsätta att utvärdera de brandförebyggande utbildningarna då rapporten avgränsats till den utbildning som i dagsläget finns och ännu mer precist den som ges under hösten 2013.

1.6 Begränsningar

Tiden var den mest begränsande faktorn då examensarbetet bara omfattade 22,5 veckor. Enkätundersökningen samt djupintervjuerna begränsades i antal och omfattning för att kunna samlas in och analyseras inom tidsramen för examensarbetet. För att göra en grundligare analys och utvärdering krävs längre tid och mer resurser.

1.7 Disposition

I detta avsnitt redovisas en översiktlig beskrivning av rapportens olika delar.

Kapitel 1

Inledning, bakgrund, syfte och mål samt de avgränsningar och begränsningar som finns beskrivs i detta kapitel för att ge läsaren en förståelse av vad som ämnas uppnås i rapporten.

Kapitel 2

I detta kapitel förklaras det arbetssätt som används i rapporten.

Kapitel 3

Litteraturstudie ett där bakgrund till den förebyggande brandutbildningen som Sörmlandskustens räddningstjänst arbetar med redovisas, samt beskrivning av utbildningsverksamheten.

Kapitel 4

Teori och ramverk som används i rapporten beskrivs där teori om bland annat attityd- och beteendeförändringar redovisas.

Kapitel 5

Resultatet till den enkätundersökningen som gjorts redovisas samt underlag till enkäten och de felkällor som finns.

Kapitel 6

Resultatet till de djupintervjuer som genomfördes redovisas samt underlag till intervjuerna och de felkällor som finns.

Kapitel 7

I detta kapitel finns den analys som gjorts av enkätundersökningen och djupintervjuerna med avspeglig i teorin och ramverket för rapporten. Även en diskussion av analysen återfinns i detta kapitel.

Kapitel 8

Rapportens slutsats redovisas i detta kapitel.

Kapitel 9

De rekommendationer som författaren ger till Sörmlandskustens räddningstjänst redovisas i detta kapitel.

Bilaga A

Intervjuunderlag till de intervjuer som genomfördes med verksamma inom utbildningsverksamheter på Sörmlandskustens räddningstjänst redovisas i bilaga A.

Bilaga B

Sörmlandskustens räddningstjänsts risk- och brandskyddsutbildningar redovisas i sin helhet enligt den kurskatalog Sörmlandskustens räddningstjänst har.

Bilaga C

Enkäten som användes i enkätundersökningen är redovisad i denna bilaga.

Bilaga D

Resultatet från kontrollgruppens enkätundersökningsresultat redovisas i denna bilaga.

Bilaga E

Översikt över procentuell skillnad i antal rätt eller fel svarsalternativ i före- och efter-enkätens resultat.

2. Metod

I detta kapitel beskrivs de metoder som använts för att besvara rapportens frågeställning, hur planering, insamling och analys har gått till samt styrkor och brister med metoden. Med hjälp av litteraturstudier, intervjuer, observationer, undervisningsmaterial, enkätundersökning och dokument utvärderades Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildningar. Författaren har genom arbetet försökt att vara objektiv och behandlar varför de brandförebyggande utbildningarna ser ut som de gör, styrkor och svagheter samt vilka utvecklingsmöjligheter som finns.

Först i arbetet gjordes en litteraturstudie för att undersöka vilka utvärderingsmetoder som i dagsläget finns för att utvärdera och kontrollera kunskap och attityd hos deltagare i förebyggande utbildningar. Även information om Sörmlandskustens räddningstjänsts verksamhet och utbildningsdel samlades in. Information inhämtades på plats på Sörmlandskustens räddningstjänsts brandstation i Nyköping samt med hjälp av telefonintervjuer, informationsblad om utbildningsverksamheten, böcker inom relevanta områden och även internetsökningar. En enkätundersökning genomfördes där kunskapsnivån i brandfrågor före och efter en utbildning kontrollerades. Det genomfördes även intervjuer via telefon där personer som deltagit i Sörmlandskustens räddningstjänsts brandutbildningar fått svara på frågor om hur de upplevde att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har förändrats på grund av genomförd utbildning.

En utvärdering behöver inte bara förevisa om en åtgärd fungerar eller inte utan också varför den ger detta resultat (Rohrmann, 2001). Resultaten från litteraturstudien, enkätundersökningen och djupintervjuerna har därför analyserats med uppgift att undersöka vilka orsaker som ligger bakom resultaten.

Rapporten genomförs med grundläggande metodikstöd i böckerna *Rapporter och uppsatser* (Backman, 2008), *Kvalitativa analyser* (Boolsen, 2007) och *Att genomföra examensarbete* (Höst et al., 2006).

2.1 Bakgrund- och litteraturstudie

En litteraturstudie genomfördes för att kartlägga information och tidigare forskning om utvärderingar samt om kunskaps- och attitydförändring som kan generera i en beteendeförändring. En studie genomfördes även för att kartlägga Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildningsverksamhet, med fokus på risk- och brandskyddsutbildningar till kommunalt anställda. Dessa studier gjordes för att besvara fråga ett och två i frågeställningen.

2.1.1 Bakgrundstudie om Sörmlandskustens förebyggande utbildning

En studie genomfördes för att få en klar bild av Sörmlandskustens räddningstjänsts förebyggande verksamhet. Studien omfattar upplägget av Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildningsverksamhet samt om några utvärderingar tidigare genomförts.

Studien började med att samla in material om Sörmlandskustens räddningstjänst externa utbildningar. Materialet bestående av dokument, utbildningsplaner, handlingsplaner, lagar, informationsmaterial och observationer samt intervjuer analyserades sedan för att få ihop en korrekt bild av utbildningsverksamheten. Den del av rapporten som beskriver Sörmlandskustens räddningstjänsts förebyggande verksamhet och utbildning granskades sedan av anställda på Sörmlandskustens räddningstjänst för att säkerhetsställa en rättvisande beskrivning. Studien om det brandförebyggande arbetet inom Sörmlandskustens räddningstjänst omfattar även intervjuer med

personal inom verksamheten som på hel- och deltid arbetar med utbildningsverksamheten. Vid utredningen har även dokumentation som utbildningsmaterial, informationsblad, material om planering och uppföljning etcetera använts. Avsikten med denna studie är att belysa vilket arbete som sker och bakgrunden till dess utformning, om utbildningen tidigare har följts upp samt vad aktörer inom Sörmlandskustens räddningstjänst tycker.

2.1.2 Litteraturstudie, studier om utvärdering samt utvärderingsmöjligheter av utbildningar

För att besvara fråga två i frågeställningen *"Vilken förändring i brandkunskapsnivå hos deltagarna i brandkurserna kan urskiljas efter en utbildning utförd av Sörmlandskustens räddningstjänst?"* genomfördes en litteraturstudie då en kartläggning av tidigare forskning och undersökningar inom utvärdering av brandförebyggande utbildning behövdes som grund i rapporten. Studier utfördes även av litteratur och tidigare forskning om utvärdering av utbildningar generellt. I denna litteraturstudiedel diskuterades även med brandstationer runt om i Sverige och organisationer som jobbar med brandförebyggande utbildning för att kartlägga om det förr utförts någon utvärdering av brandförebyggande utbildningar eller om det fanns kunskap inom området. Detta för att samla information och litteratur som annars kan förbises i en litteraturstudie utförd enbart av författaren. Diskussioner fördes med andra räddningstjänster av ungefär samma kommunstorlek som Sörmlandskustens räddningstjänst omfattar; Nyköping, Trosa, Gnesta och Oxelösund. Likaså fördes diskussioner med privata aktörer inom brandsäkerhetssektorn. Litteraturstudien var ett fortlöpande arbete genom hela rapporten då ny information ständigt söktes upp. Diskussion har även förts kontinuerligt med handledare och anställda på Sörmlandskustens räddningstjänst, samt handledare på avdelningen för Brandteknik och Riskhantering på Lunds universitet.

Som utgångspunkt i examensarbetet skapades en översikt av dagens kunskapsläge inom utvärderingar i området brandförebyggande utbildning. Detta gjordes med hjälp av bland annat en litteraturstudie som började med en bred sökning med många nyckelord. Nyckelorden var bland annat förebyggande arbete + brand, utvärdering + utbildning. De sökmotorer och webbsidor som användes för sökningen var ISI Web of Knowledge, ELIN, SP Sveriges tekniska forskningsinstitut, Science direct, Räddningsverket, MSB och Google. Angränsande och relaterande ämnen togs även med i sökningen med nyckelord som förebyggande, effektivitet och utvärdering av verksamhet. Den breda sökningen ledde föga förvånande till en stor mängd artiklar och under den utvidgade sökningen i litteraturstudien uppfattades ett mönster av vilka sökord som gav relevanta resultat. De nyckelmeningar som användes till litteraturstudiens mer specifika sökning var:

- Hur mäter man förebyggande arbete/verksamhet + räddningstjänsten
- Effekt av förebyggande arbete/verksamhet + räddningstjänsten
- How effective are preventive work + emergency service
- Mitigation of accidents + how to measure outcome
- Värdera effekten av förebyggande arbete/verksamhet
- Nyttan av förebyggande verksamhet
- Emergency service + prevention activities + effectiveness
- Nytt utbildning
- Utvärdera utbildning
- Attityd + förändrat beteende

För att välja ut intressant litteratur gjordes en översiktlig läsning av rubriker och sedan sammanfattningen för en första sällning, efter detta skummades inledning och slutsats igenom för att sedan i den mest relevanta litteraturen göra en grundligare studie av intressanta delar. Under genomläsningen fördes anteckningar av intressanta iakttagelser.

Litteraturstudien skedde även genom kontakter. I början av litteraturundersökningen gjordes ett e-postutskick till anställda på företaget Arup Australasia, New Zealands universitets avdelning för brandteknik *Civil and Natural Resources Engineering* på University of Canterbury samt till Anders Lundberg som jobbar med förebyggande verksamhet på MSB. E-postutskicket gjordes då författaren har varit i kontakt eller jobbat för dessa organisationer förr och många personer med dokumenterade bra brandkunskaper kunde nås. Utskicket som innehöll information om examensarbetet och nyckelorden ovan resulterade i tips om intressanta artiklar som togs med i urvalet av litteratur.

Under projektet har fortlöpande diskussioner förts med personal inom räddningstjänstens organisation, personal inom försäkringsbranschen samt med personal tillhörande andra räddningsverksamheter. Diskussioner med andra räddningstjänster inom Sverige fördes för att skapa en bild av vad andra räddningstjänster har gjort inom området och det generade en hel del tips och råd. Viss litteratur handlar mer om bakomliggande orsak till det förebyggande arbetet, hur man skriver en rapport samt utvärderingar av olika avdelningar inom förebyggande arbete. Med stöd i teorin som sammanställts med hjälp av litteraturstudien kopplades mönster och samband i djupintervjuernas svar ihop samtidigt som felkällor avhandlas. I analysen diskuteras och problematiseras även utomstående komponenternas möjliga påverkan på eventuella effekter.

2.2 Intervjuer

Som komplement till litteraturstudien och för att få ett korrekt svar på frågeställning nummer ett *"Vilka metoder finns det i nuläget för att utvärdera kunskap och attityd hos deltagare inom brandförebyggande utbildningar?"* genomfördes även intervjuer. För att få en överblick av de utbildningar som finns hos Sörmlandskustens räddningstjänst samlades en hel del information in genom intervjuer med anställda på Sörmlandskustens räddningstjänst. Vid intervjuerna preciserade och åskådliggjorde först författaren vilken information som behövdes för att sedan välja ut vilka som kunde ge svar på dessa frågor, de personer som valdes ut intervjuades sedan. Efter det gjordes en intervjuplan med både direkta frågor och mer diskuterande frågor i en halvstrukturerad intervju för att intervjupersonen skulle få fram sin åsikt och kunskap, intervjuunderlaget redovisas i bilaga A. Intervjuerna var semistrukturerade vilket innebär ett flexibelt sätt att förhålla sig till ämnets ordningsföljd genom att låta den intervjuade utveckla sina åsikter fritt. Semistrukturerade intervjuer är en intervjuform som ger utrymme för följdfrågor vilket kan leda till att man får information som man annars inte skulle ha fått (Trost, 2007). Eftersom det är ett begränsat antal som jobbar med utbildningsverksamheten intervjuades alla nyckelpersoner som jobbade med extern utbildning, utbildningsutveckling och resursfrågor på Sörmlandskustens räddningstjänst. Totalt gjordes sex stycken intervjuer. Innan information från intervjuerna skrevs ned i rapporten presenterades citat eller information till den intervjuade personen för att på så sätt ge respondenten en chans att påverka innan informationen presenterades i rapporten. Rapportskrivaren har även fört kontinuerliga diskussioner utanför intervjuerna med folk på Sörmlandskustens räddningstjänst som arbetar med utbildningsverksamheten.

Då frågeställning nummer fyra *"Hur ska Sörmlandskustens räddningstjänst arbeta vidare med att tydliggöra den enskildes ansvar och utveckla den externa utbildningsverksamheten med utgångspunkt i utvärderingens resultat?"* är för komplex och personlig för att svara på med en litteraturstudie valdes i enighet med litteratur att göra djupintervjuer för att undersöka personliga åsikter (Stukát, 2005) hos personer som deltagit i Sörmlandskustens räddningstjänst externa utbildningar. Djupintervjuer är en kvalitativ undersökningsmetod som syftar till att få en djupare insikt och förståelse för en målgrupps beteende och åsikter. Den kvalitativa metodiken används för att mäta det som oftast inte går att kvantifiera såsom attityder, värderingar, känslor och beteenden (Svensson et al., 1996). Kvalitativa studier har som syfte att ta fram fakta som kan utvecklas till teorier till skillnad mot den kvantitativa intervjun som mer syftar till att bekräfta eller förkasta en i förväg uppsatt teori (Svensson et al., 1996). Då författaren avsåg att få en bild av deltagarnas personliga inställningar och attityder ansågs djupintervjuer med ett antal respondenter kunna ge en verklighetstrogen överblick. På grund av tidsbegränsningen på examensarbetet har antalet intervjupersoner begränsats till femton stycken via diskussion med handledare. Först ställdes frågan vad det är som ska tas reda på och sedan skapades en intervjuplan på hur intervjun skulle gå till, se kapitel 6 för fullständig intervjuplan. Då deltagare på Sörmlandskustens räddningstjänsts utbildningar och rapportens författare befann sig på olika orter var telefonintervju det bäst lämpade alternativet. Intervjuerna som genomfördes var strukturerade och författaren ställde alla frågor på samma sätt för att så minimalt som möjligt påverka respondenterna. Kontaktuppgifter till alla grupper som genomgått risk- och brandskyddsutbildning under våren 2013 togs fram av handledare på Sörmlandskustens räddningstjänst och deltagare kontaktades via e-post i den mån det gick, ofta var bara telefonnummer till verksamheten angivet som kontaktinformation. I dessa fall ringde författaren verksamheten och frågade efter specifika personer och läste upp samma information till varje person, samma information som både gavs i e-post och via telefonkontakt. Sedan frågade författaren om de ville boka tid för intervju. I de fall då ingen kontaktinformation angivits skickades e-post till verksamheten med förfrågan om vidarebefordran. Tid bokades med de deltagare som ville ställa upp på intervjuer och dessa genomfördes under två veckor. Med en första kontakt via e-post var inte oväntat bortfallet betydligt större än via telefonkontakt, och vissa som bokade in tid för intervju svarade inte vid det bokade tillfället, författaren försökte då nå personen igen via e-post eller telefon. Författaren erhöll tretton intervjuer och detta antal ansågs tillräckligt.

2.3 Enkätundersökning

Enkätundersökning valdes som metod då det i litteraturstudierna framkom att det fungerar väl för att mäta kunskapsskillnad mellan två tillfällen (Schaenman, 1990). En före- och efter-kunskapsenkät om grundläggande brandkunskap som ingår i Sörmlandskustens räddningstjänsts kommunala risk- och brandskyddsutbildningar genomfördes under hösten, detta för att svara på frågeställning nummer tre *"Hur upplever deltagare i de brandförebyggande utbildningarna på Sörmlandskustens räddningstjänst att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har ändrats efter en genomförd brandutbildning?"*. Enkäten användes för att mäta förändrad nivå i brandkunskap hos deltagare på utbildningarna, detta då en kvantitativ studie bör utföras när en procentuell skillnad mellan de två enkäterna ska anges (Trost, 2007). Flervalsfrågor med givna svarsalternativ användes för en lättare jämförelse mellan enkäterna. Deltagarna i enkätstudien bestod av 47 kommunalt anställda inom Sörmlandskustens räddningstjänsts verksamhetsområde som deltog i risk- och brandskyddsutbildning under hösten, genomförd av Sörmlandskustens räddningstjänst. Testgruppen svarade på en enkät innan de genomförde brandutbildningen och ungefär 1,5 månad efter svarade

deltagarna på samma enkät, detta för att mäta en eventuell skillnad i brandkunskapsnivå. Den första enkäten var i pappersformat i samband med utbildningen och utfördes innan utbildningen hölls, den andra enkäten var via en elektronisk länk per e-post. För att validera resultatet från testgruppen som genomförde en utbildning mellan enkätstillfällena utfördes samma enkätundersökning med en kontrollgrupp som inte genomförde någon utbildning mellan enkätstillfällena. Kontrollgruppen till testgruppen var också kommunalt anställda och de genomförde enkäten parallellt med testgruppen, detta för att validera resultatet och utesluta att en eventuell skillnad berodde på utomstående faktorer. Efter-enkäten valdes att göras 1,5 månad efter utförd utbildning för att ha en möjlighet att samla in enkätresultaten inom tidsramen för examensarbetet. Då det under det första utskicket av enkäter till testgruppen uppstod problem med att utbildningar avbokades och att få deltog på utbildningarna valde författaren att ta med fler grupper i undersökningen. Då antalet bokade utbildningar för kommunalt anställda under hösten för risk- och brandskyddsutbildningar var få fick författaren utöka enkätundersökningen till fler kommunalt anställda som i början av november hade utbildningen. Fler deltagare till enkätundersökningen valdes att tas med för att på så sätt få ett säkrare svar. Även enkätundersökningen med kontrollgruppen fick problem och resultatet från den första kontrollgruppen kunde inte användas i rapporten. En ny kontrollgrupp valdes ut bland Sörmlandskustens räddningstjänsts bokade utbildningsgrupper av kommunalt anställda som senare under året skulle delta i utbildning. Ansvarige för de kommunala verksamheterna kontaktades och författaren fick tillgång till de anställdas e-post adresser. Kontrollgruppen utförde före-enkäten elektroniskt och efter-enkäten i pappersformat i samband med utbildningen, innan utbildningen genomfördes.

En pilotstudie utfördes innan enkätstudien genomfördes för att undvika att enkäten hade frågor som kunde leda till missförstånd. Via en pilotundersökning kontrollerades att enkäten inte innehåller stavfel och frågor som är oklara samt att enkäten sannolikt mäter det som ämnas mätas. Syftet med pilotstudien var att få reda på om respondenterna tolkar frågor och svar på samma sätt som frågekonstruktören. Är frågan felkonstruerad eller om något svarsalternativ saknas kan detta framkomma och justeringar göras (Ejlertsson, 2005; Stukát, 2005). Enkäten utformades med hjälp av frågor i brandkunskap som andra räddningstjänster använder sig av samt genom diskussioner med instruktörer på Sörmlandskustens räddningstjänsts utbildningsverksamhet. På så sätt verifierades att frågorna i enkäten innehöll information som finns med i risk- och brandskyddsutbildningen. Att deltagarna i enkäten svarar anonymt och enskilt anses som en fördel då svaren tenderar att bli ärligare och varje deltagares kunskap kan mätas då deltagarna inte påverkar varandra (Trost, 2007).

I enkäterundersökningen togs, som så bör, hänsyn till de krav som preciseras i Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Ejlertsson, 2005). De krav som ställs och har uppfylls är dels att deltagarna ska vara ordentligt informerade om syftet och att det är frivilligt att delta, att de samtycker till att delta, att uppgifterna inte kan spåras tillbaka till enskild individ och att de insamlade uppgifterna inte har använts i något annat syfte än för det ändamål enkäten avser.

2.3.1 Datainsamling

Enkäten innehöll totalt 17 frågor och delades ut i pappersformat till testgruppen före utförd utbildning. Kontrollgruppen svarade på enkäten via ett elektroniskt utskick där de svarade inom tre veckor, ett påminnelsemail skickades ut två veckor efter att länken hade skickas ut. Både testgrupperna och kontrollgrupp ett svarade på efter-enkäten via en elektronisk länk som skickades ut i e-post. Deltagarna fick även här tre veckor på sig att svara på enkäten, ett påminnelsemail skickades ut 1,5 vecka efter det första utkastet. Testgrupperna skrev i samband med före-enkäten ned sin e-post så att de kunde bli kontaktade för efter-enkäten. All personlig information hanterades enbart av författaren och raderades efter att rapporten slutförts i enlighet med personuppgiftslagen.

Svaren på enkäten behandlades med hjälp av webbverktyget Easyresearch som erhållits av Sörmlandskustens räddningstjänst. Även sammanställningen av pappersenkäterna gjordes med Easyreserach, som använder sig av ett Excelupplägg (Easy Research, 2013). För kunskapsfrågorna beräknades i programmet procentandelar fram för hur många som svarade de olika alternativen, vilket redovisas i form av stapeldiagram.

3. Beskrivning av Sörmlandskustens räddningstjänst

I denna del följer information om lagar angående brandförebyggande arbete, information om Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap samt beskrivning av Sörmlandskustens räddningstjänst organisation med fokus på den risk- och brandskyddsutbildning som utvärderades.

3.1 Lagen om skydd mot olyckor

I och med *Lag (2003:778) om skydd mot olyckor* läggs ett stort ansvar på brandsäkerhet och beredskap på den enskilde individen. Lagen förtydligas genom förordningen SFS 2003:789, föreskrifter samt allmänna råd från Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap [MSB] (MSB, 2009). Vidare i en rapport från MSB analyseras fem utmanande framtidsscenarier inom Sverige och i denna understrycks vikten av att den enskilde måste ta ansvar för sitt eget brandskydd, samt att den enskilde personen ska ha redskapen och kunskapen för att kunna ta ansvar för sitt eget brandskydd (MSB, 2012:a; MSB, 2012:b). Enligt den ideella medlemsorganisationen Brandskyddsföreningen förväntas den enskilde ta ansvar för hela brandskyddet, förutom när det gäller den kommunala räddningsinsatsen. Det betyder enligt Brandskyddsföreningen "att den enskilde personen måste göra så mycket de kan inom sin kapacitet för att förhindra att det börjar brinna samt ha rutiner för vad som ska göras om olyckan väl är framme" (Brandskyddsföreningen, 2013).

3.2 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

MSB arbetar förebyggande för att skydda människor, egendom och miljö samt viktiga funktioner i samhället. Dess roll är att stödja aktörer i att öka förmågan att arbeta förebyggande på alla nivåer i samhället; den enskilda människan, kommuner, näringslivet och myndigheter. Det handlar om att minska människors lidande och att värna om liv, egendom och miljö innan en olycka har inträffat. Myndigheten menar att det är billigare att förebygga olyckor och kriser än att ta hand om konsekvenserna av dem (MSB, 2013).

Förebyggande arbete är ett brett område som rör allt från olyckor i hemmet till samhällets sårbarhet. MSB arbetar bland annat med att ge stöd och råd, upprätta regler och rutiner samt hjälpa samhället att planera för trygghet och säkerhet. De nationella målen i *Lagen om skydd mot olyckor* är målstyrande för kommunerna i Sverige, men ska kunna brytas ner, anpassas och förtydligas till lokalt anpassade handlingsplaner som styrs med verksamhetsmål. Räddningstjänsterna i Sverige utformar i samverkan med kommunerna sitt eget förebyggande arbete för att uppnå MSB:s mål. De allra flesta räddningstjänster har inom sin verksamhet utbildning i någon mån samt bedriver en tillsynsverksamhet. Enligt en undersökning som genomfördes av Kristianstads räddningstjänst visade det sig att de kursutbud som räddningstjänster i Sverige erbjuder är snarlika, mycket beroende på samarbetet med den Svenska Brandskyddsföreningen (Sjöberg, 2013).

3.2.1 Nationella visioner och mål

"Ingen ska omkomma eller skadas allvarligt till följd av brand" lyder MSB:s nollvision (MSB, 2010:b). Visionen har både kortsiktiga och långsiktiga mål, och de som ska uppfyllas till 2020 är:

- Antalet döda och svårt skadade vid bränder i bostadsmiljö ska minskas med minst en tredjedel till år 2020.
- Medvetenheten hos enskilda om brandrisker och hur man ska agera i händelse av brand ska öka.
- Andelen fungerande brandvarnare och brandskyddsutrustning i bostäder ska öka.

Dessa mål i samverkan med MSB:s framtidsanalys av tänkbara framtidsscenarier i Sverige förtydligar betydelsen av att ge den enskilde individen den kunskap och de redskap som behövs för att ta ansvar för sitt eget brandskydd (MSB, 2012:b). Det är med bakgrund i dessa mål och visioner som Sörmlandskustens räddningstjänst arbetar med den förebyggande verksamheten och tillsammans med riskanalysen, som görs i samband med handlingsprogrammet, utgör de verksamhetsplanens grund.

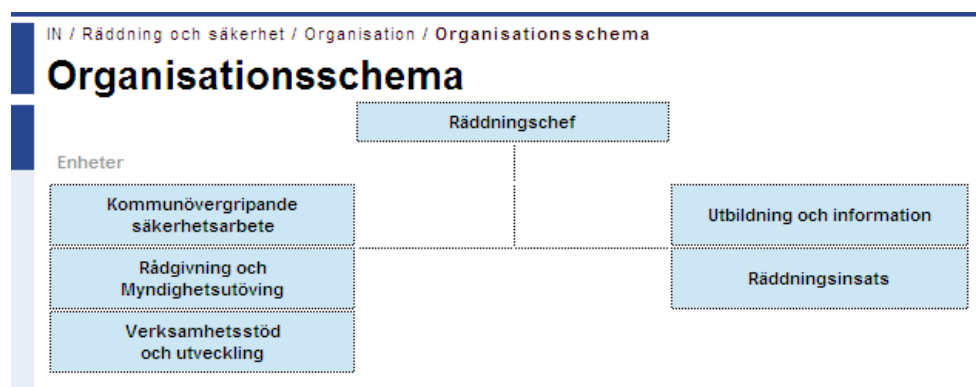
3.3 Sörmlandskustens räddningstjänst

Sörmlandskustens räddningstjänst har ungefär 170 anställda och omfattar kommunerna Nyköping, Oxelösund, Gnesta och Trosa där Nyköpings kommun är den styrande kommunen. Många av de anställda jobbar med förebyggande verksamhet där information och utbildning är viktiga delar av det förebyggande arbetet där bland annat externa kurser, hjälp med systematiskt brandskyddsarbete, tillsyner, och utbildningsdagar ingår. Utbildningar, informationstillfällen och tillsyner är anpassade för enskilda personer, företag, föreningar och organisationer för att vara så attraktiva för samhällets invånare som möjligt (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2013:a).

Yrkesgrupper inom Sörmlandskustens räddningstjänst är bland annat operativ personal, brandinspektörer, brandingenjörer och säkerhetssamordnare samt många fler (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2013:a). Det finns heltid, räddningstjänst i beredskap och frivilliga brandkårer inom Sörmlandskustens räddningstjänsts operativa del som organiseras, planeras och leds så att skadebegränsande åtgärder kan sättas in inom godtagbar tid.

3.4 Sörmlandskustens förebyggande verksamhet

Sörmlandskustens räddningstjänsts verksamhet kan delas upp i fem olika funktioner och vad områdena heter visas i figur 1 (intervju verksamhetschef Ekholm, 2013).



Figur 1. Sörmlandskustens räddningstjänsts organisationsschema (Ekholm, 2013).

Den externa utbildningsverksamheten, som ligger inom området utbildning och information se figur 1, på Sörmlandskusten räddningstjänst är omfattande och inbegriper bland annat kommunal säkerhetsutbildning (risk- och brandutbildning), utbildning till sexåringar och sjundeklassare i skolan, kurser i heta arbeten samt andra externa utbildningar. Inom funktionen räddningsinsats, se figur 1, ligger den interna utbildningen som sker fortlöpande för beredskapen på heltid, räddningstjänst i beredskap och räddningsvärn.

3.4.1 Sörmlandskustens brandförebyggande utbildningar

Sörmlandskustens räddningstjänst jobbar för att minska antalet brandolyckor och för att ha framgång med detta utförs bland annat risk- och brandskyddsutbildningar anpassade till företag, kommunal verksamhet och enskilda. Mottot i utbildningsverksamheten är att utbildning leder till ett ökat riskmedvetande, samt god kunskap om olycksförebyggande och skadebegränsande åtgärder (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2013:b). Utbudet av externa utbildningar som Sörmlandskustens räddningstjänsts erbjuder till Nyköping, Gnesta, Trosa och Oxelösunds kommun är ansevärt och många utbildningar och informationstillfällen omfattar brandsäkerhet och brandkunskap. De utbildningar som rapporten berör djupare är kommunala säkerhetsutbildningar och skolans säkerhetsdagar. Mer om varje enskild del i kapitel 3.4.4 till 3.4.5 nedan.

"Ibland vid säkerhetsronder så hittar man brister eller att företag märker att de måste ha mer kunskap. Då bokar de en utbildning hos oss [brand och riskutbildning]" (intervju Mattsson, 2013).

Vad en brandman sa om de så kallade säkerhetsronder som Sörmlandskustens räddningstjänst erbjuder till kommunala verksamheter.

3.4.2 Sörmlandskustens räddningstjänsts vision och mål

Det brandförebyggande arbetet är de åtgärder och verksamheter som görs med mål att minska antal bränder och dess omfattning. Det övergripande målet för Sörmlandskustens räddningstjänst är enligt handlingsprogrammet att minska antalet skadetillfällen inom all kommunal verksamhet. Detta ska bland annat uppnås genom de säkerhetsronder, säkerhetsutbildningar och säkerhetsdagar som Sörmlandskusten arbetar med i den förebyggande verksamheten (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2011). Sörmlandskustens räddningstjänst arbetar för ett säkrare och tryggare samhälle där ingen människa ska komma till skada och där inga olyckor ska inträffa i enlighet med lagens intentioner och även med MSB:s framtidsvisioner.

Sörmlandskustens räddningstjänst har i handlingsplanen (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2011) mål för verksamheten inom brand. De nedanstående målen bryts ner i verksamhetsplaner inom respektive område:

- **Arbeta förebyggande** med prioriterade grupper (barn, äldre och personer med särskilda stödinsatser från samhället).
- **Utbilda, informera, ge råd och genomföra tillsyn** samt myndighetsutövning inom det olycksförebyggande området.
- **Medverka** till att antalet anlagda bränder och dess konsekvenser minskar.
- **Fortsatt sträva** efter att minska antalet samt konsekvensen av bränder i bostäder.
- **Årligen nå 10 %** av kommuninvånarna vid arrangerade utbildnings- och informationstillfällen.

I handlingsprogrammet beskrivs det arbetssätt Sörmlandskustens räddningstjänst ska ha för att nå dess mål och där skrivs att innan en händelse inträffar är information och utbildning en viktig del av det förebyggande arbetet. Sörmlandskustens räddningstjänst når ut till kommuninvånarna genom utbildningar anpassade till kommunal verksamhet, samt företagsutbildning. Ett aktivt informations- och utbildningsarbete drivs också för att stötta ägare av byggnader och nyttjanderättshavare för att bedriva ett systematiskt brandskyddsarbete (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2011).

3.4.2.1 Tankar om vision och mål

För att utvärdera en verksamhet underlättar konkreta mål, för att utvärderaren på så sätt kan jämföra de uppsatta målen med vad som verkligen har uppnåtts. *”De mål som finns för utbildningen är de som är uppskrivna i handlingsplanen, ej mer konkret än så i dagsläget, finns inga planer just nu på att göra det mer konkret än så heller”* (intervju brandman Mattsson, 2013). Sörmlandskustens räddningstjänst mäter antalet utförda utbildningar och inte effektiviteten av dessa. *”Uppföljning är inte något som görs utan det är om man har hört något muntligt som ger kvitto på att utbildningen ger nytta”* (intervju Sjögren, 2013). Statistik på antalet utbildade personer samlas in av Sörmlandskustens räddningstjänst.

Sörmlandskustens räddningstjänst gör fortlöpande enkätundersökningar efter skolans säkerhetsdagar och andra utbildningar. Deltagare frågas om vad de tyckte om innehåll, budskap och framförandet. Resultatet av enkätundersökningarna blir ett nöjd-kund index av vad deltagarna tyckt om utbildningstillfället. Utvärderingarna som gjorts visar på att deltagare överlag är nöjd med räddningstjänstens insats, dock visar detta inte på någon skillnad i brandkunskap eller attityd hos deltagarna.

”En kille som hade haft utbildning på sexårs var med om en trafikolycka och mamman blev väldigt skärriad. Då påminde killen om vad man skulle göra eftersom han kom ihåg från utbildningen. Då ser man ju att utbildningen gör nytta men annars så vet man inte helt säkert” (intervju brandman Sjögren, 2013).

3.4.3 Extern utbildning

De externa utbildningar som Sörmlandskustens räddningstjänst erbjuder är till företag, organisationer, enskilda och kommunanställda. Information skickas inte ut i någon större omfattning utan kursutbudet finns tillgängligt för allmänheten på Nyköpings kommuns hemsida. Det externa utbildningskonceptet består av brandskyddsutbildningar, sjukvårdsutbildningar, systematiskt säkerhetsarbete samt övriga specialiserade utbildningar. I kursutbudet finns bland annat; risk- och brandskyddsutbildningar, första hjälpen L-ABCDE, hjärt-lungräddning HLR, handbrandsläckarpraktik, föreståndare brandfarlig vara, utbildning i heta arbeten och brandskyddsutbildning till fastighetsskötare samt en hel del specialanpassade utbildningar (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2013:d). Majoriteten av bokade externa utbildningar är fokuserade på riskmedvetenhet och riskhantering där brandkunskap ingår som en del av den utbildningen.

3.4.4 Kommunala säkerhetsutbildningar

Kommunstyrelsen i Nyköping beslutade i augusti 2000 om säkerhetsutbildningar för kommunens anställda; risk- och brandskyddsutbildningar, första hjälpen L-ABCDE, hjärt-lungräddning HLR och handbrandsläckarpraktik. Syftet med säkerhetsutbildningarna är att de långsiktigt ska leda till att kommunen blir säkrare och mer robust med mindre störningar i verksamheten. Målet är att samtliga anställda i Nyköpings kommun ska ges förutsättningar för att aktivt kunna delta i säkerhets- och trygghetsarbetet och att kunna ingripa vid en inträffad händelse, detta genom ökad kunskap och förmåga hos den enskilde (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2013:c). Den utbildning som utvärderas i denna rapport är den kommunala säkerhetsutbildningen risk- och brandskydd.

Risk- och brandskyddsutbildningen är framförallt för kommunens anställda men ges även till privata företag vid förfrågan. Det är upp till ansvarig chef på verksamheten att kontakta räddningstjänsten och boka in dessa kurser. 80 – 85 % av kurserna hålls för kommunalt anställda och resten till privata verksamheter som har köpt in utbildningen (intervju Ånelöf, 2013).

Innan en utbildning genomförs frågar instruktören om gruppen har några specifika frågor, dessa besvaras sedan under kursens gång. Detta följs av en introduktion av vad som står i lagen, Sörmlandskustens räddningstjänsts arbete och organisation. Grundläggande brandkunskap som brandtriangeln, brandgaser som bränsle och att de sprider bränder, antändningstemperaturer av vanliga ämnen, förvaring av brandfarlig vara, hur man gör i händelse av brand, släckutrustning samt praktiskt om handbrandsläckare är några av de områden som ingår i den grundläggande brandskyddsutbildningen (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2011).

Innan vissa specialanpassade utbildningar genomför Sörmlandskustens räddningstjänst först ett lärobesök på verksamheten där det kontrolleras vad verksamheten bör lära sig, ett utbildningspaket anpassas sedan och presenteras för verksamheten.

Den utbildning som rapporten fokuserar på i sin utvärdering är den kommunala risk- och brandskyddsutbildningen där författaren utvärderar brandkunskapsdelen inom denna utbildning. Innehållet i risk- och brandskyddsutbildningen finns i sin helhet i bilaga B.

"Ibland efterfrågas anpassad utbildning, t.ex. på ett äldreboende där man hade problem med en förvirrad man som rökte. Där har man satt in specialdörrar som stängs vid larm och haft en anpassad utbildning till personalen eftersom det är högre risk för brand. Utbildningen innehöll fördjupad kunskap eftersom man vet att det är högre brandrisk och detta tillfrågades av personalen." (intervju brandman Mattson, 2013).

"Sedan har man utbildningen när verksamheten har bestämt sig för en utbildning och vad de vill lära sig. Även vid studiebesök på brandstationen passar räddningstjänsten på att säga lite information, för att sprida brandkunskap" (intervju brandman Mattson, 2013).

3.4.5 Utbildning till skolan

Säkerhetsdagarna är ett samarbete mellan räddningstjänsten, polismyndigheten, ambulans, bussbolag, taxibolag, försäkringsbolag, Junis och NTF. Syftet med säkerhetsdagarna är att ge kunskap och insikt i säkerhetsfrågor (Sörmlandskustens räddningstjänst, 2011). Dagarna hålls för sexåringar samt årskurs sju en gång per år vardera. Sexåringarna har sina säkerhetsdagar på våren och det som räddningstjänsten tar upp är väldigt grundläggande brandkunskap som att man ska ringa 112 och att man ska krypa under röken om det brinner. För sjundeklass där säkerhetsdagen hålls på hösten ges lite djupare brandkunskap där utrymningsväg förklaras, brand i kläder och konsekvenserna av brand tydliggörs och informationen har fokus på anlagd brand (Lindfors, 2013). Utöver att lära sig vikten av att använda bilbälte, hur livräddning går till, hur man släcker brand i kläder och vad skadegörelse kostar får ungdomarna också prova hur det känns att krocka i 7 km/h samt testa att snurra runt i en så kallad voltbil (intervju Lindfors, 2013). Denna utbildning utvärderas inte i rapporten.

"Sexåringar och sjundeklassare är en av våra bästa målgrupper eftersom de gärna sprider budskapen vidare" (intervju Schenström säkerhetssamordnare vid Nyköpings kommun, 2013).

4. Teori och ramverk för studien.

I detta kapitel presenteras vilka metoder som i nuläget finns för hur man utvärderar kunskap och attityd hos deltagare inom brandförebyggande utbildningar, samt teori om attitydförändring, på grund av kunskap, som kan ge upphov till en beteendeändring. I den här delen av rapporten presenteras det teoretiska ramverk som användes vid studien.

4.1 Bakgrund

År 2012 omkom totalt 103 personer vid brand i Sverige och nästan 9 av 10 dödsbränder sker i bostäder (Riksdagen, 2013). För att minska antalet bränder och dess omfattning jobbar Sveriges räddningstjänster förebyggande för att förhindra dessa olyckor och det finns en gemensam tanke att med bättre brandkunskap i samhället kan dessa olyckor minskas. På grund av detta utbildas folk i hela landet i brandkunskap. Det finns dock i Sverige ingen undersökning av den brandkunskap folk i dagsläget har och det har heller inte utvärderats vilken kunskap folk behöver för att antal bränder ska minskas. MSB efterfrågar mer forskning kring frågor som rör utbildning, övning och lärande inom det förebyggande området (MSB, 2011).

Då området, effekter av brandförebyggande utbildningar, är relativt outforskat var det en utmaning att hitta litteratur med vetenskapliga bevis eller beprövade metoder för att undersöka just brandförebyggande utbildningar. Forskning har gjorts runt om i världen men den fokuseras ofta på effektivitet av spenderade pengar eller antal utförda utbildningar och inte på nivå av brandkunskaper och attitydförändringar. Många verksamheter inom brand visar ett intresse för en utvärderingsmetod av deras förebyggande utbildningar. Rapporter som diskuterar effektivitetutvärderingar har motsägelsefulla budskap om vilka metoder som borde användas och om man ens kan utvärdera brandförebyggande utbildningar. Dock är majoriteten av litteraturen överrens om att det är viktigt att utvärdera det förebyggande arbetet som görs, men när det kommer till hur och vad man ska mäta går åsikterna isär, se kapitel 4.2.

4.2 Utvärderingsmetoder

”I en målstyrd verksamhet är uppföljning och utvärdering centrala aktiviteter. I en utvärdering görs uppföljning för att klargöra om skyddet har ökat eller minskat och utvärdering förklarar varför det blivit så” (Lago et al., 2007). Med en ökad förståelse varför en utbildning ger ett visst utslag kan utbildningen utvecklas åt det håll som behövs. Uppföljning och utvärdering ger upphov till förbättring av utbildningen och skapar den ständiga utvecklingen som behövs för att frambringa ett robust samhälle (Lago et al., 2007; Crawford, 2009).

Vad som bör ingå i en utvärdering av brandförebyggande utbildningar finns det olika åsikter om. Austin (1993) föreslår att antal dödsfall och skador till följd av bränder borde vara det viktigaste för att utvärdera brandförebyggande åtgärders effektivitet (Austin via Robert, 1998). Att använda sig av antal dödsfall, skador samt pengaförlust stöds även av Podlubny (1992) (Podlubny via Robert, 1998). I en utvärdering som genomförts i USA, *Proving Public Fire Education Works* (Schaenman, 2001), betonas antal dödsfall, skador och kapitalförlust även av författaren Schaenmann som de mest betydande utvärderingskriterierna som bör tas i beaktande vid en utvärdering av utbildningens effektivitet (Schaenmann, 1990). Då detta är näst intill omöjligt på grund av de väldigt många utomstående faktorer som påverkar slutresultatet har forskare undersökt andra möjligheter till en utvärdering av brandförebyggande utbildningar. Att fokusera på vad som åstadkommit och hur det har påverkat samhället är ett sätt att utvärdera effektiviteten av en åtgärd om klara mål inte finns

uppsatta (Crawford, 2009). Då det i Sörmlandskustens räddningstjänsts utbildningsverksamhet inte förekommer specifika och konkreta mål kan detta vara ett sätt att utvärdera.

Syftet med brandförebyggande utbildningar är ofta att på längre sikt skapa ett tryggare samhälle. Det är dock svårt, för att inte säga omöjligt, att separera de brandförebyggande utbildningarnas påverkan från utomstående faktorer. Att mäta resultatet av en förebyggande verksamhet innehåller många variabler som påverkar, som till exempel antal bränder ökar med ett ökat invånarantal eller nybyggnationer med bättre brandskydd påverkar antalet brandolyckor (Rohrmann, 2001). Med alla utvärderingsmetoder är problemet att avskilja åtgärdens resultat från andra utomstående faktorer (Palumbo, 1988 via Robert, 1998). Att ta hänsyn till alla variabler vid en utvärdering är mycket komplicerat. Att utvärdera den förebyggande verksamheten är dock essentiellt, då detta vid eftertänksamt användande ser till att utvecklingen av arbetet sker i rätt riktning (Schaenmann, 1990). Det är allt från psykologiska till ekonomiska mätbara eller omätbara faktorer som påverkar en åtgärds utveckling fram till ett slutresultat. För vidare studier av utvärderingens komplexitet se *Community-Based Fire Preparedness Programmes: An Empirical Evaluation* (Rohrmann, 2001). En utvärdering som fokuserar på att mäta ett slutresultat som till exempel en minskning av antal bränder på grund av en specifik utbildning ger inga trovärdiga resultat utan kommer innehålla så många felkällor att utvärderingen förhåller sig värdelös i förhållande till sitt syfte (Crawford, 2009). Trots svårigheterna med en utvärdering är det dock viktigt att undersöka den brandförebyggande verksamhetens effektivitet i den mån det är möjligt för att ständig sträva efter en förbättring av utbildningen (Crawford, 2009). För att dra lärdom av en utvärdering bör vägen fram till resultatet noggrant undersökas "för att bättre kunna orientera sig framåt, det är det simpla budskapet" (Vedung, 2006). Detta då positiva bieffekter av åtgärden lätt kan förbises om ett allt för stort fokus ligger på slutresultatet. Exempel på positiva bieffekter som ofta inte beaktas är tilliten till räddningstjänsten och en ökad trygghetskänsla i samhället (Schaenmann, 1990).

Genom att ge den enskilde individen den brandkunskap som tros behövas vill Sörmlandskustens räddningstjänst långsiktigt bidra till ett robust och säkert samhälle. För att utvärdera om brandutbildningen uppnår dessa mål mäts i dagsläget täckningsgraden av samhällets innevånare. Av litteraturstudien framkom det att det finns olika tillvägagångssätt för att mäta en utbildnings effekt. Att innan en utvärdering påbörjas utröna vad utbildningen ämnas uppnå är essentiellt för att förhindra att utvärderingen famlar runt i blindo. Sörmlandskustens räddningstjänst strävar efter en ökad brandkunskap hos innevånarna som på sikt leder till att den enskilde individen ändrar attityd och beteende angående sin brandsäkerhet. Utvärderingsmetoder för att undersöka om Sörmlandskustens räddningstjänst uppnår dess mål med den brandförebyggande utbildningen, så som kunskapsskillnad och förändrat beteende på grund av en utbildning, är några metoder som kan påvisa om en utbildning är effektiv eller inte (Schaenmann, 1990; Crawford, 2009). Mot bakgrund av ovanstående vetenskap är en undersökning av brandkunskap, attityd och beteende hos deltagarna på Sörmlandskustens räddningstjänsts förebyggande brandutbildningar precis den utvärdering som bör göras i denna rapport.

4.3 Teori om kunskapsabsorption, attityder och beteendeförändring

Ändamålet med risk- och brandskyddsutbildningarna på Sörmlandskustens räddningstjänst är att öka brandkunskapen hos deltagarna så att de kan ta ansvar för sin brandsäkerhet och bidra till att generera ett robust och säkert samhälle. Ibland kan det hos deltagarna krävas en beteendeförändring för att uppnå detta önskvärda resultat. Därför kommer nästa avsnitt behandla beteendeförändring, attityder och viktiga faktorer som påverkar en utbildnings framgång.

4.3.1 Att ta till sig kunskap

Sörmlandskustens räddningstjänsts långsiktiga mål med risk- och brandskyddsutbildningen är som sagt att skapa förutsättningar för ett robust samhälle. För detta krävs bland annat brandkunskap hos samhällets innevånare, till exempel om hur de kan minimera sina risker och skapa en bra brandsäkerhet i sin tillvaro. Den brandförebyggande utbildningen är till för att öka grundläggande kunskap om brand, olyckor och hur man ska agera i händelse av brand. Dock betyder inte förmedlad information automatiskt en ökad kunskap hos deltagarna. För att omvandla information till kunskap måste den; hämtas, införlivas, förstås, integreras och sedan implementeras (Cialdini, 2005). För många är det inte självklart vad som är ett brandfarligt beteende och de har inte kunskap om vilka åtgärder som ökar brandsäkerheten. Innan personer kan påverka sin brandsäkerhet måste de ha kunskap avseende vad problemet består av och vetskap om vilken kunskap som behövs för att lösa problemet (Säljö, 2000). Hur mycket av den förmedlade brandkunskapen en person tar till sig påverkas även av personens riskuppfattning. Om en person upplever risken för brand som liten förringas budskapet av den brandförebyggande utbildningen (Bennett et al., 1997). En förändrad kunskapsnivå hos deltagarna behöver inte heller ha en direkt koppling till själva utbildningen utan även andra faktorer påverkar. Kopplingen mellan utbildningen, kunskapsförändring och en förändrad attityd i relation till utbildningen är intressant att undersöka, med avspeglning i rapportens syfte. Först lite bakgrundkunskap om beteende och attityd.

4.3.2 Beteende och attityd

I såväl den svenska som engelska beteendevetenskapslitteraturen används ordet attityd eller engelskans attitude i stor utsträckning. Detta ord i dagens samhälle anses av författaren ha en värdering i själva ordet och författaren vill därför lyfta fram att det är attityd som neutralt laddad ord som menas i rapporten.

En vanlig definition på attityd är benägenheten att handla på en situation och innehåller en kognitiv och känslomässig del samt ett beteende (Triandis, 1971). Samtidigt är attityd en relativt tidsmässigt bestående personlig organisation av antagningar som beskriver, utvärderar och försvarar handlingar med avseende på ett objekt eller en situation. En handling kan både vara ett verbalt uttryck eller någon form av icke verbalt beteende (Milton, 1972). Attityder uttrycks ofta genom åsikter och består av olika komponenter, individens åsikt om ett objekt och beteende kring objektet samt en bedömande del. Individen kan ha ett antal attityder, eventuellt motstridiga, till ett beteende eller objekt, men summeringen av dessa bildar attitydens helhet (Bennet et al., 1997).

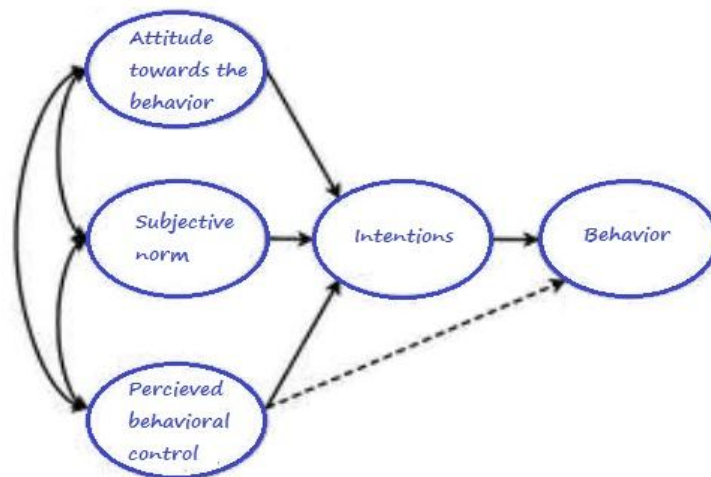
En person med en positiv attityd har ofta även ett positivt beteende i den bemärkelsen att en positiv attityd till att förändra sitt beteende angående sin egen brandsäkerhet troligen leder till ett säkrare beteende. Deltagarna på risk- och brandskyddsutbildningar har olika associationer till räddningstjänsten och dessa associationer påverkar om deras inställning är positiv eller negativ till instruktören och informationen som förmedlas (Cialdini, 2005). Dock har räddningstjänstens

instruktörer en fördel i och med att de är en auktoritet så personer är mer benägna att samtycka (Cialdini, 2005). Attityder kan som sagt vara positiva eller negativa och de kan även vara starkare eller svagare. Genom bland annat imitation av andras attityder anskaffas egna attityder, benägenheten till imitation förstärks ju starkare man identifierar sig med informationen och ju mer benägen en person är av att vilja passa in i en grupp (Milton, 1972). Det är som nämnts många faktorer som ska stämma överens för att en deltagare på en utbildning ska ta till sig den kunskap som förmedlas och sedan på grund av den nyvunna kunskapen ändra sitt beteende. För att förstå en persons beteende utifrån dennes attityd är det viktigt att se till helheten. Ett beteende är ett resultat av samspelet mellan en kognitiv process och en yttre händelse (Bennett et al., 1997). En individs attityd till ett objekt kan te sig olika vid olika tillfällen och vara av varierande grad (Bohner, 2002). En persons beteende kan alltså även om attityden är densamma i två olika händelser påverkas av en yttre faktor så att två olika beteenden uppstår. Kopplingen mellan en persons attityder och beteenden är dock svaga. Generella attityder och personliga karaktärsdrag kan inte förutspå ett specifikt beteende i en viss situation men kan förutspå en grupp av personens beteenden (Ajzen, 1991). Förändring av attityder kan ibland stimulera en beteendeförändring och ibland kan en beteendeförändring påverka attityderna. Attityder är svåra att förändra, dock kan de ändras genom mer information eller genom att öka en persons färdigheter (Yun-Tsan, 2011). En yttre faktor som påverkar beteendet hos personer är motivationen att få maximalt stöd och minimalt straff från omgivningen för sitt beteende (Triandis, 1971; Bohner, 2002). Konsekvenserna som kan uppstå på grund av ett beteende styr personen. Men handlingar påverkas inte enbart av en omedelbar konsekvensbedömning utan kan också bero på en långsiktig bedömning baserad på olika observationer av andras beteenden samt av personliga moraliska ramverk (Bennett et al., 1997).

Många olika processer bidrar till att forma och ändra en attityd (Milton, 1972) och sammanfattningsvis så involverar attityder vad folk tänker, känner och hur de skulle vilja bete sig mot ett objekt (Bohner, 2002). Dock bestäms beteende inte bara av vad de skulle vilja göra utan också av vad de tror de borde göra, sociala normer, vanor och förväntade konsekvenser (Triandis, 1971). Övertygelse, attityder och värderingar bygger upp en persons kognitiva system, en förändring i någon av dessa delar påverkar resterande delar och kulminerar i en beteendeförändring (Milton, 1972).

4.3.2.1 Teoretiskt ramverk till studien: *Theory of planned behaviour*

Inom beteendeforskning och socialpsykologiska studier har länge attitydteorin *Theory of planned behaviour* (Ajzen, 1991) använts vid forskning om människors beteenden. Enligt teorin är det människors avsikt med ett beteende som styr dess handlingar. Avsikterna antas bestå av faktorer som motiverar till en handling och är indikationer på hur villiga personer är att ändra sitt beteende (Ajzen, 1991). Faktorer som enligt teorin om planerat beteende påverkar handlingar är attityder, personliga och subjektiva normer samt upplevd beteendekontroll (Ajzen, 1991), se samspel enligt figur 2.



Figur 2. Theory of planned behavior (Adapterad från Ajzen, 1991).

Attityd

"Attityd handlar om hur en person värderar och upplever det aktuella beteendet, positivt eller negativt, samt inkluderar även medvetenhet om konsekvenser av beteendet" (Alriksson et al., 2013). Risken för olyckor och dess konsekvenser kan påverka en individs attityd. Om en person med ett farligt beteende anser och upplever att risken att råka ut för en olycka är liten kan ett beteende bli en vana, den upplevda risken för en negativ konsekvens fortsätter minska när beteendet upprepas utan konsekvenser och attityden till att ändra beteendet blir negativt (Bohner, 2002). Ett invariant beteende är svårt att bryta. Om vi en gång gjort ett val som vid tidpunkten tydde sig som det rätta, men senare visar sig vara felaktigt, kan det vara svårt att bryta sin dåliga vana även med nya värderingar. Detta är en faktor som i hög grad påverkas av uppväxt, kultur och värderingar (Caldini, 2005; Rosenberg, 2001). "Den enskilde människans förmåga att själv upptäcka och beakta riskkällor i sin egen miljö är en viktig utgångspunkt för egna initiativ och mottaglighet för råd från andra" (Rosenberg, 2001).

Normer

Subjektiva normer handlar bland annat om hur personen upplever tryck från omgivningen att bete sig på visst sätt (Milton, 1972). Personliga normer, känslor inför moraliska skyldigheter eller ansvar att utföra eller inte utföra en viss handling spelar också roll för villighet till beteendeförändring (Ajzen, 1991). En persons moraliska vilja att göra rätt styr intentioner att förändra ett beteende. Det som till störst grad påverkar ett beteende är just normer tillsammans med attityder (Alriksson et al., 2013). Något som också har stor påverkan är om en person upplever att en auktoritet eller en grupp omkring dem är positiva till ett visst beteende, då ökar sannolikheten att beteendet ändras, och vice versa.

Upplevd kontroll

Upplevd kontroll handlar om människors egen uppfattning av hur lätt eller svårt det kommer vara att utföra en viss handling. Om personen tror att hen har förmågan att lyckas är således sannolikheten större att också göra det, möjligheten att utföra en handling ökar av att en person upplever att hen har möjlighet till handling (Ajzen, 1991; Alriksson et al., 2013). Generellt gäller att ju starkare intentionen att uppta ett beteende, desto större säkerhet för att det kommer utföras (Ajzen, 1991).

4.3.2.2 Mottaglighet hos deltagare på utbildningar

Några faktorer som påverkar om deltagare på en utbildning är mottagliga för brandkunskap är tidigare kunskap, erfarenheter, motivation och kunskapsbehov (Azjen, 1991). Om ett budskap överensstämmer med en persons attityd är de mer villiga att ta till sig budskapet, medan information som inte stämmer med attityder och värderingar ofta sällas bort av personen (Bohner, 2002). Då alla deltagare har olika bakomliggande faktorer kommer de behandla information på utbildningen på olika sätt. Eftersom personer som genomgår en brandutbildning hos Sörmlandskustens räddningstjänst har vitt spridda erfarenheter är det viktigt att ta reda på grundförutsättningarna hos deltagarna innan utbildningen påbörjas.

4.3.3 Förändring av beteende

Ju fler gånger en person får information förmedlad desto fler möjligheter finns att öka kunskapsnivån och ändra attityder. Det är dock skillnad mellan intentionen att göra något och att faktiskt göra det. Även om en person ökar sin brandkunskapsnivå med en utbildning, som i sin tur leder till en vilja att förändra ett beteende måste möjligheten till ett förändrat beteende finnas, det vill säga det måste finnas tillfälle och resurser. Ofta krävs det att individen känner sig hotad av sitt nuvarande beteende för att en förändring ska ske och för att en förändring ska kännas fördelaktig (Bennet et al., 1997). Genom utbildning kan förståelse för konsekvenserna av brand ändra en deltagares attityd, dock kommer troligen inte en individ som inte tar ansvar för sitt eget liv och hälsa handla förebyggande för sin brandsäkerhet (Bennett et al., 1997).

”Beteendeförändringar sker inte automatiskt på grund av teoretiska och praktiska kunskapsförändringar hos individen” (Hansson, 2006 via Weiss, 1990 s.172). Att bara lära ut brandkunskap till deltagare kommer inte bidra till någon större förändring hos personer utan det behövs strategier för att influera till en beteendeförändring. Exempel på fyra olika strategier som har inflytande på en människas beteende är: information, belöning, kommunikation och utbildning och det krävs en kombination av dessa för att åstadkomma ett förändrat beteende (Alriksson et al., 2013). Information är viktigt då det väcker uppmärksamhet hos människor, brist på den kan vara ett stort problem och ett hinder då det kan råda osäkerhet kring vilken handling som bör utföras (Alriksson et al., 2013). Belöning motiverar till en förändring på så sätt att motivationen till ett förändrat beteende är större då en effekt på kort sikt kan utskiljas än om effekten endast kan uppfattas långsiktigt (Bennett et al., 1997). En persons handlingar är målorienterade och en individ motiveras till ett beteende vars resultat är uppskattat och som individen uppfattar att hen kan utföra effektivt (Bennett et al., 1997). En utbildning som fungerar väl är när olika strategier kombineras som information och kommunikation i mindre grupp, samt när informationen stämmer väl överens med personens egna värderingar. Personer ser ett beteende i en given situation som korrekt när de ser andra bete sig på samma sätt (Cialdini, 2005).

För att aktivt påverka en person att agera kan den så kallade konsekvens- och förpliktelseprincipen användas (Cialdini, 2005). Människor strävar undermedvetet efter att vara konsekventa i sitt agerande, om personen på något sätt sagt eller skrivit att de ska ta större ansvar för sin brandsäkerhet eller till exempel lovat instruktören på en utbildning att de inte ska använda elektriska apparater utan uppsikt kommer personen för att vara konsekvent troligen att agera utifrån detta. Enligt konsekvensprincipens inflytande strävar personer efter att vara konsekventa i sitt agerande och känslan av förpliktelse påverkar då personer att vara konsekventa med vad de sagt eller uttryckt tidigare. För att på lång sikt påverka människor genom förpliktelse att ta större ansvar för sitt

brandskydd räcker det inte med hot om allvarliga konsekvenser, då detta bara leder till en tillfällig förpliktelse när de är under uppsyn av utbildningsinstruktören. För att folk ska känna inre förpliktelse bör en känsla av att de själva kommit fram till vad som är rätt och fel infinna sig, något som kan uppnås genom att skapa ett personligt ansvar (Cialdini, 2005).

4.3.4 Utvärdering av utbildning

Den önskvärda, långsiktiga effekten av Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildningarna är att ingen ska omkomma eller skadas allvarligt av brand samt att generera ett robust samhälle, dock är denna effekt inte direkt mätbar. Det är också svårt att mäta de önskvärda effekterna på medellång sikt, det vill säga att rätt beteende sker i rätt sammanhang. Det ansvar som varje enskild person tar för sin brandsäkerhet kan till stor del bero på tillgången på resurser och andra utomstående faktorer. Det som är lättast att direkt koppla till utbildningen är den kortsiktiga effekten, det vill säga om deltagare får en ökad brandkunskap och vilken attityd till sin brandsäkerhet som alstras efter genomförd utbildning.

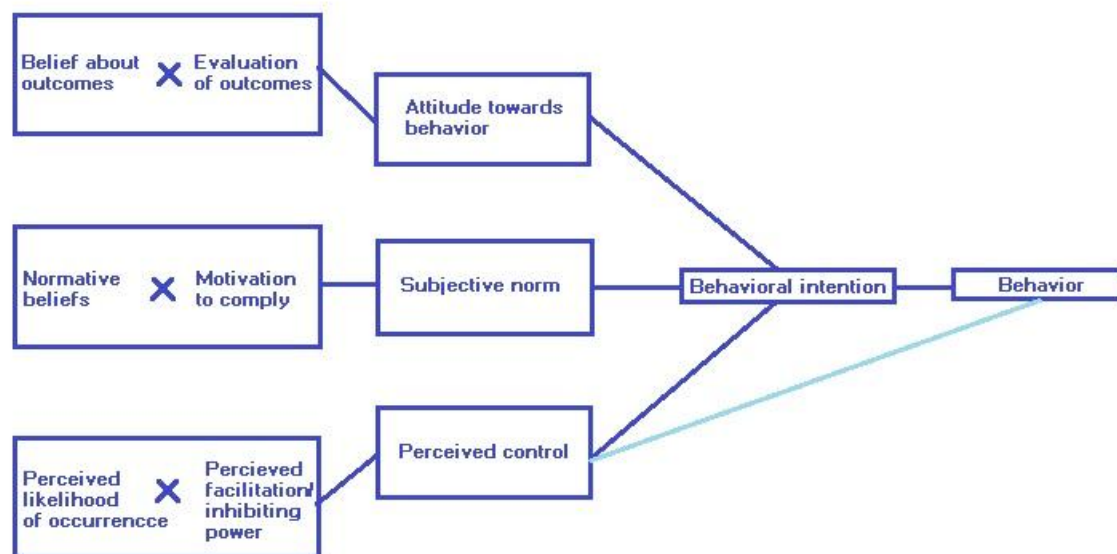
Hur framgångsrik en utbildning blir beror på många faktorer och att utvärdera utbildningens effektivitet är viktigt (Melnik, 2001). Tio faktorer som enligt Melnik gör en utbildning framgångsrik är:

1. Inkludering, att deltagarna får uttrycka sina åsikter om vad de vill lära sig är viktigt och utbildningen kan då baseras på deras behov.
2. Respekt, att schemalägga en utbildning då det passar deltagarna.
3. Kommunikation, att skapa en utbildning efter deltagarnas behov är viktigt då olika människor lär sig på olika sätt.
4. Enhetlighet, informationen som ges vid utbildningen bör inte innehålla dubbla budskap.
5. Flexibilitet, om det framgår att en viss utbildning inte tas emot väl bör problemet fastställas och åtgärdas innan utbildningen fortgår.
6. Engagemang, när deltagarna har fått informationen måste räddningstjänsten vara tillgänglig för frågor eller uppföljande hjälp.
7. Kreativitet, praktiska aktiviteter eller varierande medier som används för att förmedla information förbättrar en utbildning.
8. Humor, är ett starkt verktyg som kan öka deltagarnas benägenhet att komma ihåg det de får lära sig.
9. Ansvar, att tydliggöra de förväntningar som finns på vad som bör hända efter en utbildning.
10. Erkännande, innebär helt enkelt att uppmärksamma deltagarnas insats och ansträngningar. Till exempel att uppmärksamma när individer gör "rätt saker" efter utbildningen.

Vid utvärderingen av Sörmlandskustens räddningstjänst brandförebyggande utbildning tas de ovanstående delarna med i beaktande för att kontrollera om utbildningen har det som krävs för framgång. Donald Kirkpatrick utvecklade, första gången 1959, sin utvärderingsmodell *four level model of training evaluation* (Naugle et al., 2000). Denna modell har sedan 1959 varit en av de mest frekvent använda modellen till effektivitetsutvärdering av utbildningar för vuxna i arbetsvärlden, detta då modellen anses vara enkel, komplett, tydlig och lätt att använda (Naugle et al., 2000). Modellen består av fyra nivåer; reaktion, inläring, beteende och resultat (Yun-Tsan et al., 2011). Reaktion handlar om hur deltagarna upplever de olika delarna av en utbildning, det vill säga om de har en positiv eller negativ inställning till instruktören, materialet och erfarenheten. Om deltagarna inte har en positiv inställning till utbildningen kommer de inte heller till fullo tillgodogöra sig

utbildningen då en individ som inte gillar utbildningen inte heller anstränger sig för att lära (Naugle et al., 2000). Den andra nivån i Kirkpatrick's utvärderingsmodell är inläring och mäter vad deltagarna har lärt sig kunskapsmässigt, det vill säga om de utvecklat kompetens eller attitydförändring på grund av utbildningen (Kirkpatrick, 1994). Kirkpatrick menar att utbildning brukar resultera i en mätbar förändring i någon av dess delar (Naugle et al., 2000). Den tredje nivån i modellen är beteende. Det är stor skillnad på att veta hur något ska göras och att faktiskt göra det (Naugle et al., 2000). Den fjärde och sista nivån i Kirkpatrick's modell är resultat och mäter utbildningens slutresultat (Yun-Tsan, 2011). Det slutresultat som önskas åstadkomma med den brandförebyggande utbildningen är dock så pass omfattande att en utvärdering troligen kommer bli intetsägande och utvärderingen i denna rapport inbegriper därför inte slutresultatet.

Det första steget i en effektutvärdering är att fastställa att en förändring har ägt rum, det vill säga om kunskapen om brand har ökat eller förändrats, samt om utbildningen har genererat en attitydförändring hos deltagarna. Det andra steget är att undersöka om kunskapshöjningen eller kunskapsförändringen går att härleda till utbildningsinsatsen och inte har någon annan orsak. Utvärdering av attitydförändringar på grund av utbildningen kombineras med intentioner att handla, social påverkan och den uppfattade förmågan att utföra önskvärd handling, se figur 3. Något som i kombination med övrig framställd teori i kapitel 4.3 används för att utvärdera Sörmlandskustens brandförebyggande utbildning.



Figur 3. The Theories of Reasoned Action and Planned Behavior (Adapted från Bennett et al., 1997; Ajzen, 1991)

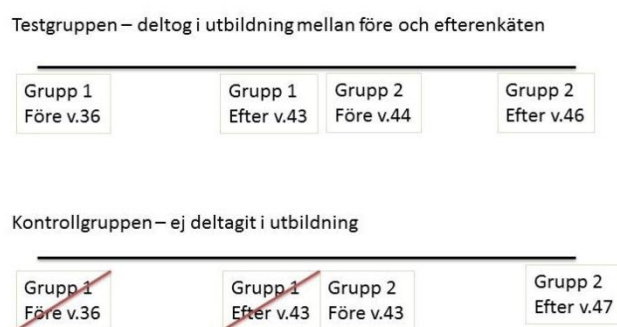
5. Enkätundersökning

I detta kapitel beskrivs den enkätundersökning som genomfördes, vilka som deltog i enkätundersökningen, underlag till enkätundersökningen och resultat samt felkällor.

För att undersöka om den kommunala risk- och brandskyddsutbildningen har förändrat brandkunskapsnivån i hos deltagarna följdes utvärderingsmetoden enligt rapporten *USA burning* där kunskapsenkäter före och efter en utbildning genomfördes för kontroll om det blivit någon kunskapsskillnad (Schaenman, 1990). En exakt likadan enkät användes både före och efter ett utbildningstillfälle för att kunna kontrollera den procentuella ökningen av korrekta svar, för att undersöka om deltagare som går risk- och brandskyddsutbildning hos Sörmlandskustens räddningstjänst får en förändrad brandkunskapsnivå.

Enkäterna innehöll delar av den grundläggande brandkunskap som förmedlas under de risk- och brandskyddsutbildningar som erbjuds till kommunalt anställda, inom Sörmlandskusten; Nyköping, Trosa, Gnesta och Oxelösunds kommun. Enkäten finns i sin helhet i bilaga C.

Testgruppen som deltog i enkätundersökningen bestod av tre olika grupper av kommunalt anställda som i början av hösten hade grundläggande utbildning i risk- och brandkunskap. Ett styrt slumpmässigt urval i två steg (Trost, 2007; Ejlertsson, 2005) gjordes bland deltagarna på utbildningarna, där de första fem bokade utbildningstillfällena i september som var risk- och brandskyddsutbildningar eller brandteori valdes ut till enkätundersökningen, då dessa innehåller samma brandteori. Enkätundersökningen genomfördes på grund av problem två gånger, testgruppens enkätundersökning ty få deltagare i den första omgången och kontrollgruppen då deltagare från den första omgången deltog i utbildning, se vidare i metodkapitlet. Enkätundersökningens testgrupp innefattar totalt 47 deltagare i före-enkäten och 47 svarande på efter-enkäten. Kontrollgruppen genomförde enkätundersökningen parallellt med testgruppen, se figur 4 för översiktlig förklaring.



Figur 4. Förklaring av deltagare till enkätundersökningen där den överstrukna gruppens svar inte användes.

För att få ett så långt tidsspänn som möjligt mellan före- och efter-enkäten valdes deltagare på brandkunskapsutbildningar i början av september till att svara på enkäten, detta för att så snabbt som möjligt under examensarbetet början komma igång med undersökningen. Då deltagarantalet var lågt valde författaren att inkludera ett utskick till för enkätundersökningen. På grund av tidsbrist och få bokade utbildningar genererade detta i att bara en grupp till var med i enkätundersökningen. De 11 som deltog det andra enkätutskicket hade även något kortare tid mellan före- och efter-enkäten. Efter-enkäten genomfördes under slutet av oktober samt i mitten av november för att ha möjlighet att samla in och sammanställa resultatet av enkätundersökningen inom examensarbetets

tidsram. Urvalet av deltagare i enkätundersökningen gjordes med de grupper som deltog i brandutbildning i början av september samt tillägget i slutet av oktober. På grund av avbokade utbildningar och missförstånd var deltagandet 47 respondenter. Kontrollgruppen valdes ut för att validera testgruppens resultat, för att säkerhetsställa att resultatet inte beror på utomstående faktorer. Kontrollgruppen var liksom testgruppen kommunalt anställda. Enkäten till kontrollgruppen skickades ut till verksamheten och en månad senare när de deltog i risk- och brandskyddsutbildning svarade de på en efter-enkät, innan utbildningen genomfördes. I kontrollgruppen svarade 14 deltagare på före-enkäten och 11 deltagare på efter-enkäten.

5.1 Underlag till enkätundersökningen

Enkäten skapades med underlag i det innehåll som risk- och brandskyddskurserna på Sörmlandskustens räddningstjänst har. Men hjälp av instruktörer på Sörmlandskustens räddningstjänst skapades generella frågor på ganska grundläggande nivå ur brandkunskapssynpunkt. Då syftet med enkäten var att mäta förändring av brandkunskap hos deltagarna i en utbildning fördes diskussioner med instruktörer på utbildningen för att ta reda på vad som förmedlas under utbildningen. Innan arbetet med enkäten påbörjades klargjordes syftet med enkätundersökningen för att förtydliga vad som anses mätas (Trost, 2007). När enkäten utformades bestämdes först enkätens målgrupp, vad man skulle mäta och hur man skulle kunna mäta detta. Det var även viktigt att tänka på vad det insamlade resultatet skulle användas till efter enkätundersökningen, för att se till så att själva undersökningen gick rätt till och att rätt frågor ställdes. För att välja ut vilka grupper som skulle ingå i enkätundersökningen användes Sörmlandskustens räddningstjänst bokningsdokumentation avseende externa utbildningar. Brandkunskapsfrågorna i enkäten har en koppling till vardagliga situationer för den enskilde personen då detta även är det genomgående temat i Sörmlandskustens räddningstjänsts risk- och brandskyddsutbildning. Efter en första utformning av enkäten genomförde instruktörerna som håller i utbildningen en granskning och lämnade synpunkter. Även en pilotundersökning genomfördes med de anställda inom icke brandrelaterad verksamhet på brandstationen i Nyköping för att eliminera felformuleringar, dubbel frågor, oklara frågor och liknande. Brandkunskapsnivå hos kommunalt anställda valdes till enkätundersökningen då mycket brandkunskap tas upp i risk- och brandskyddsutbildningarna. Kommunalt anställda anses vara en representativ testgrupp för risk- och brandskyddsutbildningen då 80 procent av de som går utbildningskurser hos Sörmlandskustens räddningstjänst är kommunalt anställda (intervju Ånelöf, 2013).

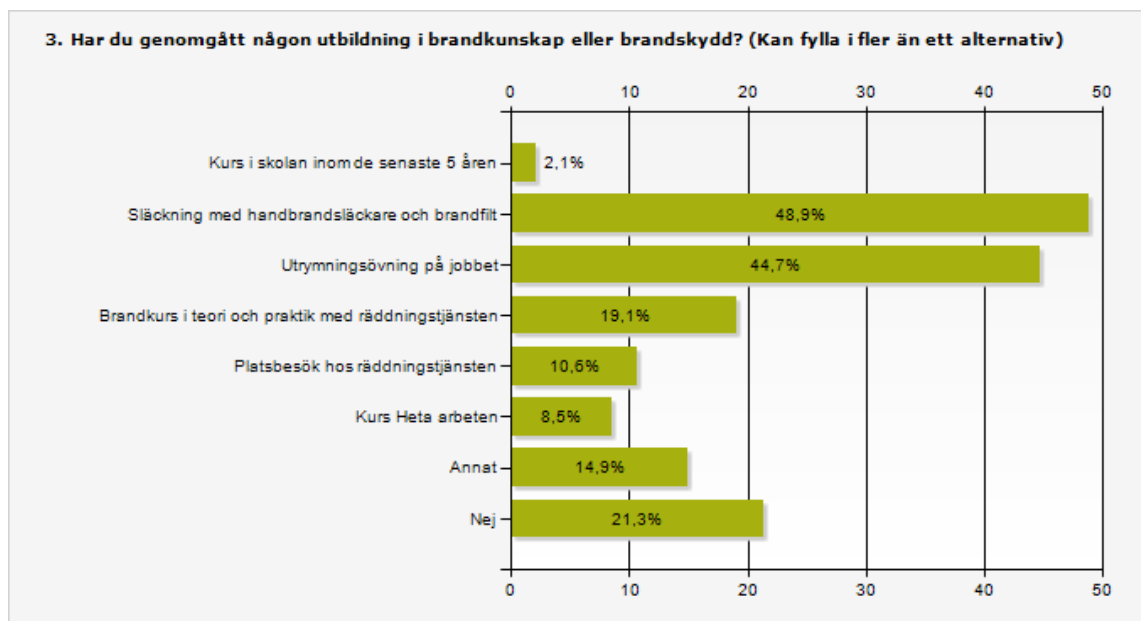
Enkäten är utformad med flervalsfrågor och givna svarsalternativ för att på ett enkelt sätt kunna jämföra resultaten. Utformningen på enkäten är lättare frågor i början för att göra folk mer benägna att svara på hela enkäten (Trost, 2007), under enkätens gång blir frågorna på slutet något mer invecklade för att avslutas med två öppna frågor. Frågornas ordningsföljd är upplagd så att varje fråga ska påverka tolkningen av varandra så lite som möjligt (Ejlertsson, 2005)

5.2 Resultat

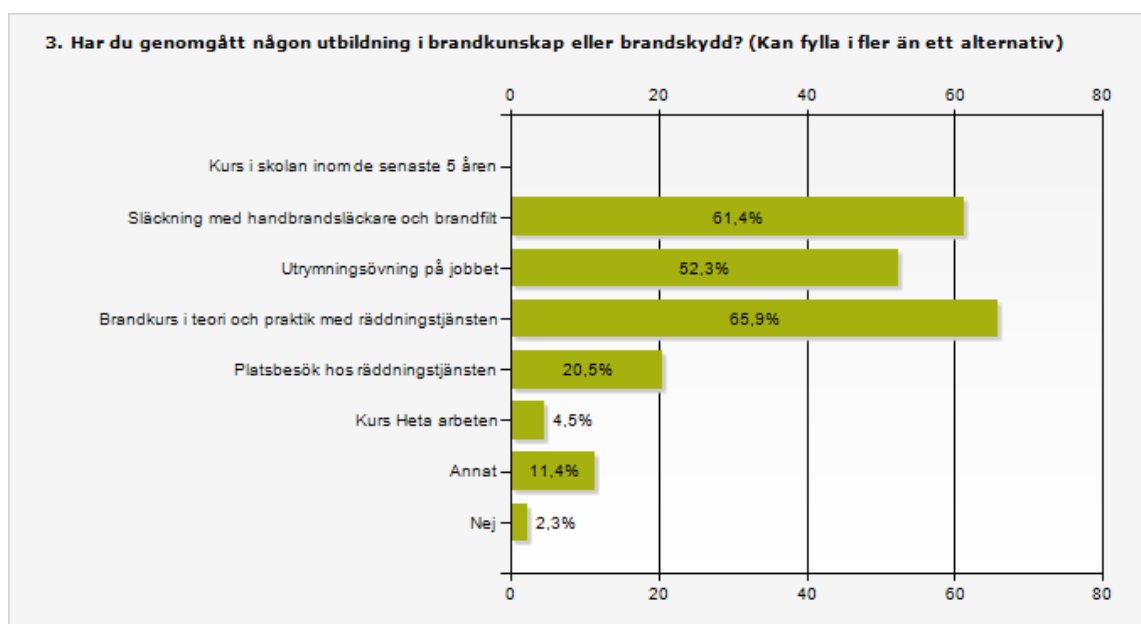
I detta avsnitt redovisas resultatet av enkätundersökningen. Avsnittet inleds med en beskrivning av bakgrundsfaktorer hos de deltagare som svarat på enkätundersökningen och därefter presenteras förändringarna i kunskapsnivåer. Diagrammen är framtagna med hjälp av programmet Easyresearch och layouten är inte vald av författaren utan en standardinställning i programmet. Det är även därför som före- och eftersvaren inte presenteras i samma diagram samt att de presenteras med olika skalor.

Bakgrundsfrågorna visar på att det är en rätt jämn fördelning mellan svarsalternativen 30 – 39 till 60 eller äldre och majoriteten av deltagarna är kvinnor. Förändringen av antalet korrekta svar ökade i efter-enkäten i förhållande till före-enkäten. Dock var kunskapsnivån av brand enligt före-enkäten redan innan genomförd utbildning hög. Även i kontrollgruppen som inte genomförde någon utbildning mellan före- och efter-enkäten var kunskapen hög i båda enkäterna, däremot kunde inte en lika tydlig ökning av korrekta svar utläsas hos kontrollgruppen, se bilaga D.

I före- och efter-enkäten svarade deltagarna på vilka utbildningar inom brandkunskap som de genomfört. Resultatet skiljer sig något mellan före- och efter-enkäten, genom att de som fyllde i att de gick kurs i skolan inom de senaste 5 åren i efter-enkäten inte fyllde i detta. På grund av att de nyligen genomförde en utbildning i risk- och brandskydd kan det vara så att det glömmes kryssa i andra utbildningar. I efter-enkäten borde 100 % ha kryssat i att de genomfört teori och praktik hos räddningstjänsten, dock kan deltagarna ha tolkat frågan som att de inte gjort det om utbildningen hölls i annan lokal än hos räddningstjänsten. Se figur 5 och 6 för svar på fråga 3.

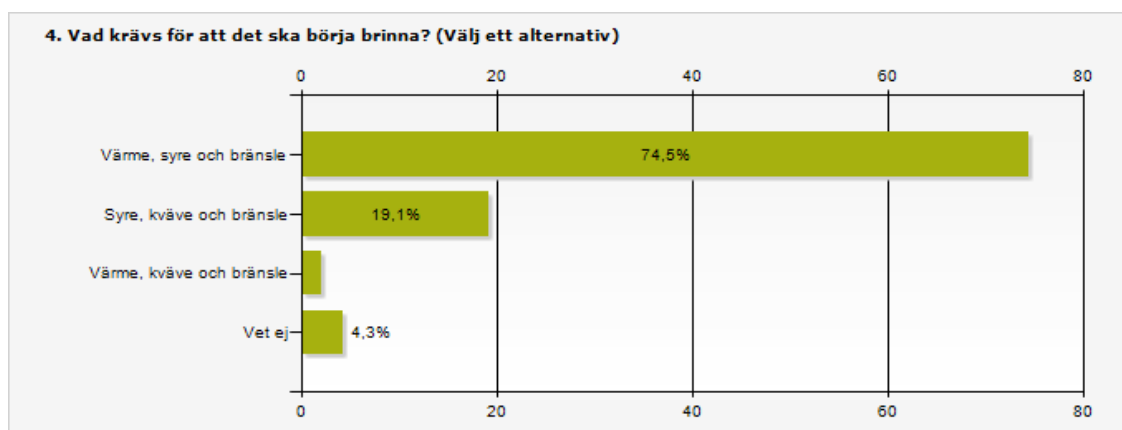


Figur 5. Enkätfråga 3, före utbildning.

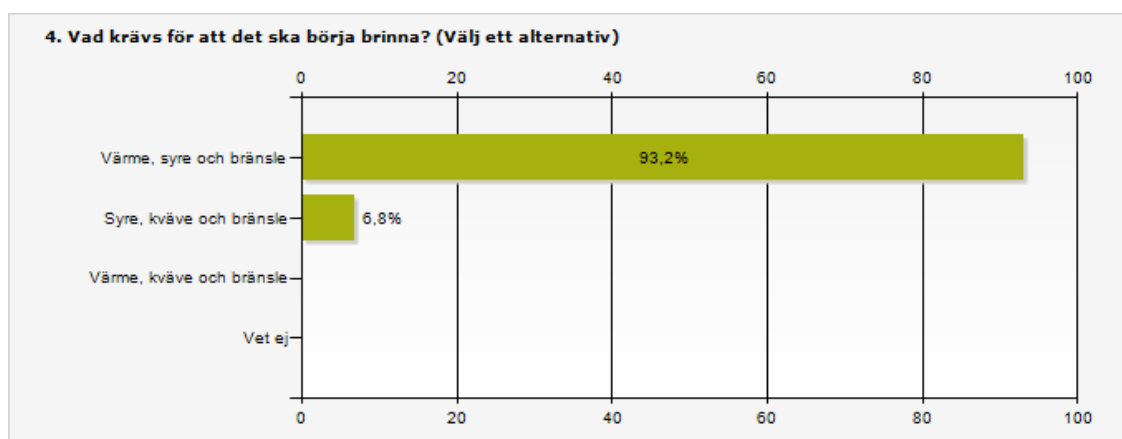


Figur 6. Enkätfråga 3, efter utbildning.

På enkätfråga nummer 4 ökade andelen korrekta svar i efter-enkäten och ingen deltagare angav svaret vet ej, se figur 7 och 8.

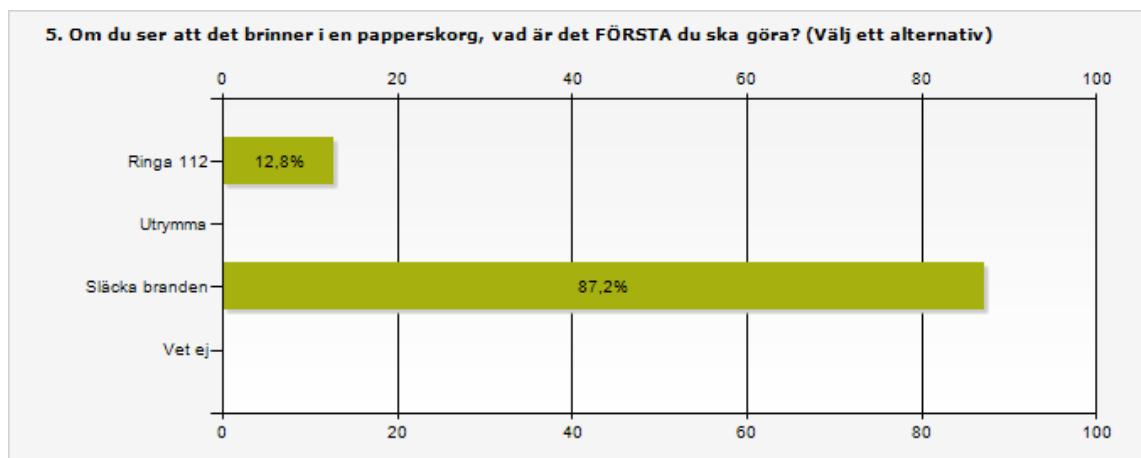


Figur 7. Enkätfråga 4, före utbildning.

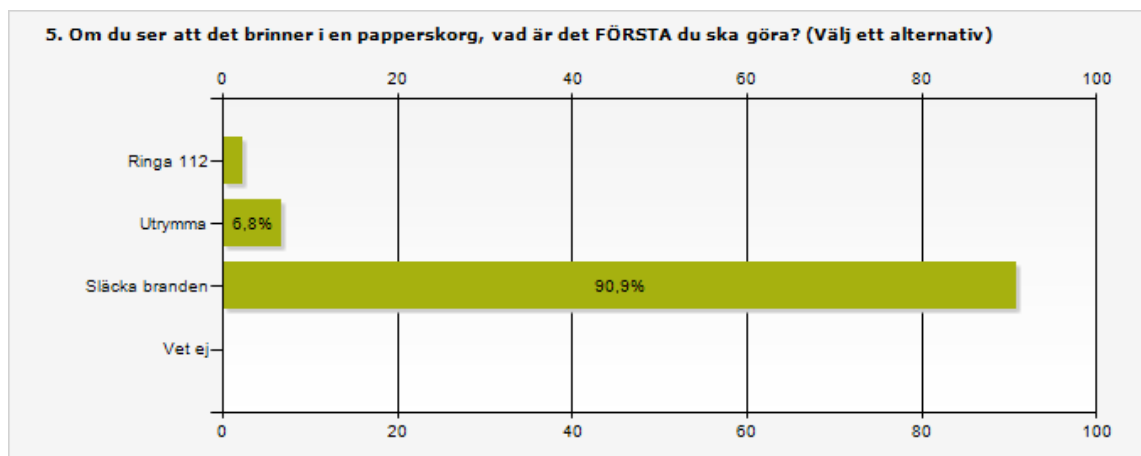


Figur 8. Enkätfråga 4, efter utbildning.

Fler deltagarna i enkätundersökningen uppger efter genomförd utbildning att de skulle släcka en brand i en papperskorg som det första de gör. Skillnaden mellan före- och efter-enkäten är att fler skulle själv utföra en aktivt beteende innan de ringer 112, se figur 9 och 10.

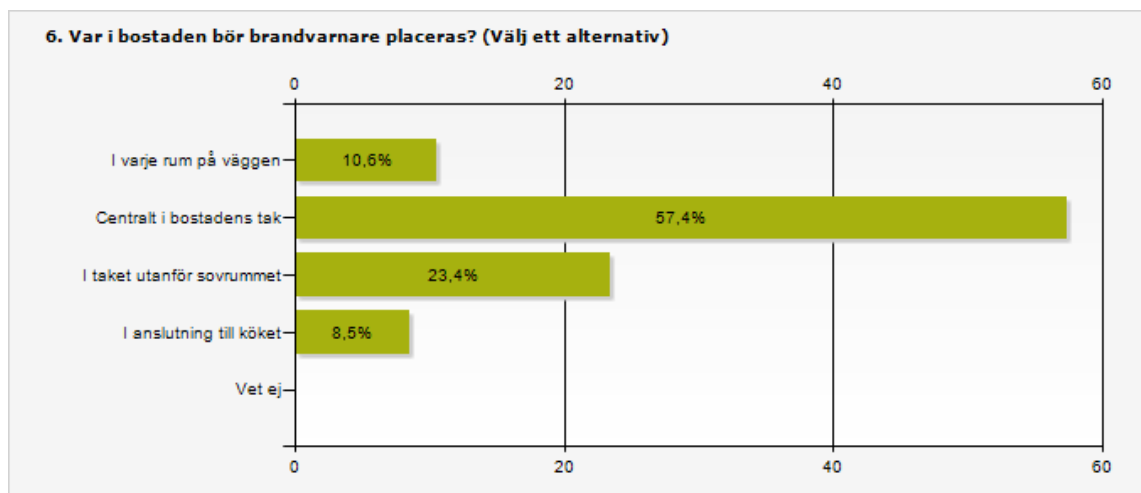


Figur 9. Enkätfråga 5, före utbildning.

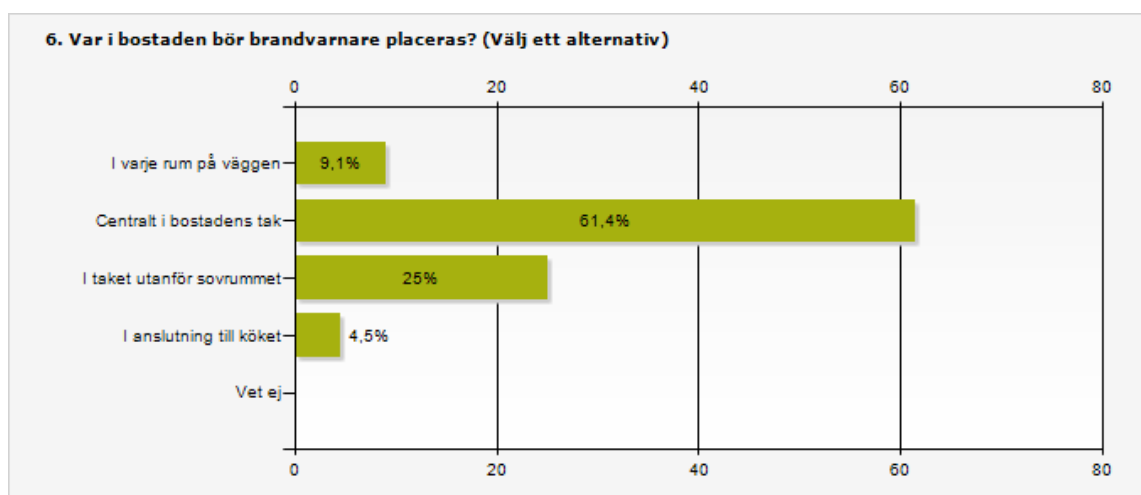


Figur 10. Enkätfråga 5, efter utbildning.

Ökningen av antalet korrekta svar, som anses vara alternativ i taket utanför sovrummet, har endast marginellt ökat i efter-enkäten. Dock går det att utläsa en minskning av svarsalternativet som anses mest felaktigt, i anslutning till köket. Se figur 11 och 12.

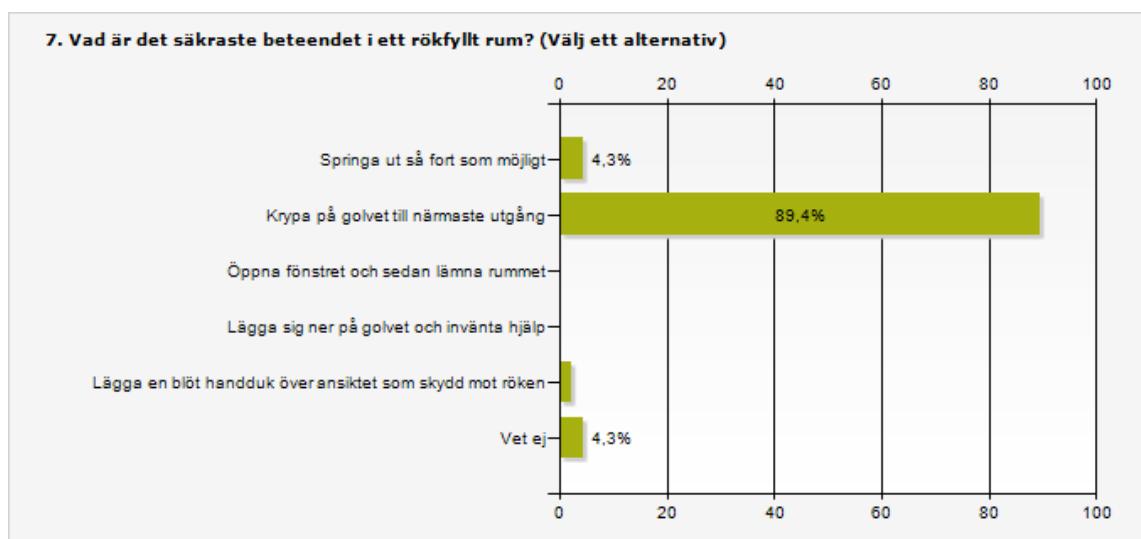


Figur 11. Enkätfråga 6, före utbildning.

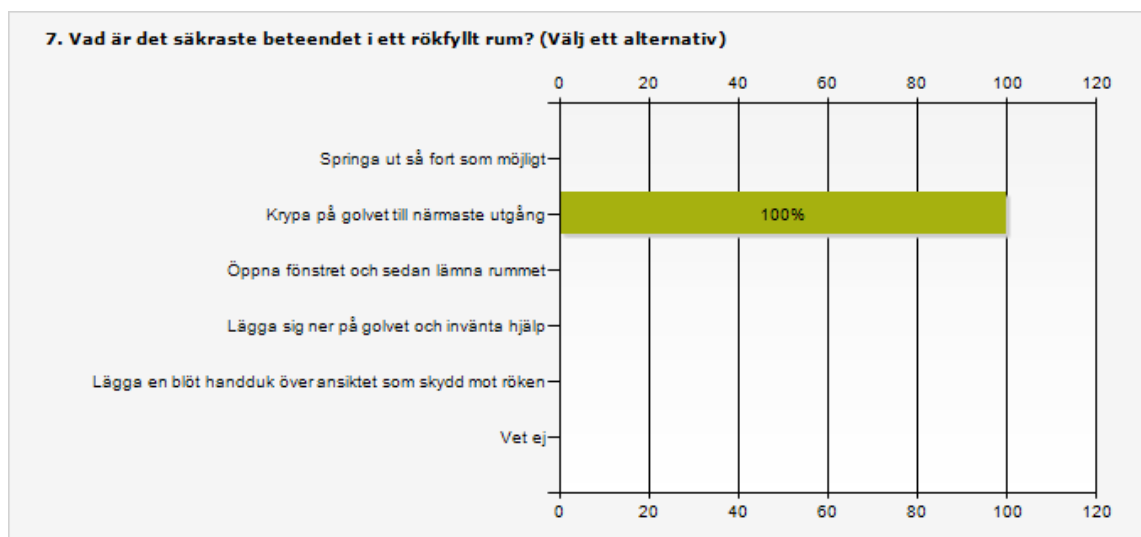


Figur 12. Enkätfråga 6, efter utbildning.

Alla deltagare i enkätundersökningen har i efter-enkäten angivit korrekt svar, där det i före-enkäten fanns några felaktiga svar, se figur 13 och 14.

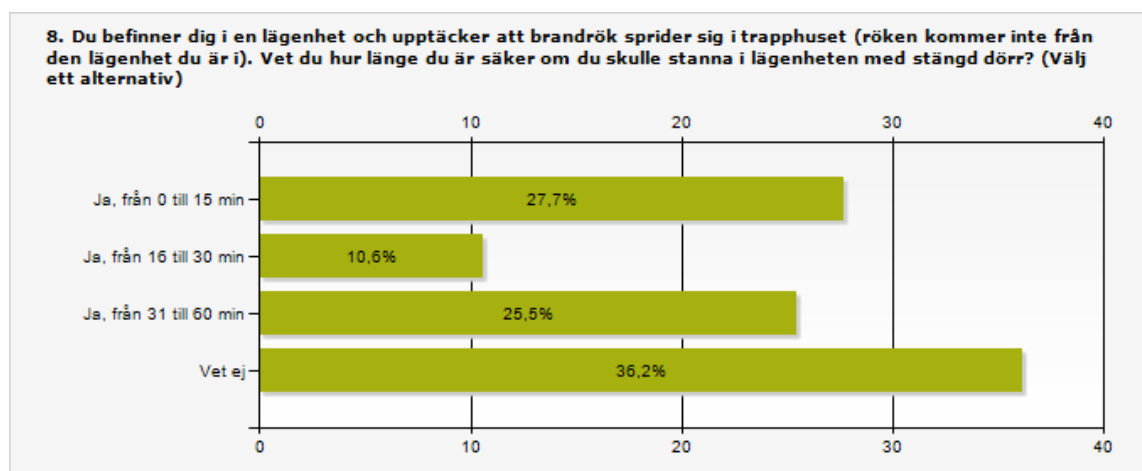


Figur 13. Enkätfråga 13, före utbildning.

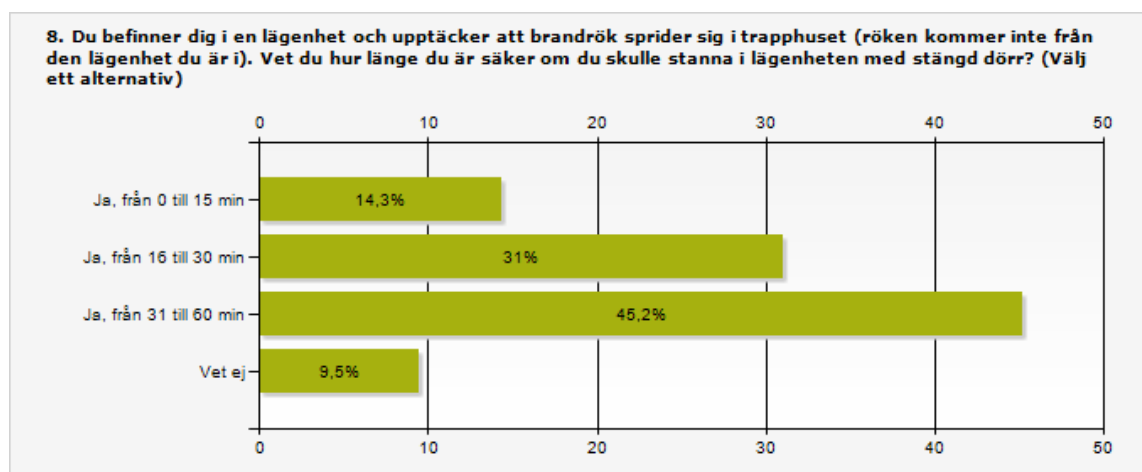


Figur 14. Enkätfråga 7, efter utbildning.

Svarsalternativet vet ej har i fråga 8 minskat stort och det kan utläsas i diagrammet att fler deltagare svarat i efter-enkäten att de tror de kan stanna längre i en lägenhet, se figur 15 och 16.

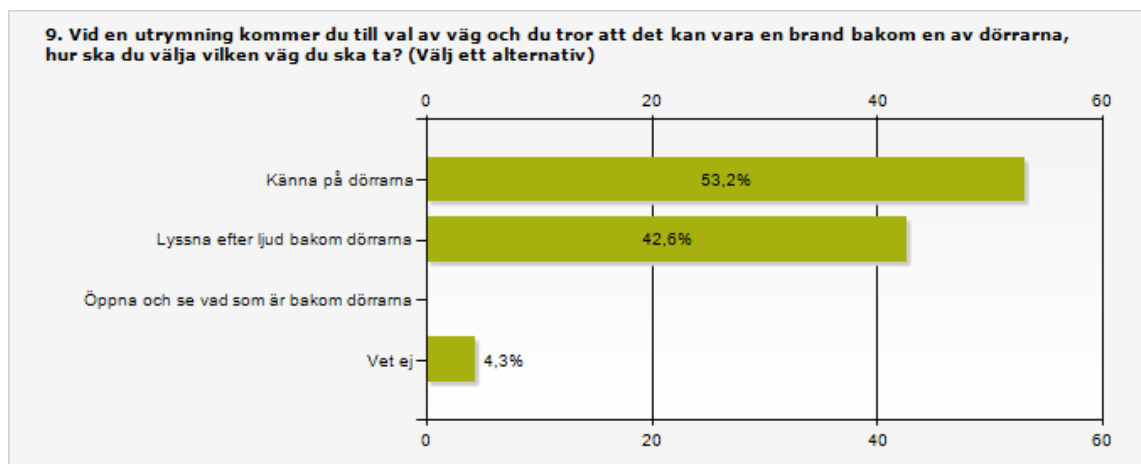


Figur 15. Enkätfråga 8, före utbildning.

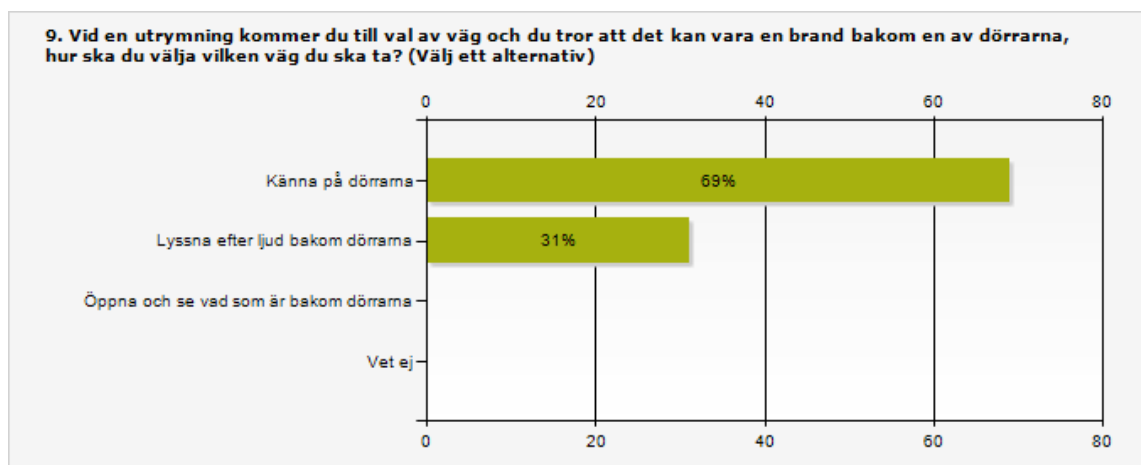


Figur 16. Enkätfråga 8, efter utbildning.

I fråga 9 kan en minskning av svarsalternativet vet ej utläsas i efter-enkäten, dock har fler deltagare svarat att de ska känna på dörrarna, se figur 17 och 18. Det korrekta svaret i denna fråga anses vara känna på dörrarna.

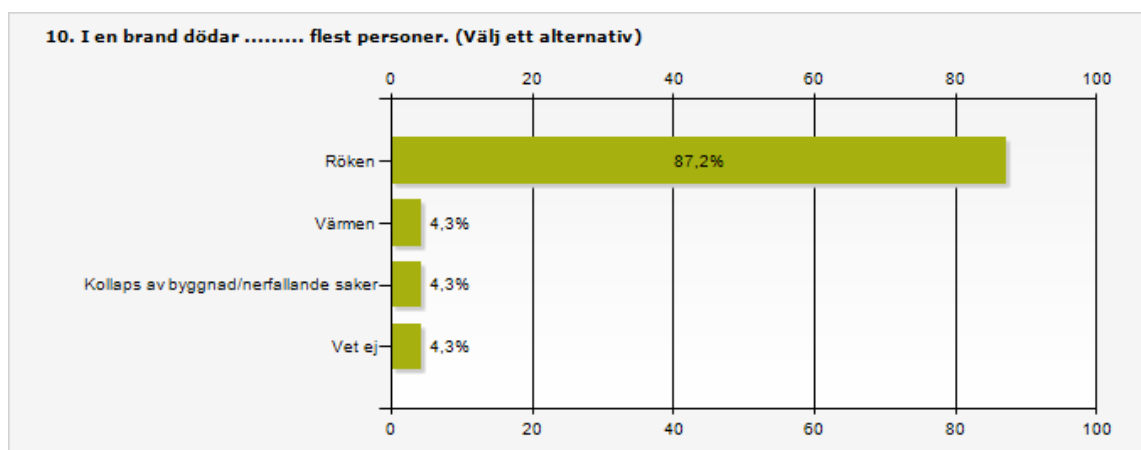


Figur 17. Enkätfråga 9, före utbildning.

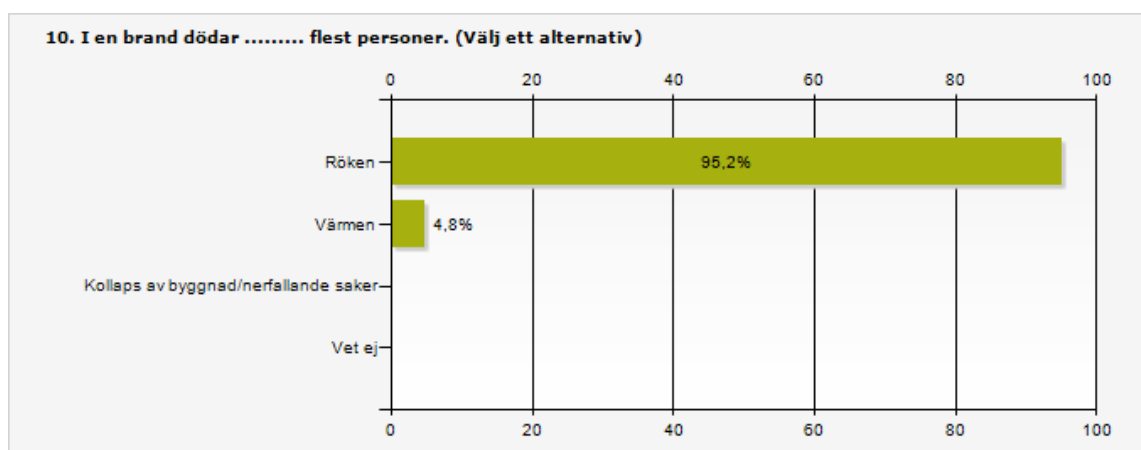


Figur 18. Enkätfråga 9, efter utbildning.

Även i enkätfråga 10 har fler deltagare uppgivit rätt svarsalternativ i efter-enkäten i förhållande till de svar som angavs i före-enkäten, se figur 19 och 20.

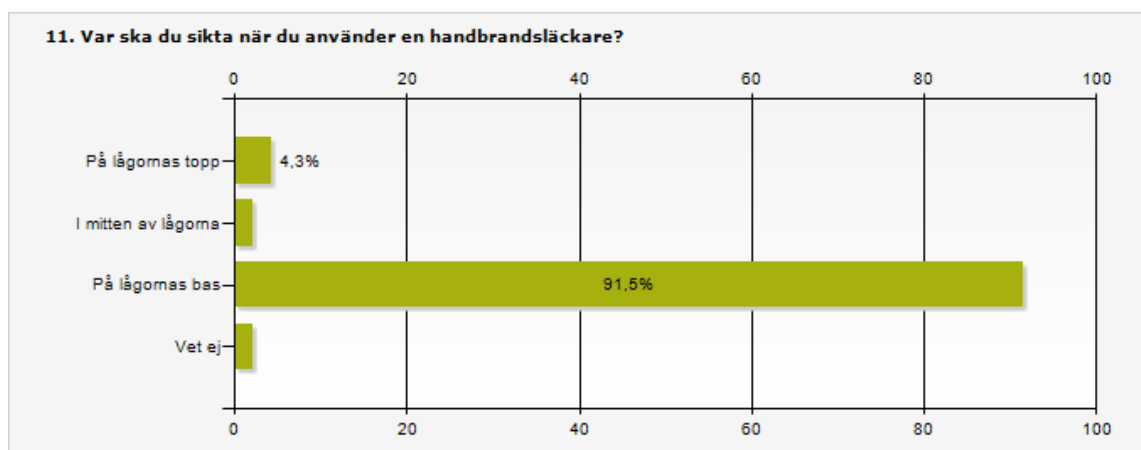


Figur 19. Enkätfråga 10, före utbildning.

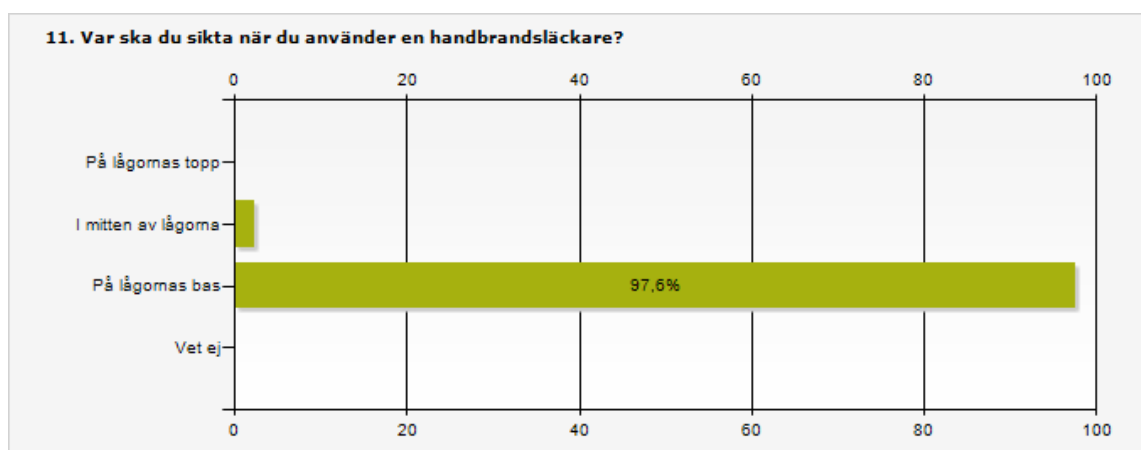


Figur 20. Enkätfråga 10, efter utbildning.

Andelen korrekta svar har även i enkätfråga 11 ökat efter deltagarna genomfört utbildning, se figur 21 och 22.

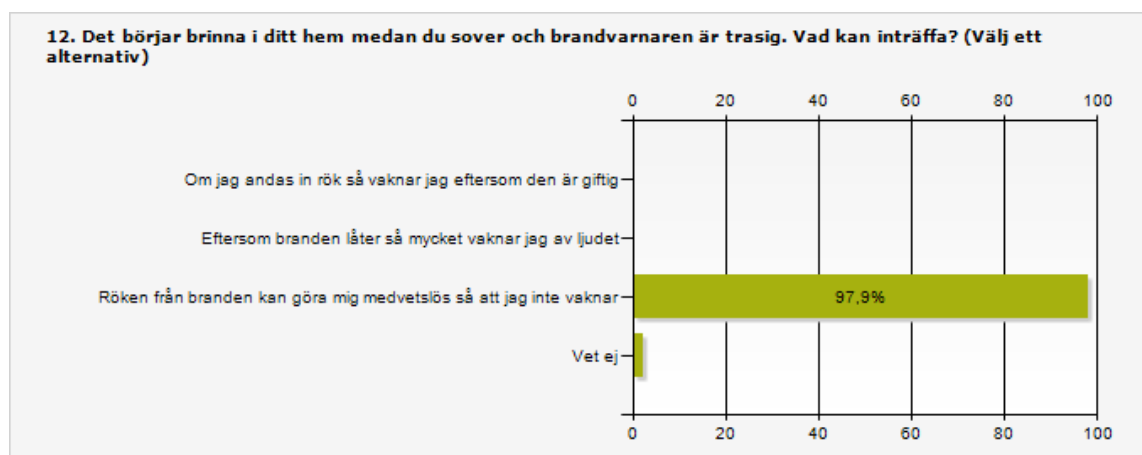


Figur 21. Enkätfråga 11, före utbildning.

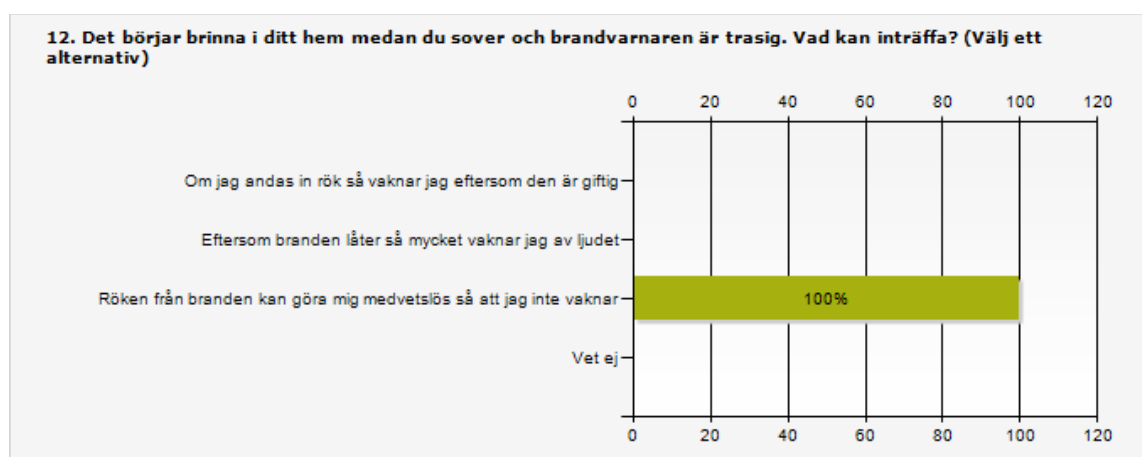


Figur 22. Enkätfråga 11, efter utbildning.

Deltagarna svarade också 100 % rätt på enkätfråga 12 efter genomförd utbildning, dock var det inte så stor skillnad från antal rätt innan genomförd utbildning, se figur 23 och 24.



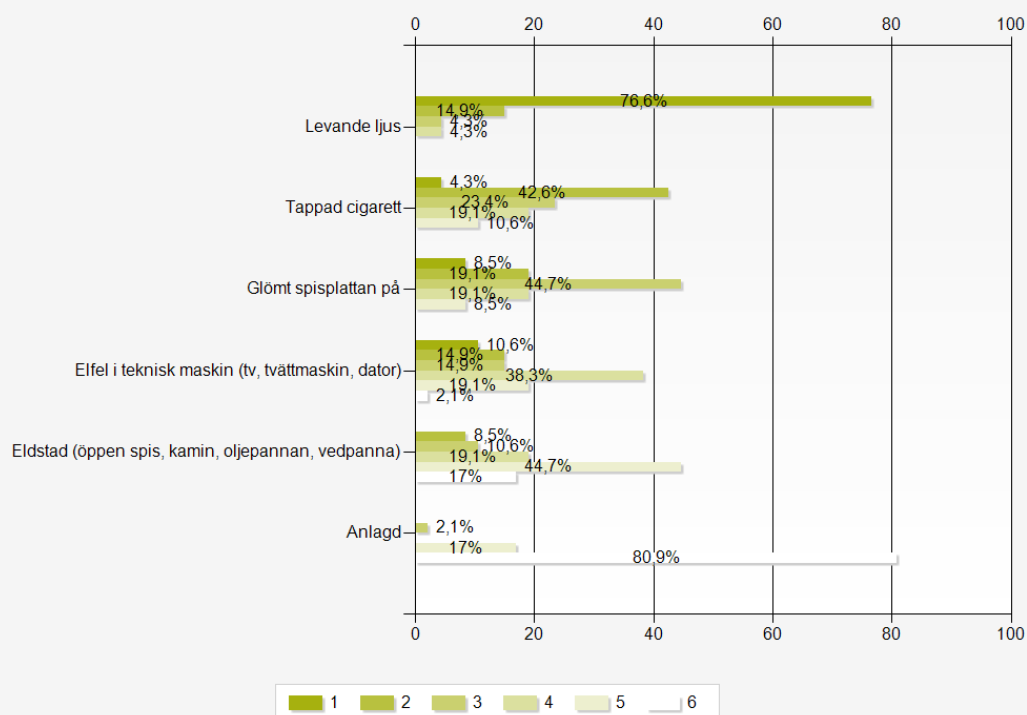
Figur 23. Enkätfråga 12, före utbildning.



Figur 24. Enkätfråga 12, efter utbildning.

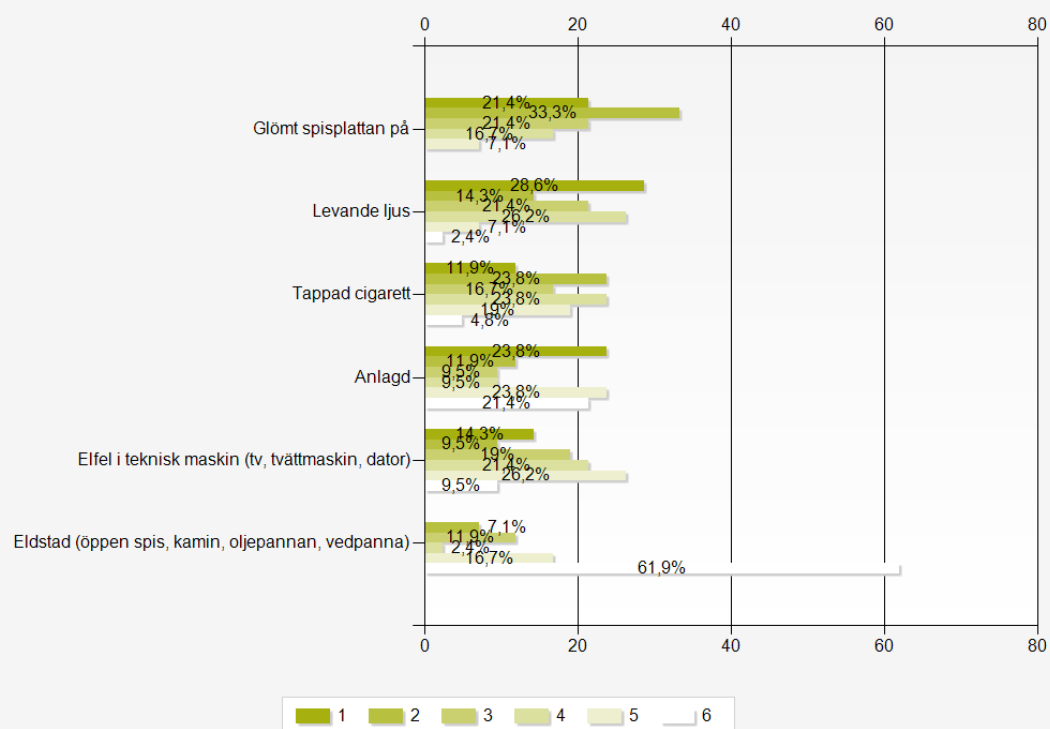
Före genomförd utbildning var det fler av deltagarna som svarade att levande ljus var den största orsaken till brand i både lägenhet och villa. Efter genomförd utbildning har deltagarna svarat mer varierande och det kan förklaras med att Sörmlandskustens räddningstjänst med sin risk- och brandskyddsutbildning belyser fler alternativa brandorsaker. Se figur 25 – 28.

13. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i LÄGENHET. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)



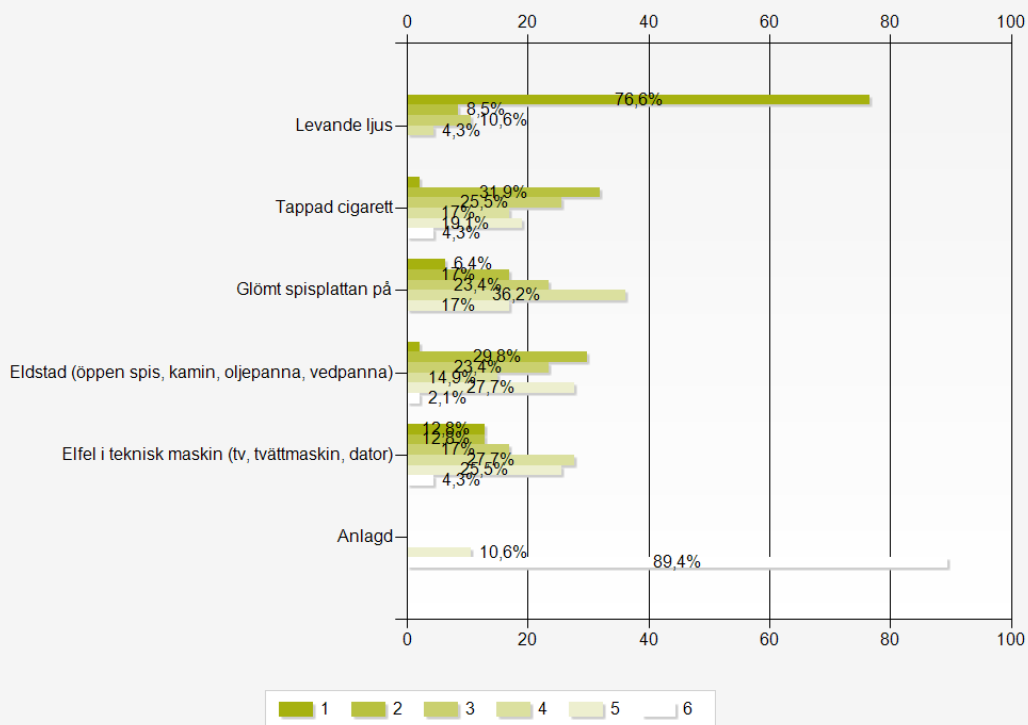
Figur 25. Enkätfråga 13, före utbildning.

13. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i LÄGENHET. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)



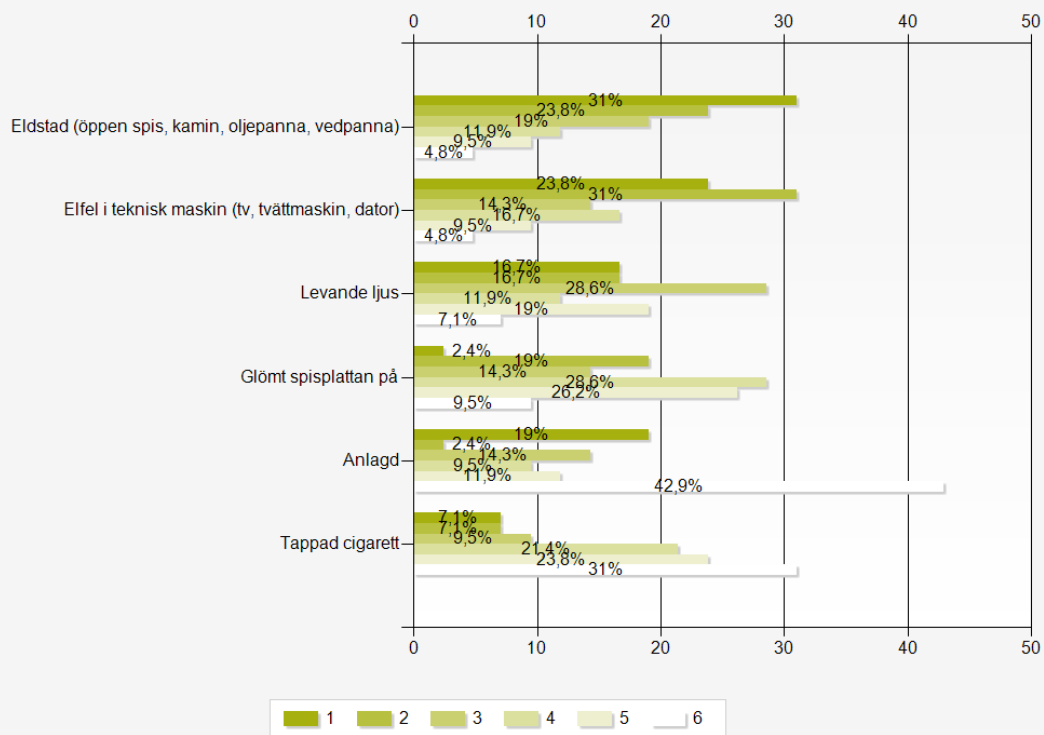
Figur 26. Enkätfråga 13, efter utbildning.

14. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i VILLA. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)



Figur 27. Enkätfråga 14, före utbildning.

14. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i VILLA. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)



Figur 28. Enkätfråga 14, efter utbildning.

De sista frågorna i enkätundersökningen bestod av två graderingsfrågor, se nedan. För de två graderingsfrågorna beräknades ett medelvärde av de angivna svaren.

- Hur stort ansvar tycker du att du själv har för ditt eget brandskydd och din säkerhet? (På en skala mellan 0 och 100, där 0 är inget personligt ansvar och 100 är fullt personligt)
 - Deltagarnas svar mellan före- och efter-enkäten skiljer sig knappt åt och ökade endast en grad, från 95 till 96.
- Hur stort ansvar har räddningstjänsten för ditt brandskydd och din säkerhet? (På en skala mellan 0 och 100, där 0 är inget ansvar och 100 är fullt ansvar).
 - Deltagarnas medelvärde av svaren har från före-enkätens 42 minskat till 31 efter genomförd utbildning.

Av enkätundersökningens resultat att döma så får deltagarna, kommunalt anställda, en ökad brandkunskap av den risk- och brandskyddsutbildningens som Sörmlandskustens räddningstjänst erbjuder, se även översiktligt diagram i bilaga E.

5.3 Felkällor

Frågorna i enkäten är kopplade till vardagssituationer och de situationer som kan uppstå för den enskilde personen, något som kan leda till att de två sista frågorna i enkäten kan tolkas som ansvar i hemmet. De två sista enkätfrågorna är hur stort ansvar den enskilde individen har för sin personliga brandsäkerhet samt hur stort ansvar Sörmlandskustens räddningstjänst har för den enskilde personens brandsäkerhet. Då enkäten delas ut under arbetstid eller via arbetsmail kan deltagare tolka frågorna som att det är brandsäkerhet på arbetet, dock är frågorna vinklade mer personligt vilket kan leda folk till att tolka dem i sammanhang i hemmet. Detta har troligen ingen betydelse för enkätundersökningens resultat och anses inte vara ett problem, dock kan detta vara bra att tänka på vid fortsatta undersökningar.

Den största felkällan i en enkätundersökning som görs i två omgångar är det bortfall av svar som kan inträffa från omgång ett till två (Ejlertsson, 2005). För att få en rättvis undersökning bör samma personer som svarat i före-enkäten också svara i efter-enkäten. Detta då det är skillnad i brandkunskap som ska mätas, en skillnad kan bara uppmätas om det är samma personer som svarar vid de olika tillfällena. I den enkätundersökning som genomfördes torde det vara samma personer som svarar då deltagarna lämnat personliga mail som kontaktuppgifter. Dock skiljer sig bakgrundfrågorna om ålder och kön åt något mellan före- och efter-enkäten. Något som minskar trovärdigheten på enkätundersökningens resultat. Svaren i efter-enkäten används dock i rapporten då avvikelsen inte är allt för stor och att den elektroniska enkäten skickades till privata mail och det bör vara samma personer som besvarat före- och efter-enkäten. Ett annat vanligt fel är att folk har missuppfattat frågorna och svarar på något annat än det som anses mätas. Eftersom det är samma personer som svarar på före- och efter-enkäten bör detta fel ha låg påverkan då det är samma personer som tolkar frågorna i både före- och efter-enkäten. För att minimera felkällan som uppkommer på grund av svarsbortfall användes påminnelseutskick och därav blev det inget bortfall. Det är även viktigt att se till så att kontrollgruppen blir så lik den andra gruppen som möjligt (Ejlertsson, 2005). Kontrollgruppen anses i den genomförda enkätundersökningen likna testgruppen i den utsträckningen att felkällor på grund av olika samhällsgrupper har minimerats. Dock bör kontrollgruppen i fortsatt utvärdering ha en större grupp svarande.

Att ha samma enkät för att mäta kunskapen gör det lättare att jämföra en skillnad i kunskap men det kan också leda till att folk har bättre kunskap i frågorna eftersom de har gjort enkäten förr, och kanske pratat med andra deltagare efter den första enkäten. Speciellt då de båda enkäterna tidsmässigt genomfördes så nära inpå varandra. Frågorna ska inte bara begripas av respondenterna, de ska också begripas så lika som möjligt av de olika respondenterna. Eftersom det i enkätundersökningen rör sig om kunskapsfrågor kan en felkälla ligga i att respondenterna under den elektroniska enkäten kollar upp det rätta svaret (Ejlertsson, 2005). Detta kan inte påverkas av författaren men denna felkälla anses också så pass osannolik att det inte tagits hänsyn till, eftersom respondenterna inte har något att vinna på att fuska då de är anonyma och inte tar del av resultatet.

På grund av tidsbristen är före- och efter-enkäten nära varandra i tid. För att optimalt mäta kunskapsnivån vore det bättre att genomföra före-enkäten en längre tid före utbildningstillfället och efter-enkäten några år efter, detta för att se hur länge kunskapen sitter kvar. Att ha före-enkäten alldeles före deltagarna genomför utbildningen kan på grund av enkätens frågor påverka vad folk uppmärksammar under utbildningen. Även om det skulle vara skillnad på före- och efter-enkäten ligger de för nära själva utbildningen för att testa om kunskapen verkligen fastnat. Då före- och efter-enkäterna bara genomförs under en höst bör dessa upprepas under en längre period för att öka tillförlitligheten och ta bort osäkerheter och variationer på grund av fluktuation. Om "efter" kunskapen testas för nära inpå utbildningen ger detta ett felaktigt resultat och den långsiktiga effekten på utbildningen kan inte till fullo mätas. Enkäten genomfördes för att testa grundläggande brandkunskapsnivå, men då den på grund av begränsad tidsåtgång bara genomfördes en gång behövs fortsatt undersökning för att få en rättvis bild av den verkliga förändringen av kunskapsnivån hos deltagare i brandutbildningar. För att säkerhetsställa att enkätundersökningen ger ett korrekt svar skulle fler undersökningar kontinuerligt behöva göras och då med längre tid mellan enkätstillfällena för att se om utbildningen ger ett långvarigt resultat. Ett större antal skulle också behöva genomföra enkätundersökningen för att ta bort variationer på grund av utomstående faktorer, speciellt i kontrollgruppen som i denna rapport hade ett lågt deltagarantal. Att skillnaden mellan före- och efter-enkäten för kontrollgruppen visar på en skillnad av svar på vilken utbildning personer tidigare genomförts tillför en felkälla. I före-enkäten uppgav 14,3 % av respondenterna att de inte genomfört någon utbildning, medan 0 % uppgav detta alternativ i efter-enkäten. Detta visar på att personer som troligen hade lägre kunskaper i före-enkäten på grund av att de inte gått en utbildning inte deltog i utbildningen eller inte svarade på efter-enkäten.

Oftast nöjer man sig i statistiska undersökningar med en tillförlitlighet på 95 procent, det vill säga att man sannolikt kan fastställa inom vilket intervall det verkliga värdet av en mätning befinner sig med 95 procents säkerhet. Detta kallas för skattningens konfidensgrad och innebär att vid en mätning kan slumpen medföra att 5 procent av mätningarna hamnar utanför intervallet. Sådana fel kallas slumpfel (Ejlertsson, 2005; Trost, 2007). I rapportens resultat av enkätundersökningen valdes att ha med alla svar från enkäten, detta kan skapa en viss felfrekvens, men eftersom författaren ämnar ge Sörmlandskustens räddningstjänsts redskap för fortsatt utveckling och inte några exakta svar anses detta vara godtagbart.

Eftersom det inte är samma utbildare för de olika grupperna som har genomgått risk- och brandskyddsutbildningar så kan en viss variation i kunskapsnivå förekomma på grund av utbildaren i sig. Samtidigt kan det vara så att de deltagare som man når kanske inte lär sig eller att deltagare som lär sig kanske inte agerar, och att agera som man lärt sig kanske inte alltid fungerar i praktiken

(Schaenman, 1990). Det är omöjligt att helt bortse från utomstående påverkan på deltagarna i en brandutbildning. Alla deltagare kommer från olika bakgrunder och har olika erfarenheter. I vilken utsträckning det är just den brandförebyggande utbildningen som står till grund för förändring avseende brandkunskaper hos deltagarna är högst komplicerat och det är i stort sätt omöjligt att isolera utbildningens påverkan från utomstående orsaker. Det är många faktorer som samverkar och påverkar resultatet, deltagarna kan ha fått information via tv och andra organisationer till exempel.

På grund av att en andra kontrollgrupp behövdes användas, som hade kortare tid mellan före- och efter-enkäten kan dessa 11 svar vara påverkade av att de hade en så pass kort tidsspann mellan de båda enkäterna. Detta kan ha bidragit till en ökad kunskap i efter-enkäten om gruppen kollat upp eller diskuterat svarsalternativ, och har det aktuellt i minnet till efter-enkäten.

6. Djupintervjuer

Med en kvalitativ studie bestående av intervjuer undersökte författaren om och hur deltagare på Sörmlandskustens räddningstjänsts brandutbildningar upplevde en personlig förändring i inställning till sin egen brandsäkerhet efter genomförd utbildning. I litteratur skiljer man ofta på offentlig och privata attityder, samt offentliga och privata trosföreställningar och värderingar. En åsikt representerar ofta en persons offentliga attityder, trosföreställning eller värdering, men kan komma närmare den privata åsikten om den uttrycks verbalt under ökad privata omständigheter (Milton, 1972). I den kvalitativa studien bestående av djupintervjuer bestämdes antalet intervjuade deltagare först till 15 med målet att få en så övergripande bild som möjligt och med hänsyn till den tid som fanns avsatt för studiens genomförande. För att få en likhet med den enkätundersökning som genomfördes valdes deltagare från risk- och brandskyddsutbildningar som jobbar inom kommunal verksamhet. En viss spridning av deltagare eftersträvades för att täcka in ett större område av olika representanter från olika samhällsgrupper inom Sörmlandskustens räddningstjänsts ansvarsområde. 13 stycken respondenter intervjuades via telefon, och dessa var kommunalt anställda som under våren 2013 deltog i risk- och brandskyddsutbildningar med Sörmlandskustens räddningstjänst.

Djupintervjuerna användes som metod för att svara på forskningsfråga nummer tre *”Hur upplever deltagare i de brandförebyggande utbildningarna på Sörmlandskustens räddningstjänst att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har ändrats efter en genomförd brandutbildning?”*. Vid framtagning av frågor till djupintervjuerna analyserades först vad som avsågs att mäta, vilket var om deltagarna såg annorlunda på sitt eget brandskydd efter att ha deltagit i en utbildning. Om de ändrat inställning till sin brandsäkerhet, om de kommer genomföra någon förändring i sin brandsäkerhet samt om de ansåg att utbildningen har gjort dem bättre förberedd på en brand och därtill även deras attityd till bränder. Med bakgrund i den teori som ges i kapitel 4.3 om attityder, beteenden och förändrat beteende skapades frågor för att med svaren analysera utifrån teorin. Ett frågeunderlag togs fram med öppna frågor där varje frågas olika tolkningsmöjligheter analyserades, detta gjordes med hjälp av handledare, författarens familj och bekanta. Frågorna ställdes i en pilotundersökning till de nyss nämnda personerna där de istället för att svara på frågorna svarade på vad man trodde författaren ville ha fram av varje fråga. Därefter genomfördes testintervjuer med kommunalt anställda, som inte ingick i urvalsgruppen, för att författaren genom träning skulle få varje intervju att vara så lik varandra som möjligt. I detta skede kontrollerades också ungefärlig tid på intervjun och om frågorna gav det svar som var avsett. Då djupintervjuerna är personliga ville författaren inte hålla allt för långa och jobbiga intervjuer utan fokuserade på femton kärnfrågor för att kunna hålla kvar respondenternas intresse och få utförliga svar på varje fråga. För att få fram deltagarnas attityder ställdes frågor om liknande ämnen på olika sätt, detta för att respondenternas svar till stor del formas av frågan som ställs (Triandis, 2005).

Den fråga som besvaras med hjälp av djupintervjuerna är: Hur upplever deltagare i de brandförebyggande utbildningarna på Sörmlandskustens räddningstjänst att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har ändrats efter en genomförd brandutbildning? Det finns enligt forskning en koppling mellan attityd och beteende, se kapitel 4.3, så genom att undersöka om och hur attityden hos deltagare har förändrats kan man undersöka om det finns indikationer på ett förändrat beteende. Då attityd som ord kan uppfattas som ett laddat ord valdes det representativa ordet inställning under intervjuerna, detta då ordet i någon mening är mer neutralt.

Då författaren inte ville påverka respondenterna hölls en neutral attityd till de svar som angavs och intervjufrågorna lästes i samma ordning och på samma sätt i alla intervjuer. I något enstaka fall frågades följdfrågor för att förtydliga ett otydligt svar. Intervjufrågorna återges nedan och är uppskrivna i den form och ordning de användes i intervjuerna;

- Jag ska bara kontrollera vilken åldersgrupp du tillhör, säg bara ja när du hör intervallet som stämmer in på dig. 0-18, 19-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60 eller äldre
- (Man eller kvinna?) (detta fyllde författaren i själv)
- Vilken boendeform har du i dagsläget? Hyres-, bostadsrätt, eget ägt boende, annat
- Om du kommer ihåg, vilken utbildning i brandsäkerhet har du genomgått inom de senaste åren och hos vilken organisation?
- Tror du att privatpersoner överlag har bra brandkunskaper?
- Upplever du att du har mer brandkunskap nu än innan du deltog i brandutbildningen?
- Tycker du att kunskapen i brandutbildningen berörde dig och din vardag?
- Hur har utbildningen påverkat din syn på din egen brandsäkerhet i ditt hem?
- Vem tycker du har det största ansvaret för din brandsäkerhet?
- Kommer du att ändra på något för att förbättra din egen brandsäkerhet på grund av utbildningen och i så fall vad?
- Upplever du att du har möjlighet att påverka din egen brandsäkerhet nu på grund utav utbildningen?
- Har du genomfört något konkret för att förändra din egen brandsäkerhet efter utbildningen? I så fall vad eller varför inte?
- Om en brand skulle uppstå, hur skulle du då på grund av utbildningen vara bättre förberedd på vad du skulle göra?
- Hur skulle du bedöma din egen teoretiska och praktiska kunskapsnivå av brand och brandsäkerhet efter utbildningen i förhållande till din kunskap innan utbildningen?
- Hur har din inställning till bränder i allmänhet ändrats på grund av utbildningen?
- Upplever du att din inställning till konsekvenser av bränder förändrats efter utbildningen?
- Vad saknades i utbildningen för att kunna öka din brandkunskap och påverka din inställning till din egen brandsäkerhet tycker du?
- Vad tror du Sörmlandskustens räddningstjänst vill åstadkomma och förmedla till deltagarna med sin brandutbildning?

6.1 Underlag till djupintervjuerna

Personerna som skulle intervjuas kontaktades först via e-post eller telefon för att bestämma tid till djupintervjun. Samtidigt informerades respondenterna om vad studiens syfte var och att Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Hermerén, 2011) följdes. Intervjuerna utfördes via telefon med enbart en person i taget. Respondenten fick i början av intervjun reda på att syftet var att utvärdera Sörmlandskustens räddningstjänst förebyggande utbildning och deras upplevelse men inte att författaren specifikt undersökte deras attityder då detta påverkar respondenterna att bland annat svara som de tror författaren vill (Triandis, 2005). De flesta frågorna var ganska öppna så att den intervjuade inte skulle bli för styrd och istället kunna få fram sin åsikt. Respondenterna tilläts att svara fritt eftersom tanken var att ta del av deras personliga erfarenhet. Öppna intervjufrågor ger möjligheten att få information och upplysningar som man inte hade kunnat föreställa sig när frågorna konstruerades (Stukát, 2005). Intervjuerna spelades in över telefonen och skrevs efter

intervjun upp i sin helhet med pauser och dylikt för lättare kunna analysera svaren. Varje samtal varade mellan sju till tio minuter.

6.2 Resultat

Efter intervjuerna kategoriserades svaren genom att författaren letade efter olika teman i svaren och sedan analyserades svaren med avseende på teorin om attityder, beteenden och förändringar. I de fall då respondenternas svar återges har författaren citerat svaren ordagrant.

6.2.1 Attityd och beteende

Respondenternas ålder var jämnt fördelat över grupperna som anges i fråga ett från 30 – 39 upp till 60 eller äldre och 77 % av respondenterna var kvinnor. En större del av de intervjuade har ett eget ägt boende och en majoritet tycker inte att privatpersoner överlag har bra brandkunskaper, dock upplever nästan alla av respondenterna att de fick ökade brandkunskaper av utbildningen de genomförde.

Respondenterna tycker utbildningen berörde dem och deras vardag men deras syn på sin brandsäkerhet i hemmet har endast marginellt förändrats. Ansvar för brandsäkerheten tyckte alla att de själv har i hemmet men på jobbet är det någon annan. Majoriteten svarade att de kommer ändra på sin brandsäkerhet, i liten utsträckning, dock är det få som har gjort något konkret för att förbättra sin egen brandsäkerhet. Även om deltagarna bedömer sin teoretiska och praktiska kunskap som högre efter en utbildning är majoriteten osäkra på om de är bättre förberedda på vad de ska göra om en brand uppstår. Det är även en majoritet av respondenterna som inte upplever att deras inställning till bränder och dess konsekvenser har ändrats av utbildningen. De som hade den inställningen att de redan innan hade bra brandkunskap tyckte inte deras inställning till bränder och konsekvenser ändras och ville inte heller genomföra något konkret för att förbättra sin brandsäkerhet då de inte tyckte det behövdes.

Huvudparten av respondenterna är inte säkra på hur de skulle reagera vid händelse av brand. Eftersom de känner sig osäkra på sin kunskap innan en händelse, så kommer de då förmodligen också vara osäkra på vad de ska göra vid brand eftersom *”det är ju svårt att säga om man skulle vara det när det väl händer [...] känns lite svårt och läskigt”* (intervju nr 10). Dock påpekar de intervjuade personerna inte att de tyckte sig egentligen behöva utbildning innan de deltog och uttryckte att de tyckte de redan var försiktiga. I teorin i kapitel 4 beskrivs det att när en person upplever risken för brand som liten förringas budskapet av den brandförebyggande utbildningen, se kapitel 4.3.2.1. Respondenterna känner sig säkra i sina hem och även om de upplever att utbildningen berörde dem så tycker de att risken är låg för att de ska råka ut för brand och är mindre benägna att ta till sig av kunskapen som förmedlas enligt teoridelen. Få kopplar ihop brandsäkerhet med sitt beteende utan förlitar sig på brandvarnare och brandsläckare. De beskriver bara att utbildningen har gett dem *”större koll på det där med brandvarnare hemma och att man kollar batterier”* (intervju nr 2) samt om de skulle ändra något är svaret i linje med *”näe, det är nog samma som jag hade innan då. Man har ju brandvarnare [...]”* (intervju nr 6) och *”man har ju brandvarnare och liksom ja, så”* (intervju nr 7). Sörmlandskustens räddningstjänst berättar hur snabbt ett brandförlopp intensifieras och att det tar ett tag för dem att komma på plats, många av respondenterna uttrycker en tolkning att om man har en brandvarnare och upptäcker brand snabbt så räcker det ansvaret.



Respondenterna upplever att de själva har ett bra brandbeteende, ofta uttryckt som *"tycker jag är väl ganska noga, redan innan"* (intervju nr 4). Detta kan dels göra dem mindre benägna att ta till sig information om att de ska ändra beteende eftersom de *"var ju väldigt försiktig förut också"* (intervju nr 5) samt att även om de skulle ha ett riskbeteende så är de inte medvetna om vilka konsekvenser det kan finnas med deras beteende. Många av respondenterna uttryckte sin försiktighet med att de *"är nog ganska noga med att liksom alltså släcka alla ljusen och kolla så att brandvarnaren funkar"* (intervju nr 6).

Vid frågan om vem som hade ansvaret för brandsäkerheten svarade alla respondenter att de själva hade ansvar i hemmet. Dock kunde intervjuaren uppfatta att respondenterna då svarade vad de tror de ska svara, då ofta tankepaus och skratt uppstod, och att de i hemmet förlitar sig på att brandvarnarna och räddningstjänsten ska lösa den uppkomna situationen. Det framgick under intervjuerna att respondenterna i sina hem känner sig trygga och att man har ansvar för sin brandsäkerhet men inte inkluderar förebyggande arbete i större utsträckning. Alla respondenter upplever att de har möjligheter att påverka sin brandsäkerhet och att utbildningen gör att *"man tänker ju lite mer [...] brandvarnare och så"* (intervju nr 2). Få uttryckte att de säkert skulle göra något för att förbättra sin egen brandsäkerhet, de uttryckte vagt att de kanske skulle göra något. *"Har man en bra brandvarnare så räcker det långt. Men, jag kan fortfarande inte påverka om det skulle börja brinna av ett åsknedslag till exempel. Kan man inte göra så mycket åt."* (intervju nr 11). Eftersom denna intention att göra något åt sin brandsäkerhet inte uttrycks speciellt starkt är det inte heller troligt att respondenterna kommer att göra något. Få känner sig hotade av sitt nuvarande beteende och kommer därför troligen inte ändra sitt beteende då de inte känner att en ändring skulle vara fördelaktig. Ett ändrat beteende bortprioriteras för att *"verkligheten är att man inte hinner med basverksamheten"* (intervju nr 1). En annan uttryckte att hen inte satt upp brandvarnaren *"för jag har glömt det, det är sånt där som man glömmar"* (intervju nr 3). Endast en person uttryckte vikten av det förebyggande arbetet för varje enskild individ *"man ska försöka undvika att det ska uppstå överhuvudtaget"* (intervju nr 4). Samma person som hade glömt sätta upp brandvarnare svarade också att brandsäkerhet *"är allas ansvar, att det är fler som kan ta till sig och desto mer minimerar man riskerna med brand"* (intervju nr 3).

Alla respondenter uttrycker att de tycker att brandutbildningar är bra, speciellt då de också tycker att personer överlag inte har bra brandkunskaper. De ser gärna att utbildningen upprepas så att de kan hålla sina kunskaper aktuella, *"man skulle kunna gå kursen väldigt ofta"* (intervju nr 1). Deltagarna är på grund av den positiva inställningen till utbildningen mottaglig för att ha utbildning och är i detta avseende mottagliga för budskapet, dock måste budskapet stämma överrens med personens egna värderingar och attityder för att tas emot väl. Att regelbundet upprepa en utbildning för att förändra ett beteende är också något som det finns stöd i forskning för. Respondenterna ser gärna en ökad mängd brandkunskapsutbildning, *"just det här att man blir påmind, för sån där kunskap är lite färskvara liksom"* (intervju nr 3) och *"det är ju sådant som man måste hålla igång. Det räcker ju inte med att göra det en gång och sen tro att man kan [...] man behöver en uppfärskning då och då"* (intervju nr 7). Sörmlandskustens räddningstjänst förmedlar viktig information till deltagarna på utbildningen och väcker uppmärksamheten hos dem, *"jag fick en tankeställare"* (intervju nr 13) som en respondent uttrycker det. Dock upplever respondenterna inte någon motivation till att ändra något, de kan inte se någon motiverande belöning. Eftersom att förbättra sin brandsäkerhet inte alltid har precisa mål och konkreta beteenden kan bristen av känslan av att man kan utföra något effektivt mot ett mål bidra till att personer inte gör mer för sin brandsäkerhet.

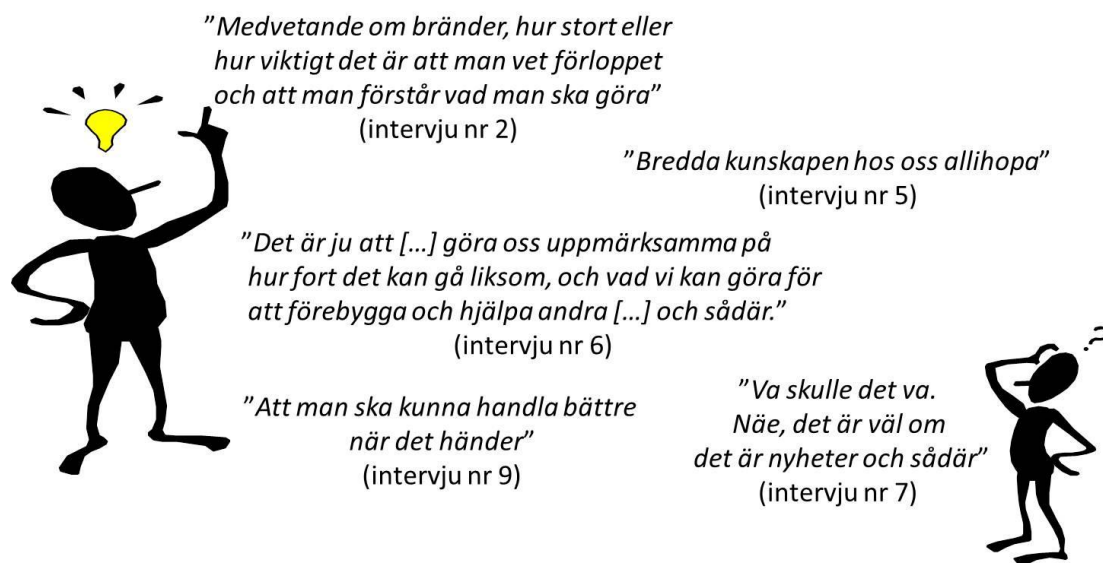
De intervjuade uttrycker det tekniska som den viktigaste kunskapen att förmedla, *"det tekniska [...] runt en brand, med brandsläckarna och med liksom tillvägagångssättet om det börjar brinna i ett rum"* (intervju nr 3). Många respondenter upplever att deras brandsäkerhet skulle öka av mer praktiskt träning och teori om hur man släcker, *"teori och praktik, att man får prova på"* (intervju nr 7) och *"mer praktiskt och mindre om organisationen och så"* (intervju nr 10). Respondenterna upplever inte att den största skillnaden skulle vara vad de gör innan det brinner utan att *"om folk skulle kunna få vara med in real life så att säga när det verkligen händer. Se vad som verkligen händer i verkligheten, det skulle naturligtvis få mängder av folk att haka till."* (intervju nr 8).

6.2.2 Effektivitet

Innan en utbildning genomförs frågar instruktören om deltagarna har några specifika frågor, och försöker sedan besvara dessa under utbildningstillfället. För att undersöka utbildningens effektivitet görs dels en återkoppling till Melniks tio faktorer som påverkar en utbildnings effektivitet, se kapitel 4.3.4. Respondenterna *"upplevde att man kunde ställa lite sådana frågor"* (intervju nr 12) under utbildningen, något som gör utbildningen mer effektiv. Utbildningarna hålls på en tid som är bestämd av verksamheten som beställer utbildningen och är oftast under arbetstid. Många risk- och brandskyddsutbildningar är anpassade efter den verksamhet som ska ha utbildningen (intervju Schenström, 2013) och gör den således mer effektiv enligt Melniks tio faktorer (Melnik, 2001). Informationen som ges vid utbildningen är tydlig och innehåller inga dubbla budskap. Deltagarna känner att de har möjlighet att fråga Sörmlandskustens räddningstjänst och att räddningstjänsten har ett engagemang, för att få svar på frågor efter kursen uttryckte en deltagare detta genom intervjun med att hen *"pratade med mannen som höll i kursen"* (intervju nr 1). Sörmlandskustens räddningstjänst har vissa praktiskt inslag i sin risk- och brandskyddsutbildning där deltagare får testa brandsläckare. Dock uttryckte deltagare att det var för lite praktik i utbildningen, något som enligt Melniks tio faktorer gör den mindre effektiv. Sörmlandskustens räddningstjänst nämner vid utbildningen att det enligt lag är den enskilde individen som har ansvar, men för att styrka att varje individ måste ta ansvar kan det i slutet av utbildningen vara bra att nämna vad som förväntas av dem (Melnik, 2001) då många respondenter tror att utbildningen är för att lära ut *"nya rön"* (intervju nr 3 och 8) och nyheter. Andra saker som respondenterna tror att Sörmlandskustens räddningstjänst vill åstadkomma med utbildningen är *"trots att det är vårt brandförsvar så skulle de ju vilja att det inte brann överhuvudtaget. Alltså de vill ju naturligtvis att alla våra förberedelser och all vår kunskap om det, ska se till så att det inte brinner."* (intervju nr 8) samt:



"De vill ju så klart öka kunskapen [...] så att ja allmänheten kan göra sitt bästa tills de kommer fram och kan göra sitt proffsjobb" (intervju nr 1)



Flexibilitet och humor är upp till varje enskild instruktör och har inte utvärderas i denna rapport. Erkännande är något som inte har tagits ställning till i denna rapport då det inte görs någon uppföljning av de personer som deltagit i utbildningen. Respondenterna uttryckte en positiv inställning till instruktörerna och utbildningen, det vill säga det material som förmedlas. Dock är det ett fåtal som gjort någon konkret förändring och de uttrycker inte att de med säkerhet kommer att göra något.

6.3 Felkällor

Även om författaren försökte hålla en objektiv inställning i intervjuerna tolkas frågorna alltid efter egna erfarenheter och sådant kan skina igenom i svaren från respondenterna. Författaren avsåg och försökte genomföra alla intervjuer exakt likadant, med en objektiv inställning för en hög tillförlitlighet på intervjuerna, dock är det omöjligt att helt eliminera de felkällor som finns på grund av respondenten och intervjuarens sätt att registrera svar och tolkningar (Trost, 2007). Att tolka intervjufrågor är inte oproblematiskt då metoden är starkt beroende av intervjuarens förmåga att intervjua (Stukát, 2005). Dock har författaren gjort bedömningen att intervjuer var det enda sätt frågeställningen kunde besvaras på. Författaren måste även alltid göra en tolkning av intervju svaren för att nå en slutsats samt då jämförbarheten mellan intervju svaren inte är helt entydiga (Stukát, 2005).

Då frågorna i djupintervjuerna är öppna och ska tolkas av varje respondent kan svaren påverkas av omständigheter just för dagen, så som deltagarens humör eller arbetssituation. Vissa kan känna sig stressade att svara snabbt medan andra hade god tid på sig, vilken kan leda till kortare eller längre eftertanke vid varje fråga. Personliga frågor om attityd och inställning kan också vara något som skiftar och fast intervjuerna i rapporten framställs anonymt har författaren sökt upp deltagare och vet således vilka de är, något som kan påverka svaren från respondenterna då de kanske vill framställa sig på ett visst sätt. Det finns en klar tendens till överrapportering av positiva beteenden, attityder och värderingar. Den svarande överdriver lätt sina svar för att så bra som möjligt passa in i det som är socialt önskvärt (Ejlertsson, 2005; Triandis, 2005). Frågorna i djupintervjun hölls på en neutral nivå för att inte påverka den svarande i någon riktning, dock är det vissa frågor om brandkunskap och attityd där respondenten kan känna att de enligt samhället borde ha en viss

attityd. Vid vissa intervjuer svarade den intervjuade personen på annat än den fråga som ställdes, något som inte rättades då respondenterna skulle tillåtas att svara fritt på varje fråga.

Alla som under våren 2013 genomgått risk- och brandskyddsutbildning hos Sörmlandskustens räddningstjänst kontaktades för förfrågan om djupintervjuer. Eftersom det endast var ett mindre antal som ville ställa upp på intervjuer är det möjligt att de som valt att delta i undersökningen tror sig ha en bra brandsäkerhet och ha de värderingar som accepteras i samhället. Om en person har åsikter eller inställningar som inte anses socialt acceptabla kommer de förmodligen vara mindre benägna att svara på frågor om brand. Det skulle också ha underlättat att ha telefonkontakt med deltagarna direkt istället för att be dem ställa upp via e-post. Detta då man redan där får en felkälla genom att de som är mer positivt inställda till utbildningen troligen ställer upp. Det är också svårt att kritisera en myndighet då respondenterna inte är helt anonyma i sitt samtal med författaren. En faktor som kan påverka intervjuerna är respondenternas tilltro till intervjuaren, om svaren verkligen är helt anonyma, så att de vågar säga vad de tycker. Därför är det viktigt att iakttä försiktighet vid tolkning av resultaten från intervjuerna och det skulle behövas ett större urval för att dra mer tillförlitliga slutsatser.

7. Analys

Den teori som sammanställdes i kapitel 4.3 med hjälp av litteraturstudien står som grund för analysen av resultaten från enkätundersökningen och djupintervjuerna. Analysen ämnar svara vidare på forskningsfrågorna nummer två och tre *"Vilken förändring i brandkunskapsnivå hos deltagarna i brandkurserna kan urskiljas efter en utbildning utförd av Sörmlandskustens räddningstjänst?"* och *"Hur upplever deltagare i de brandförebyggande utbildningarna på Sörmlandskustens räddningstjänst att deras inställning till sin egen brandsäkerhet har ändrats efter en genomförd brandutbildning?"*. Resultaten från enkätundersökningen och djupintervjuerna analyseras för att undersöka om de ligger i linje med teorin om attityder och beteendeförändring.

7.1 Analys av enkätundersökning

Enligt enkätundersökningen ökade brandkunskaperna hos deltagaren i risk- och brandskyddsutbildningen hos Sörmlandskustens räddningstjänst. Resultatet av enkätundersökningen visar på en ökning av korrekta svar i efter-enkäten i förhållande till före-enkäten. Det angivna svaret om vem som har ansvaret för deltagarnas brandsäkerhet ändras knappt mellan före- och efter-enkäten. En marginell minskning av hur stort ansvar deltagarna tycker räddningstjänsten har kan utläsas.

7.2 Analys av intervjuer

Risk- och brandskyddsutbildningen genererar hos deltagarna på utbildningen enbart en minimal attitydförändring och denna förändring utmynnar troligen inte i ett förändrat beteende. Respondenterna upplever att deras brandkunskaper förbättras av utbildningen de genomförde men det medförde inte att de i någon större utsträckning förändrade något för ökad brandsäkerhet. En ökad kunskap behöver inte nödvändigtvis visa på ett säkrare samhälle eftersom de som är i störst risk är ofta de som är minst mottaglig för utbildning (Schaenman, 1990).

7.2.1 Mottaglighet

De intervjuade personerna som genomfört risk- och brandskyddsutbildningar är positiva till att utbildningar i brandkunskap och brandsäkerhet hålls. De är således mottagliga för det budskap Sörmlandskustens räddningstjänst vill förmedla. Många tycker dock att de redan innan utbildningen var *"försiktiga"*, något som kan minska deras villighet till att ta till sig information inom området. Respondenterna upplever att utbildningen berör dem och deras vardag men anser också att det är viktigare att andra får ökad kunskap än de själva. Mottagligheten samt tilliten är hög då det är en auktoritet som leder utbildningen. När Sörmlandskustens räddningstjänst utbildar är det en brandman, en auktoritet, som håller utbildningen som sker i grupp, något som torde gynna deltagarnas tilltro till det som förmedlas. Då varje deltagare i en utbildning har olika individuella förutsättningar och risk- och brandskyddsutbildningen ofta utformas enligt en generell strategi finns det dock en risk att utbildningen inte når upp till sin fulla potential.

7.2.2 Attityd och beteende

Inställningen hos de kommunalt anställda till bränder och dess konsekvenser ändras inte av risk- och brandskyddsutbildningen och respondenterna upplever inte att de kan jobba förbyggande utan majoriteten förlitar sig på tekniska lösningar som till exempel brandvarnare. Respondenterna upplever sannolikheten att de ska råka ut för en brand som liten och är således inte motiverade till någon förändring av sin attityd eller beteende. De har dock en positiv attityd till att brandutbildning genomförs. Då de kommunalt anställda känner sig säkra i sina hem kan detta göra att de inte ser de

potentiella riskkällorna, om sådana skulle finnas. Respondenterna uttrycker att det idag inte är naturligt inarbetat i vardagen att arbeta förebyggande, de uttrycker inte att brandförebyggande arbete skulle kunna förhindra bränder. Men deltagarna upplever att de kan påverka sin egen brandsäkerhet om de skulle vilja, ofta uttryckt i form av till exempel en brandvarnare. Respondenterna är inte hotade av sitt nuvarande beteende då de tycker de är noggranna och försiktiga redan innan de genomfört en utbildning. De uttrycker att det finns brandkällor i deras hem, som till exempel ljus och spisplatta, men det uttrycks inte någon större oro för att dessa skulle kunna vara potentiella riskkällor för just dem. Respondenterna uttrycker inte någon upplevd påtryckning från omgivningen att arbeta förebyggande. De upplever att det är viktigt att ha brandvarnare och att vara snabb när något väl händer, om en brand skulle starta. Svaga intentioner uttrycks dock av respondenterna till att förändra något, något som antyder en låg sannolikhet till att något görs. Deltagarna på en risk- och brandskyddsutbildning tänker till lite extra precis efter en genomförd utbildning med det faller efter ett tag i glömska. De uttrycker en låg tendens till att göra något konkret och respondenterna uttrycker sig inte säkra på om de skulle vara bättre förberedda på vad de skulle göra om en brand uppstår.

7.3 Utbildningsinsatsernas effekt på kunskapsnivå och attityd

Majoriteten av deltagarna både i enkätundersökningen och i intervjuerna var kvinnor, något som också stämmer överrens med att det skulle vara fler kvinnor som går de risk- och brandskyddsutbildningarna som Sörmlandskustens räddningstjänst erbjuder. Majoriteten av de svarande är i den något äldre generationen och ofta har personerna genomgått flera utbildningar och olika sorts brandutbildningar. Det är inte någon märkbar skillnad på attityder och beteenden, dock är respondenterna positiva till att brandutbildningar hålls.

7.3.1 Utvärdering av utbildningen enligt teorin

Med underlag i Melniks 10 steg för en effektiv utbildning har Sörmlandskustens räddningstjänst en effektiv risk- och brandskyddsutbildning, men skulle kunna förbättra utbildningen genom att ha mer praktiska inslag samt att tydliggöra individens ansvar att arbeta förebyggande med sin brandsäkerhet. Eftersom varje instruktör påverkar hur effektivt ett utbildningstillfälle är bör det också påpekas att det i denna rapport inte kontrollerats.

Även enligt Kirkpatrick's utvärderingsmodell är risk- och brandskyddsutbildningen bra. Deltagarnas reaktion till utbildningen är positiv med vissa önskemål om mer praktiska övningar samt mindre om Sörmlandskustens räddningstjänsts organisation. När det gäller inläring så påvisar enkätundersökningen att deltagare, kommunalt anställda som genomfört risk- och brandskyddsutbildning, har en ökad andel korrekta svar efter genomförd utbildning. Deltagarna har redan i före-enkäten angivit en hög andel korrekta svar, det vill säga innan genomförd utbildning, se kapitel 5.2 samt bilaga E. Attitydförändringarna hos deltagarna är marginella och någon beteendeförändring registreras inte i utvärderingen. Överlag har dock redan deltagarna på de kommunala utbildningarna ett vad författaren anses som bra och säkert beteende till bränder och sin brandsäkerhet. Om slutresultat uppnås är inte mätbart då det inte finns några konkreta mätbara mål med risk- och brandskyddsutbildningens effektivitet. Om detta ska kunna utvärderas måste tydligare mål tas fram.

För att utvärdera om risk- och brandskyddsutbildningen till de kommunalt anställda kan frambringa ett förändrat beteende återkopplas det som framkommit i analysen med *The theories of reasoned*

action and planned behavior (Bennett et al., 1997 & Ajzen, 1991), se figur 3 i kapitel 4.3.5. Det har i analysen framkommit att deltagarna på utbildningarna har en positiv attityd till utbildningen, men upplever samtidigt att de redan har en bra brandsäkerhet. De tycker att innehållet i utbildningen berör dem och deras vardag, men trots detta är de inte motiverade till att förändra attityder eller beteenden då de redan känner sig säkra och inte kan se någon vinst med en förändring. Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildning har som mål att öka kunskapen hos människor på längre sikt och innebär därmed en långsiktig strategi där den direkta belöningen inte kan urskiljas av deltagarna på utbildningen. Deltagarna upplever att de kan påverka sin egen brandsäkerhet men uttrycker inte att de förebyggande kan påverka i så stor utsträckning utan förlitar sig till stor del på brandvarnare och några uttrycker det så att vissa delar deras brandsäkerhet ligger utom deras kontroll. Dock tycker deltagarna att de har kunskaper för att agera och har enligt enkätundersökningen grundläggande brandkunskap, men uttrycker en osäkerhet till sin förmåga om en brand verkligen skulle inträffa. Strategier som fungerar med Sörmlandskustens räddningstjänst risk- och brandskyddsutbildning är att information förmedlas på ett överlag effektivt sätt men belöning som motiverar till förändrad attityd eller beteende kan inte uppfattas av de kommunalt anställda deltagarna.

7.4 Sammanfattning av analysen

I detta kapitel sammanfattas analysen i punktlista för en lättare överblick.

7.4.1 Mottaglighet

- Deltagarna är positiva till utbildningen. Tycker utbildningen bör hållas och är alltså mottagliga för kunskap.
- Upplever att de redan är försiktiga och inte har behov av mer kunskap, vilket kan påverka hur villiga de är att ta till sig ytterligare kunskap.
- Deltagarna tycker utbildningen berör dem och deras vardag vilket ökar mottagligheten.
- Hög tillit till informationen då räddningstjänsten ses som en auktoritet.

7.4.2 Attityd och beteende

- Inställning till bränder och dess konsekvenser ändras inte.
- Upplever inte att de kan jobba förebyggande.
- Förlitar sig på brandvarnare.
- Upplever sannolikheten för att de själva ska råka ut för brand som låg vilket också påverkar hur villiga de är att agera förebyggande.
- Uppger dock att de kan påverka sin brandsäkerhet, men nämner endast brandvarnare och brandsläckare samt kontrollera så att ljus är släckta.
- Svaga intentioner till att verkligen göra något på grund av ovanstående samt att deltagarna inte ser någon motiverande belöning för att arbeta förebyggande till exempel.

7.4.3 Effektiv utbildning

- Enligt Melniks 10 steg är risk- och brandutbildningen en effektiv utbildning.
- Deltagarna får ökad andel korrekta svar efter genomförd utbildning.

Information förmedlas på ett bra sätt men belöning som motiverar till förändrad attityd eller beteende kan inte uppfattas av deltagarna.

7.5 Diskussion

Denna initiala undersökning av Sörmlandskustens räddningstjänsts risk- och brandskyddsutbildning som rapporten beskriver visar på behovet av vidare undersökningar för att verifiera resultaten. Rapporten ger dock ett underlag för fortsatta utvärderingar och ett förslag på hur en utvärdering av de brandförebyggande utbildningarna kan genomföras. Det urval som gjordes till enkätundersökningen samt intervjuerna bör i framtida utvärderingar omfatta ett ökat antal respondenter för att säkerhetsställa tillförlitligheten.

Då det i dagsläget inte är klarlagt vilka beteenden som behöver ändras för att skapa en bättre brandsäkerhet bör utvärderingsmetoden som används i denna rapport användas med eftertänksamhet, då det är viktigt att undersöka vilket beteende som är önskvärt att undersöka. Attityder kan inte fullt ut förutsäga en persons beteende då många andra faktorer påverkar en person (Triandis, 2005). Utomstående faktorer som påverkar attitydförändringsprocessen är även deltagarnas uppmärksamhet, förståelse av informationen, tillmötesgående anpassning till ny information och vidhållande av attitydförändringen (Triandis, 2005). Något som påverkar utbildningens effektivitet även det. Rapporten innehåller en enkätundersökning samt djupintervjuer med ett begränsat antal individer under en begränsad tid och resultatet av utvärderingen tar inte hänsyn till de nyss nämnda faktorerna.

Dagens samhälle och attityder ändrar sig snabbt och skiljer från generation till generation. På grund av teknologiska framsteg har informationen i samhället kommit att blomstra, valmöjligheterna har blivit allt fler och kunskapsmängden har exploderat. I denna störtkur av förändringar och valmöjligheter har vi varit tvungna att anpassa oss (Cialdini, 2005). Hur denna anpassning och förändrade informationsmöjligheter har påverkat människan är inte utforskat och beteendevetenskapen har ständigt förändrade grundförutsättningar som bör tas i beaktande.

En tankeställare är att om de kommunalt anställda redan har en hög brandkunskapsnivå om då utbildningen är riktad till rätt målgrupp, eftersom 80-85 % av deltagarna på Sörmlandskusten räddningstjänsts utbildningar är kommunalt anställda. Frågan kan ställas om Sörmlandskustens räddningstjänst borde undersöka var det brinner och vilken målgrupp som är mest frekvent representerad, för att rätt personer får möjlighet till ökad brandkunskap och kan agera förebyggande. Kommunalt anställda behöver naturligtvis också brandutbildning, speciellt då de själva är positiva till att ha utbildning och uttrycker att de lär sig av utbildningarna. Men det kanske inte är den gruppen som med störst sannolikhet råkar ut för brandolyckor.

8. Rekommendationer

Detta kapitel besvarar forskningsfråga nummer fyra *”Hur ska Sörmlandskustens räddningstjänst arbeta vidare med att tydliggöra den enskildes ansvar och utveckla den externa utbildningsverksamheten med utgångspunkt i utvärderingens resultat?”*, då rekommendationer till Sörmlandskustens räddningstjänst ges med avseende på den risk- och brandskyddsutbildning som bedrivs och även rekommendationer inför fortsatt utvärdering inom förebyggande brandutbildning.

Att ha bra mål med sitt förebyggande arbete garanterar inte framgång (Rohrmann, 2001). Dock kan det hjälpa Sörmlandskustens räddningstjänst att ha uppsatta mål för dess brandförebyggande utbildningar för att underlätta en utvärdering. Bestämda mätbara slutresultat hjälper till att fokusera förbättrande insatser mot detta mål (Woodbury, 2005). Sörmlandskustens räddningstjänst för statistik över antalet utbildade personer, där majoriteten är kommunalt anställda. För att förbättra utbildningsverksamheten bör tydliga mål med innehållet skapas samt att en utvärdering utförs för att kontrollera vilken målgrupp som bör utbildas.

Då en auktoritet kan ha stor inverkan på beteendeförändring bör instruktörer vid utbildningstillfället understryka varje enskild individs ansvar för förebyggande arbete mot brand. Eftersom varje instruktör påverkar hur effektivt ett utbildningstillfälle är bör också Sörmlandskustens räddningstjänst tänka på att utbilda instruktörerna om hur de ska gå tillväga och ha tydliga riktlinjer om vad som är målet med utbildningen och hur instruktören ska uppnå dessa mål. Sörmlandskustens räddningstjänst bör fokusera på att förmedla att det inte ska uppstå brand, att det förebyggande arbetet är viktigt. Större vikt än i dagsläget bör läggas på att förklara och förtydliga att den enskilde kan göra förebyggande åtgärder så att brand inte uppstår.

Information och kommunikation av brandsäkerheten från Sörmlandskustens räddningstjänst sker i de flesta fall i medelstora grupper. Sörmlandskustens räddningstjänst skulle kunna förbättra sin utbildningsverksamhet med att begränsa antal deltagare på varje tillfälle. Då personer tar till sig budskap bättre om det stämmer överrens med egna värderingar kan det vara tänkvärt att inför utbildningen ha några grundläggande frågor om deltagarna där de får räkna upp handen om de håller med eller inte. På sådant sätt kan varje utbildning anpassas mer effektivt efter deltagarnas kunskapsnivå.

Sörmlandskustens räddningstjänst bör fortsätta med utbildning till kommunalt anställda eftersom deltagare på utbildningarna själva tycker det är bra och att de även höjer sin brandkunskapsnivå. Dock borde mer praktik vara med i utbildningen och minska informationen om Sörmlandskustens räddningstjänsts organisation. Istället uttrycka att den enskilde individen har ansvar att förebygga att brand uppstår, vilket är mer än brandvarnare. Instruktörerna kan ge praktiska tips och vara mer konkreta, till exempel nämna att tvättmaskin inte bör köras utan uppsyn, detta för att underlätta för deltagare att ta till sig kunskap i utbildningen. Sörmlandskustens räddningstjänst kan även förtydliga att det finns anställda på brandstationen som inte jobbar operativt utan har tid att svara på frågor som rör brandsäkerhet. Som nämnts ovan skulle fler och längre praktiska inslag göra att deltagarna känner sig säkrare om en situation uppstår.

I utbildningen kan även förpliktelse teorin användas, se kapitel 4.3.3, där den enskildas ansvar att brand inte ska uppstå tas upp genom att till exempel deltagarna lovar brandmannen, som håller i utbildningen, att inte ha maskiner igång när de inte är hemma. Människor strävar undermedvetet att vara konsekventa. Om ett löfte om att ta större ansvar för brandsäkerheten givits till instruktören på

en utbildning, till exempel att inte använda elektriska apparater utan uppsikt, kommer personen för att vara konsekvent troligen att försöka agera utifrån detta. För att skapa en inre förpliktelse kan Sörmlandskustens räddningstjänst förtydliga att varje person kan förebygga att brand uppstår och fokusera mer på detta i utbildningen, då hot om allvarliga konsekvenser bara ger kortsiktiga resultat.

Sörmlandskustens räddningstjänst bör fundera på om det är rätt målgrupp som får utbildningen. Om det är kommunalt anställda som är riskgruppen i Sörmlandskustens räddningstjänsts verksamhetsområde. Vilken målgrupp är riskgruppen och hur de nås är en viktig vidareutveckling av utvärderingen som gjorts i rapporten. Då risk- och brandskyddsutbildningen överlag är bra enligt rapportens utvärdering kan en satsning göras på att nå rätt målgrupp och formulera tydligare mål och ha en övergripande plan för utbildningsverksamheten inom Sörmlandskustens räddningstjänst. Med kunskapen från denna rapport skulle det vara värdefullt för Sörmlandskustens räddningstjänst att fortsätta utvärdera andra utbildningar samt när viktiga målgrupper lokaliserats utföra samma utvärdering som i denna rapport. Lokalisera målgrupp är också i enlighet med MSB:s rapport om framtida arbete med förebyggande arbete, ”riktade kommunikationsinsatser bör utföras på lokal nivå. Särskilt bör det ske mot grupper och individer med särskilda behov” (MSB, 2010:a).

8.1 Sammanfattning av rekommendationer

- Övergripande plan för utbildningsverksamheten.
- Tydliga mål med den förebyggande brandutbildningen.
- Tydliggöra enskilt ansvar för brandsäkerhet hos deltagarna.
- Utbilda instruktörer och tydliga riktlinjer.
- Större vikt på betydelser av förebyggande arbete.
- Ytterligare fokus på förebyggande än konsekvenser för långvarig effekt.
- Fler och längre praktiska inslag.
- Praktiska och konkreta tips hur deltagarna kan förbättra brandsäkerheten.
- Förpliktelse teorin, människor försöker vara konsekventa med hur de beter sig med vad de sagt och lovat.
- Vilken målgrupp bör utbildas för ett tryggare och robustare samhälle?

9. Slutsats

Deltagarna upplever utbildningen positivt och uttrycker att utbildningen risk- och brandskydd bör hållas. En ökad mängd praktiska moment hade dock enligt deltagarna behövts. Attityderna ändras inte nämnvärt av utbildning samt att den enskilde individen inte upplever att de kan agera förebyggande i någon större utsträckning. Dock ökar brandkunskaperna enligt den genomförda enkätundersökningen. Deltagarna hade redan innan genomförd utbildningen en hög andel korrekta svar i enkätundersökningen, många har tidigare genomfört brandutbildningar.

Någon större attitydförändring går inte att urskiljas med de intervjuer som genomfördes men deltagarna uttrycker att utbildningen får dem att tänka till. Sörmlandskustens räddningstjänst bör fortsätta att utveckla utbildningsverksamheten och sträva efter att ständigt bli bättre. Detta kan uppnås med de rekommendationer som givits, där tydliga mål med verksamheten bör sättas. Utbildningen kan i högre grad innehålla praktiska moment och den enskildes ansvar bör poängteras. Likväl kan en undersökning om vilka målgrupper som är i störst behov av förebyggande utbildning bidra till en effektivare utbildningsverksamhet i strävan efter att skapa ett robust och tryggt samhälle.

10. Referenser

- Ajzen, I. (1991). *The theory of planned behavior*. Organizational behavior and human decision processes 50, ss. 179-212 (1991). University of Massachusetts at Amherst.
- Alriksson, S. & Henningsson, M. (2013). *Miljöpreferenser och intressentanalyser ur ett miljöperspektiv*. ISBN: 978-91-87427-01-5. Linnéuniversitetet.
- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Bennett, P. & Murphy, S. (1997). *Psychology and Health Promotion*. England: Biddles Ltd.
- Bohner, G. & Wänke, M. (2002). *Attitude and attitude change*. New York: Psychology Press.
- Boolsen, M. (2007). *Kvalitativa analyser*. (Översättning: Kärnekull, Bo). Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Cialdini, R. (2005). *Påverkan – teori och praktik*. (Översättning Lagerhammar, Ann). Malmö: Liber AB.
- Crawford, J. (2009). *Vision 20/20. National Strategies for Fire Loss Prevention. Model Performance Measures for Fire Prevention Programs*. Washington DC, USA. Se även: <http://strategicfire.org/> (information hämtad 2013-08-25)
- Ejlertsson, G. (2005). *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Hansson, J. (2006). *Utvärdering av Jobba friskt. Delrapport 2006*. Umeå: Umeå Center for Evaluation Research.
- Hermerén, G. & Gustafsson, B. & Petterson, B. (2011). *God forskningssed. Vetenskapsrådets expertgrupp för etik*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Höst, M. & Regnell, B. & Runeson, P. (2006). *Att genomföra examensarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Kirkpatrick, D. L. (1994). *Evaluating Training Programs: The four levels*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Lago, U. & Pütsep, M. (2007). *Har skyddet ökat? Uppföljning och utvärdering på lokal nivå*. ISBN: 91-7253-313-7. Räddningsverket.
- Yun-Tsan, L, Shui-Chuan, C, & Hsiang-Ta, C. (2011). 'The Effect of Organizational Commitment on Employee Reactions to Educational Training: An Evaluation using the Kirkpatrick Four-level Model'. International Journal of Management, 28, 3, pp. 926-938, Business Source Complete: EBSCOhost.
- Lindfors, G. (2007). *Säkerhetsronder*. Nyköpings kommun: Sörmlandskustens räddningstjänst.
- Milton, R. (1972). *Beliefs, Attitudes and Values. A Theory of Organization and Change*. London: Jossey-Bass Inc.
- MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2012:a). *Samhället år 2032. Fem utmanande framtidsscenerier för samhällsskydd och beredskap*. ISBN: 978-91-7383-230-4. Karlstad: MSB.

MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2012:b). *Framtida utveckling som kan påverka arbetet med samhällsskydd och beredskap. Redovisning av uppdrag i MSB:s regleringsbrev för år 2012*. ISBN: 978-91-7383-218-2. Karlstad: MSB.

MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2010:a). *En nationell strategi för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda. Redovisning av uppdrag (Fö2009/2196/SSK, 2009-11-05)*. Karlstad: MSB.

Naugle, K. A., Naugle, L.B. & Naugle, R.J. (2000). *Kirkpatrick's Evaluation Model as a Means of Evaluating Teacher Performance*. Education, Eastern Kentucky University, Vol. 121.

Robert, R. J. (1998). *Fire Prevention Effectiveness: Can we measure what did not happen?* Executive development. Maryland, National Fire Academy.

Rohrmann, B. (2001). *Community-Based Fire Preparedness Programmes: An Empirical Evaluation*. The Australian Journal of Disaster and Trauma Studies. ISSN: 1174-4707. Volume 1999-1. Melbourne: Department of Psychology.

Rosenberg, T. (2001). *Räddningstjänst i förändring – ledarskap och metodik för säkerhet och skydd mot olyckor*. ISBN: 91-7253-093-6. Räddningsverket.

Schaenman, P. (1990). *Proving Public Fire Education Works*. USA: TriData Corporation.

Sjöberg, J. (2013). *Utredning av externutbildning vid Räddningstjänsten Kristianstad*. Opublicerat manus. Kristianstad: Räddningstjänsten Kristianstad.

Svensson, P., & Starrin, B. (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik / Per-Gunnar Svensson & Bengt Starrin (red.)*. Lund : Studentlitteratur

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. (uppl. 1:8). Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2010). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. (2. uppl.) Stockholm: Norstedts.

Sörmlandskustens räddningstjänst. (2012). *Handlingsprogram för en säkrare och tryggare kommun 2012 – 2016*. Nyköpings kommun: Sörmlandskustens räddningstjänst.

Sörmlandskustens räddningstjänst. (2011). *Utbildningskatalog 2011/12*. Nyköpings kommun: Sörmlandskustens räddningstjänst.

Triandis, H. (1971). *Attitude and Attitude Change*. USA.

Trost, J. (2007). *Enkätboken*. (3:e uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Vedung, E (2006) "Utvärdering som megatrend, giga-trend och fyra böljor". I: Foss Hansen, Hanne, red., 2006, [Den organiserade förvaltning: Politik, viden og værdier i samspil]. sid 105-150, Köpenhamn: Forlaget Politiske Studier.

Weiss, H. M. (1990). Learning theory and industrial psychology. In M. D. Dunnette & L.M. Hough (Eds.). *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.

Woodbury, G. (2005), Measuring Prevention. *Homeland Security Affairs*, Volume 1, Issue 1, article 7.

Internet

Brandskyddsföreningen. Lagen om skydd mot olyckor. Hämtad 2013-08-12, från <http://www.brandskyddsforeningen.se/pa-arbetet/valj-omrade-har/lagen-om-skydd-mot-olyckor-lso>

Easy research. (2013). Easyresearch Feedback Manager. <https://web.easyresearch.se/>

Lagen om skydd mot olyckor. (2003:778). Hämtat 2013-07-16, från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2003778-om-skydd-mot-ol_sfs-2003-778/

Melnik, M. (2001). "Ensure A Return On Your Training Investment." *Occupational Hazards* 63.8 (2001): 30. *Business Source Complete*. Web. 7 Oct. 2013. <http://ehis.ebscohost.com/ludwig.lub.lu.se/eds/detail?sid=c71c4e32-cfcd-4fb4-b69b-2e34136e3ac7%40sessionmgr12&vid=12&hid=104&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmUmc2NvcGU9c2l0ZQ%3d%3d#db=bth&AN=4995734>

MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2013). *Förebyggande*. Hämtad 2013-08-05, från <https://www.msb.se/sv/Forebyggande/>

MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2011). *Forskningsområde: Förebygga, förbereda, hantera och lära*. Hämtad 2013-10-07, från <https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Forskning/Forskningsprogram/Forebygga-forbereda-hantera-och-lara/>

MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2010:b). *Nollvision*. Hämtad 2013-08-05, från <https://www.msb.se/Templates/Pages/NewsPage.aspx?id=3536&epslanguage=sv>

MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2009). *Lag och rätt*. Hämtad 2013-08-05, från <https://www.msb.se/lagochratt>

Riksdagen. *Förordningen om Lagen om Skydd mot olyckor*. Hämtad 2013-08-12, från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-2003789-om-skydd_sfs-2003-789/

Riksdagen. IDA – Fördjupad statistik (2011). Hämtad 2013-08-12, från <http://ida.msb.se/ida2#page=a0171>

Riksdagen. IDA. (2013). *Döda i bränder*. Hämtad 2013-10-07, från <http://ida.msb.se/ida2#page=a0058>

Sörmlandskustens räddningstjänst:a. *Organisation*. Hämtad 2013-08-19, från <http://nykoping.se/Kommun--politik/Sakerhet-och-kris/Raddningstjanst/organisation/>

Sörmlandskustens räddningstjänst:b. *Systematiskt säkerhetsarbete*. Hämtad 2013-08-19, från <http://nykoping.se/Naringsliv--Arbete/Sakerhet-for-foretagare/Systematiskt-sakerhetsarbete>

Sörmlandskustens räddningstjänst:c. *Kursinformation*. Hämtad 2013-08-12, från http://nykoping.se/Global/Dokument/Kommun_o_politik/Sakerhet_o_kris/Internt_sakerhetsarbete/internkurs_final.pdf

Sörmlandskustens räddningstjänst:d. *Verksamhet*. Hämtad 2013-08-12, från <http://nykoping.se/Kommun--politik/Sakerhet-och-kris/Raddningstjanst/Verksamhet/>

Intervjuer

Ekholm, Stefan. Räddningschef Sörmlandskustens räddningstjänst. Intervju 2013-08-28.

Lindfors, GunBritt. Säkerhetssamordnare Sörmlandskustens räddningstjänst. Intervju 2013-08-15.

Mattson, Kaj. Brandman Sörmlandskustens Räddningstjänst. Intervju 2013-07-25.

Schenström, Henrik. Chef för utbildningsverksamheten. Sörmlandskustens Räddningstjänst. Intervju 2013-07-22 och 2013-08-14.

Sjögren, Christer. Utbildare Sörmlandskustens Räddningstjänst. Intervju 2013-08-14.

Ånelöf, Johan. Brandman Sörmlandskustens Räddningstjänst. Intervju 2013-07-31.

Bilaga A

Underlag till intervjuer med personer verksamma inom Sörmlandskustens räddningstjänst.

- Berätta mer om vem du är och vilka uppgifter du har?
- Vad görs inom utbildningsverksamheten?
- Vet du varför?
- Finns uppföljning på det ni gör?
- Vad vet du om säkerhetsdagarna?
- Vilka mål finns med utbildningsverksamheten?
- Anekdoter om något inom verksamheten, utbildningarna eller nyttan av dem?

Bilaga B

Grundläggande risk och brandskyddsutbildning

Tid: enligt överenskommelse

Plats: egen lokal eller räddningstjänstens övningsfält vid Björshult

Kurstid: 3-4 tim

Bakgrund

Olyckor medför lidanden, kostnader och produktionsstörningar. Det är därför viktigt att inventera, förebygga och åtgärda risker på ett systematiskt sätt. Ett olyckstillbud är ofta en kedja av små händelser som tillsammans leder till den större olyckan. När det handlar om exempelvis bränder, börjar de oftast som småbränder, ett elfel, en glömd platta i personalutrymmet, ett glömt ljus o.s.v.

Risk och brandskyddsutbildningen är ett sätt att få kunskap om riskerna, riskhanteringen och om olyckan ändå är framme, ha kunskapen att agera rätt och snabbt, för att förhindra större skador. Med kunskap om varför olyckor händer, systematiskt säkerhetsarbete och förebyggande åtgärder, kan vi förebygga och undvika många olyckor. Olyckor som annars skulle ha resulterat i personliga lidanden och stora kostnader för företag och organisationer.

Kursinnehåll

- Allmänna olycksrisker
- Statistik och kostnader
- Riskinventering och riskhantering
- Lagar och förordningar
- Systematiskt säkerhetsarbete
- Specifika brandrisker
- Teori om brands uppkomst och spridning
- Brandorsaker
- Åtgärder vid brand, släckutrustning
- Byggtekniska brandskydd
- Larmning
- Utrymning/ utrymningsdimensionering och återsamling
- Eventuell rundvandring på objektet



Praktisk övning med handbrandsläckare och släckning av brand i kläder

Även lokalanpassade praktiska övningar

Tidsåtgång c:a 1 tim.

Deltagare

utbildningen vänder sig till all personal på företag och förvaltningar

Antalet deltagare per kurs är maximerat till 20 st

Vi förbehåller oss rätten att ställa in kurser vid för lågt deltagarantal. Det är lämpligt med oöm klädsel vid de praktiska övningarna. Skyddskläder finns att tillgå på övningsfältet.

Grundläggande brandskyddsutbildning

Tid: enligt överenskommelse

Plats: egen lokal eller räddningstjänstens övningsfält vid Björshult

Kurstid: 3 tim.

Bakgrund

De flesta bränder börjar som små bränder.

Ett elfel, en glömd platta i personalutrymmet, ett glömt ljus o.s.v.

Listan på brandorsaker kan göras lång och så länge det finns orsaker kommer det att uppstå olyckstillbud.

Brandskyddsutbildningen är ett sätt att få dessa tillbud att stanna vid just tillbud. Med kunskap om brands uppkomst och spridning, åtgärder vid brand, byggnadstekniskt brandskydd, utrymningsstrategi och praktiskt handhavande av släckutrustning, kan vi reducera och förebygga många bränder. Bränder som annars skulle ha resulterat i stora lidanden/kostnader för företag och enskilda.

Kursinnehåll

Brandrisker och riskhantering

Teori om brands uppkomst och spridning

Brandorsaker

Åtgärder vid brand Släckutrustning

Byggnadstekniskt brandskydd

Larmning

Utrymning / utrymningsstrategi och återsamling

Eventuell rundvandring på objektet

Praktisk övning med handbrandsläckare och släckning av brand i kläder, eller annan praktik, efter överenskommelse.

Tidsåtgång c:a 1 tim.

Deltagare

Utbildningen vänder sig till alla företag och förvaltningar som vill förbättra sitt förebyggande brandskydd.

Antalet deltagare per kurs är maximerat till 20 st

Vi förbehåller oss rätten att ställa in kurser vid för lågt deltagarantal. Det är lämpligt med oöm klädsel vid de praktiska övningarna.

Skyddskläder finns att tillgå på övningsfältet.



Bilaga C

Undersökning av Sörmlandskustens räddningstjänsts brandförebyggande utbildning. Vi är mycket tacksamma för ert deltagande och enkäten tar endast 5-10 minuter att fylla i. Alla uppgifter behandlas anonymt. Kryssa i rätt svarsalternativ eller följ anvisningarna i varje fråga.

1. Ålder:

- ☐ 0-18 ☐ 19-29 ☐ 30-39 ☐ 40-49 ☐ 50-59 ☐ 60 eller äldre ☐ Vill ej svara

2. Kön:

- ☐ Kvinna ☐ Man

3. Har du genomgått någon utbildning i brandkunskap eller brandskydd? (Kan fylla i fler än ett alternativ)

- ☐ Kurs i skolan inom de senaste 5 åren
☐ Släckning med handbrandsläckare och brandfilt
☐ Utrymningsövning på jobbet
☐ Brandkurs teori och praktik med räddningstjänsten
☐ Platsbesök hos räddningstjänsten
☐ Kurs Heta arbeten
☐ Annat: _____
☐ Nej

4. Vad krävs för att det ska börja brinna? (Välj ett alternativ)

- ☐ Värme, syre och bränsle
☐ Syre, kväve och bränsle
☐ Värme, kväve och bränsle
☐ Vet ej

5. Om du ser att det brinner i en papperskorg, vad är det **första** du ska göra? (Välj ett alternativ)

- ☐ Ringa 112
☐ Utrymma
☐ Släcka branden
☐ Vet ej

6. Var i bostaden bör brandvarnare placeras? (Välj ett alternativ)

- ☐ I varje rum på väggen
☐ Centralt i bostadens tak
☐ I taket utanför sovrummet
☐ I anslutning till köket
☐ Vet ej

7. Vad är det säkraste beteendet i ett rökfyllt rum? (Välj ett alternativ)
- ☐ Springa ut så fort som möjligt
 - ☐ Krypa på golvet till närmaste utgång
 - ☐ Öppna fönstret sedan lämna rummet
 - ☐ Lägga sig ner på golvet och invänta hjälp
 - ☐ Lägga en blöt handduk över ansiktet som skydd mot röken
 - ☐ Vet ej
8. Du befinner dig i en lägenhet och upptäcker att brandrök sprider sig i trapphuset (röken kommer inte från den lägenhet du är i). Vet du hur länge du är säker om du skulle stanna i lägenheten med stängd dörr? (Välj ett alternativ)
- ☐ Ja, från 0 till 15 min
 - ☐ Ja, från 16 till 30 min
 - ☐ Ja, från 31 till 60 min
 - ☐ Vet ej
9. Vid en utrymning kommer du till val av väg och du tror att det kan vara brand bakom en av dörrarna, hur ska du välja vilken väg du ska ta? (Välj ett alternativ)
- ☐ Känna på dörrarna
 - ☐ Lyssna efter ljud bakom dörrarna
 - ☐ Öppna och se vad som är bakom dörrarna
 - ☐ Vet ej
10. I en brand dödar flest personer. (Välj ett alternativ)
- ☐ Röken
 - ☐ Värmen
 - ☐ Kollaps av byggnad/nerfallande saker
 - ☐ Vet ej
11. Var ska du sikta när du använder en handbrandsläckare? (Välj ett alternativ)
- ☐ På lågornas topp
 - ☐ I mitten av lågorna
 - ☐ På lågornas bas
 - ☐ Vet ej
12. Det börjar brinna i ditt hem medan du sover och brandvarnaren är trasig. Vad kan inträffa? (Välj ett alternativ)
- ☐ Om jag andas in rök så vaknar jag eftersom den är giftig
 - ☐ Eftersom branden låter så mycket vaknar jag av ljudet
 - ☐ Röken från branden kan göra mig medvetslös så att jag inte vaknar
 - ☐ Vet ej

13. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i **lägenhet**. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)

- ___ Anlagd
- ___ Tappad cigarett
- ___ Glömt spispattan på
- ___ Elfel i teknisk maskin (tv, tvättmaskin, dator)
- ___ Levande ljus
- ___ Eldstad (öppen spis, kamin, oljepanna, vedpanna)

14. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i **villa**. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)

- ___ Anlagd
- ___ Tappad cigarett
- ___ Glömt spispattan på
- ___ Elfel i teknisk maskin (tv, tvättmaskin, dator)
- ___ Levande ljus
- ___ Eldstad (öppen spis, kamin, oljepanna, vedpanna)

15. Hur stort ansvar tycker du att du själv har för ditt eget brandskydd och din säkerhet? (På en skala mellan 0 och 100, där 0 är inget personligt ansvar och 100 är fullt personligt ansvar).

Svar: _____

16. Hur stort ansvar har räddningstjänsten för ditt brandskydd och din säkerhet? (På en skala mellan 0 och 100, där 0 är inget ansvar och 100 är fullt ansvar).

Svar: _____

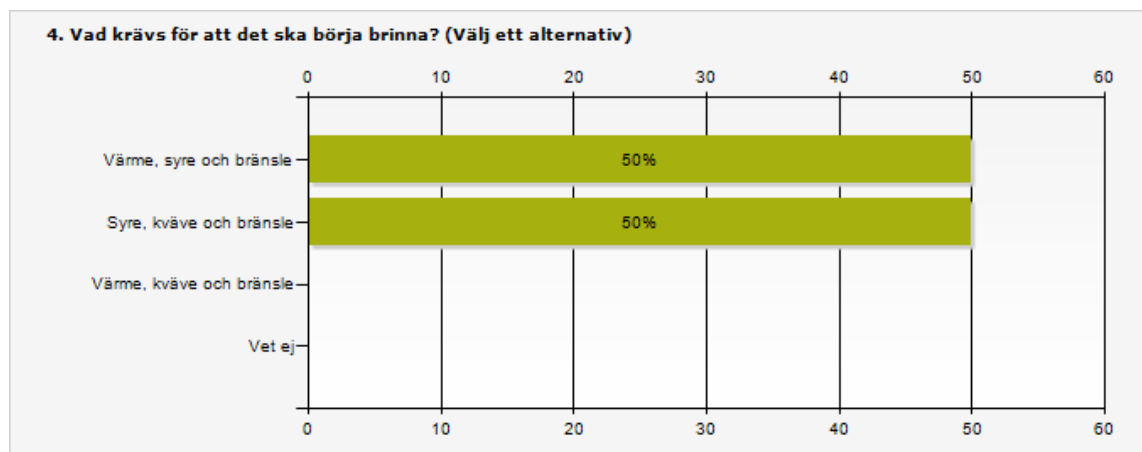
Bilaga D

I denna bilaga redovisas resultatet av kontrollgruppens enkätundersökning. Bilagan inleds med en beskrivning av faktorer hos de deltagare som svarat på enkätundersökningen och därefter presenteras förändringarna i kunskapsnivåer.

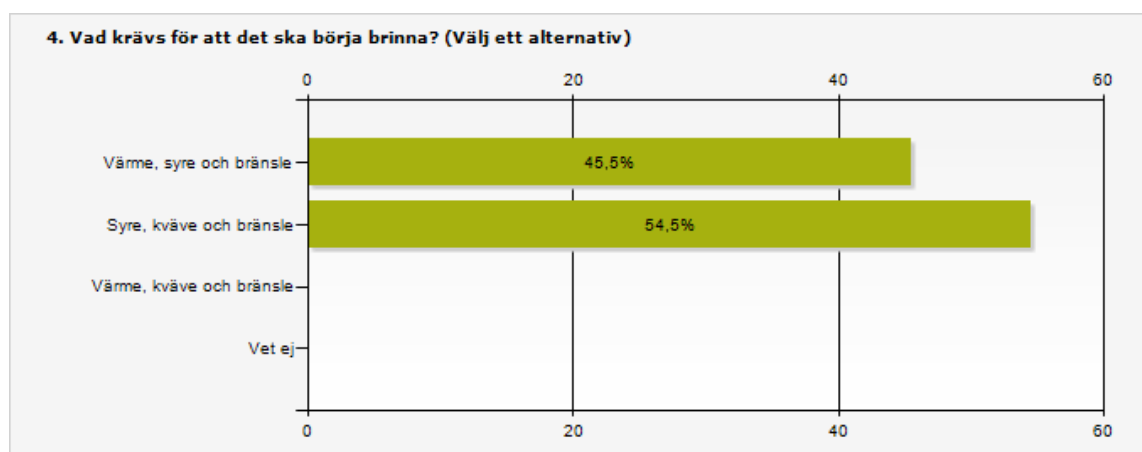
Bakgrundsfrågorna visar på att det är en majoritet av kvinnor i åldern 50 – 59 som svarat på enkäten. Som i enkätundersökningen med kontrollgruppen skiljer sig svaren om vilken utbildning deltagarna genomfört innan mellan före- och efter-enkäten. I före-enkäten svarade 14,3 % att de inte genomfört någon utbildning medan det inte var någon som hade angett detta svarsalternativ i efter-enkäten. Detta kan bidra till att kunskapen är högre i efter-enkäten än vad den egentligen skulle varit om de som inte deltagit i utbildning även besvarat efter-enkäten.

Förändringen av antalet korrekta svar ökade i efter-enkäten i förhållande till före-enkäten i några frågor med i andra frågor var resultatet tvärt om och det var en minskning av antal korrekta svar. Dock var kunskapsnivån av brand enligt före-enkäten redan innan genomförd utbildning hög.

På fråga nummer 4 ökade andelen felaktiga svar i efter-enkäten, se figur D.1 och D.2.

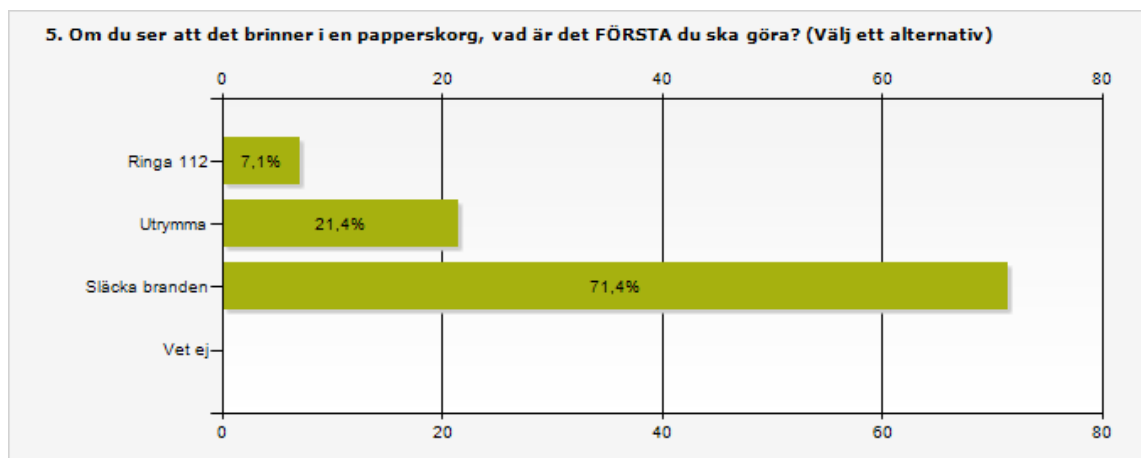


Figur D.1. Svar på före-enkäten.

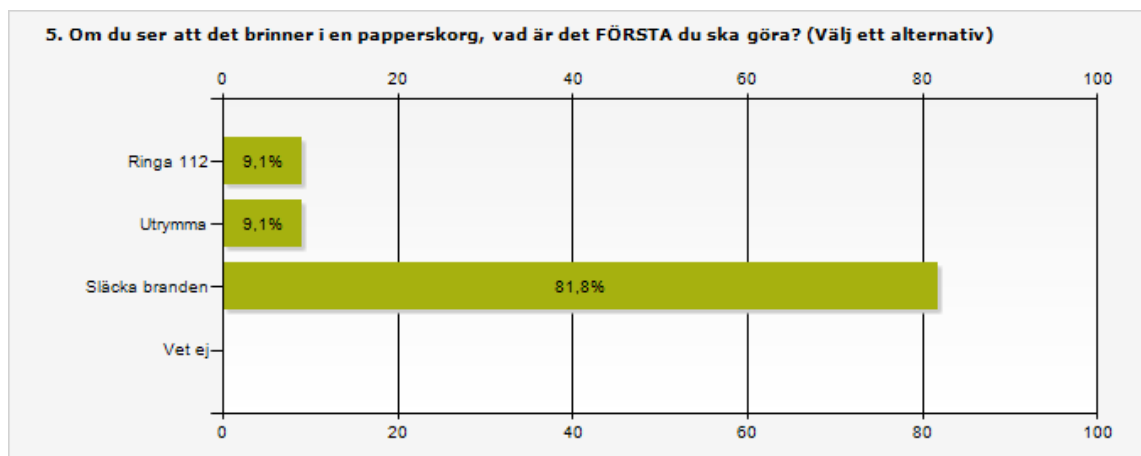


Figur D.2. Svar på efter-enkäten.

I frågeställning nummer 5 har andelen svarsalternativ fördelat sig något annorlunda i efter-enkäten i förhållande till före-enkäten, se figur D.3 och D.4. Dock beror denna skillnad snarare på skillnad i antal deltagare som svarat än skillnad i vad de skulle göra.

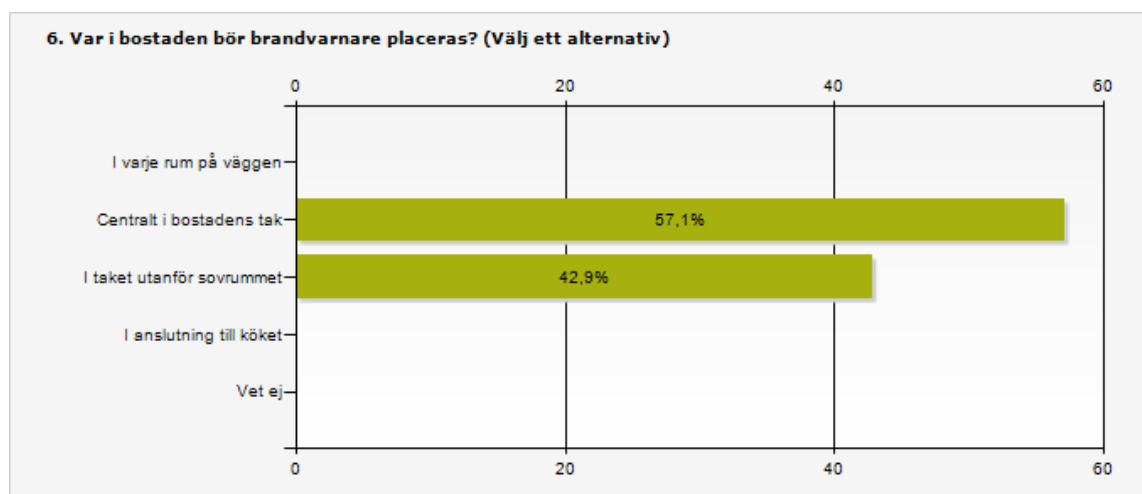


Figur D.3. Svar på före-enkäten.

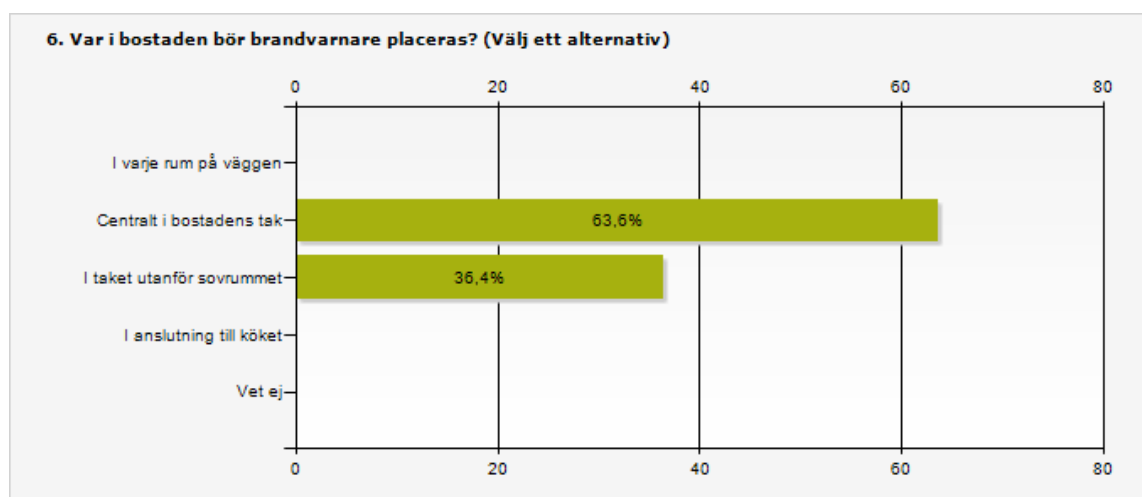


Figur D.4. Svar på efter-enkäten.

En procentuell ökning av felaktigt svarsalternativ kan utläsas i fråga 6, se figur D.5 och D.6.

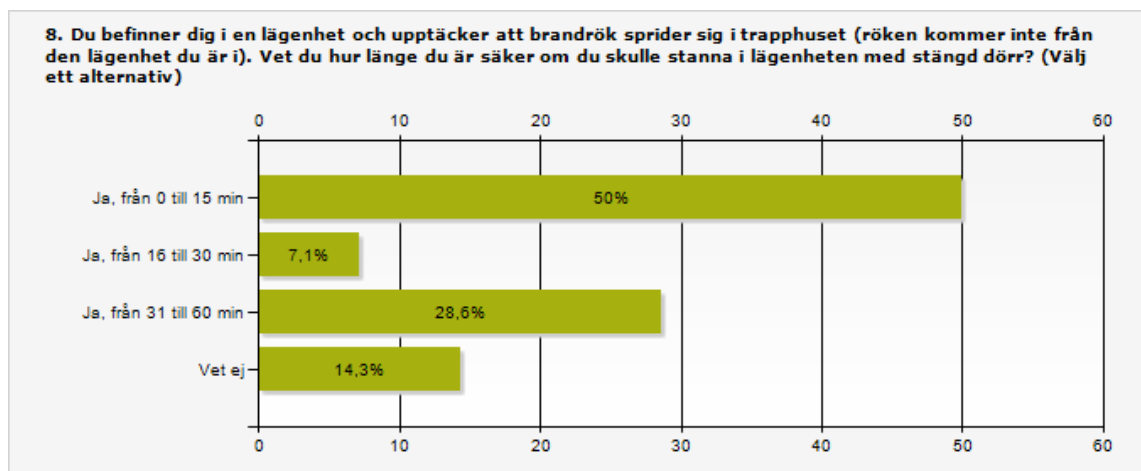


Figur D.5. Svar på före-enkäten.

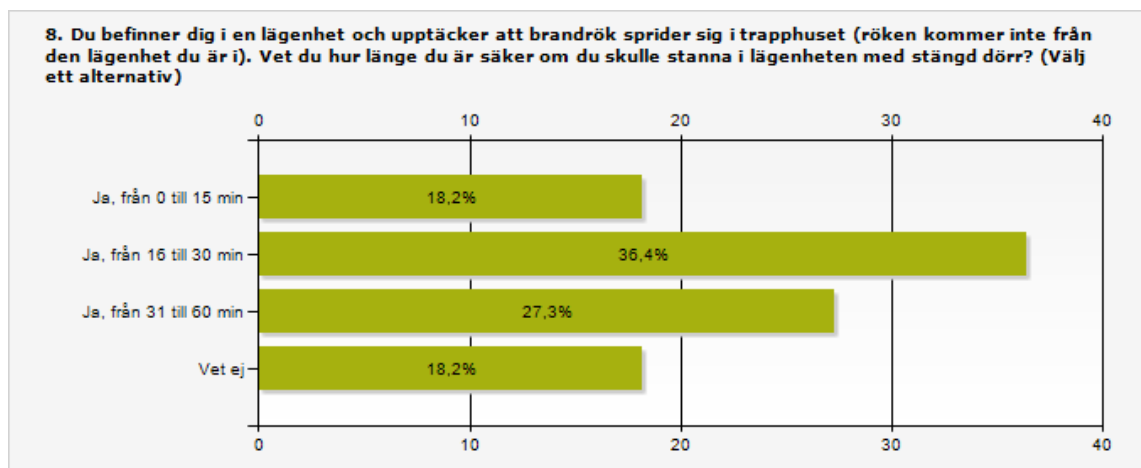


Figur D.6. Svar på efter-enkäten.

På frågeställning 7 hade 100 % av deltagarna angivit rätt svarsalternativ i både före- och efter-enkäten. I frågeställning 6 så har andelen svarsalternativet vet ej ökat i efter-enkäten, se figur D.7 och D.8.

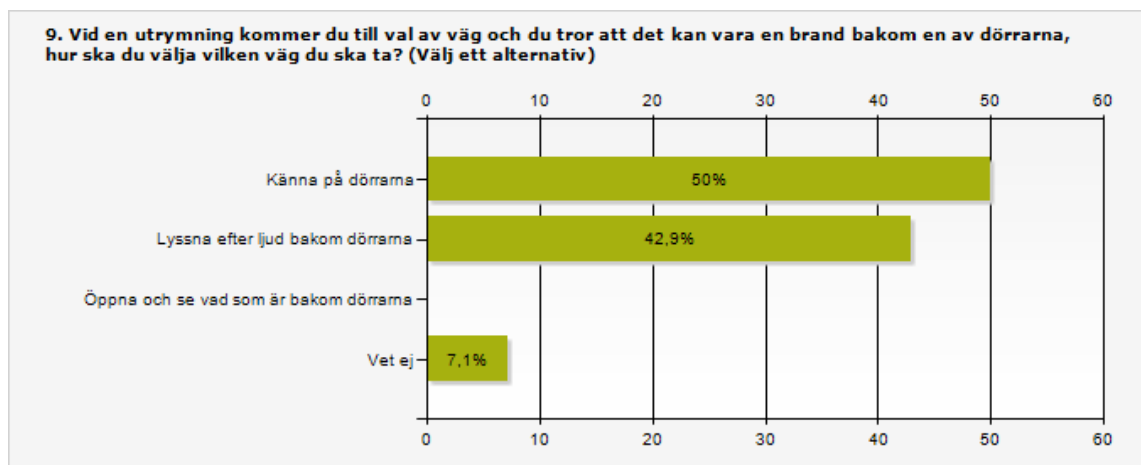


Figur D.7. Svar på före-enkäten.

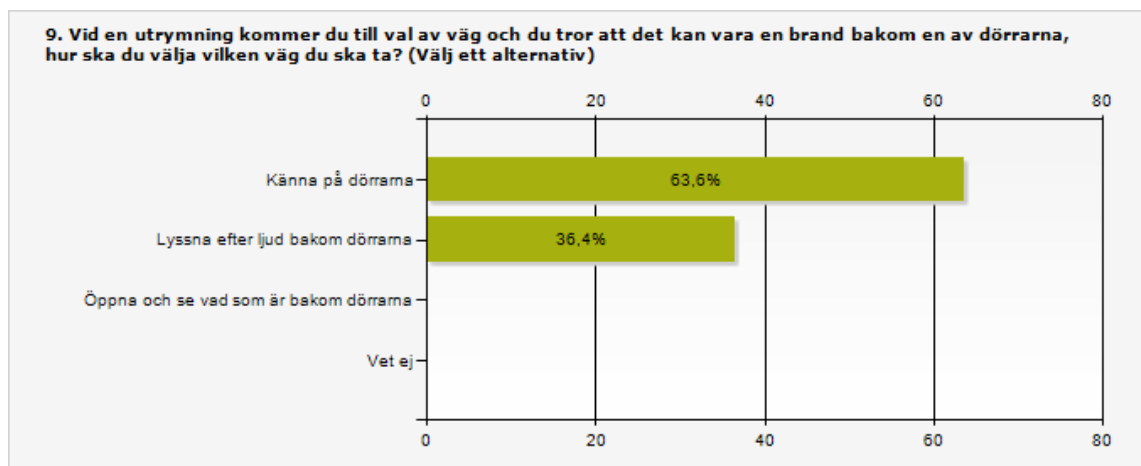


Figur D.8. Svar på efter-enkäten.

På enkätfråga nummer 9 har andelen korrekta svarsalternativ ökat i efter-enkäten i förhållande till före-enkäten, se figur D.9 och D.10.

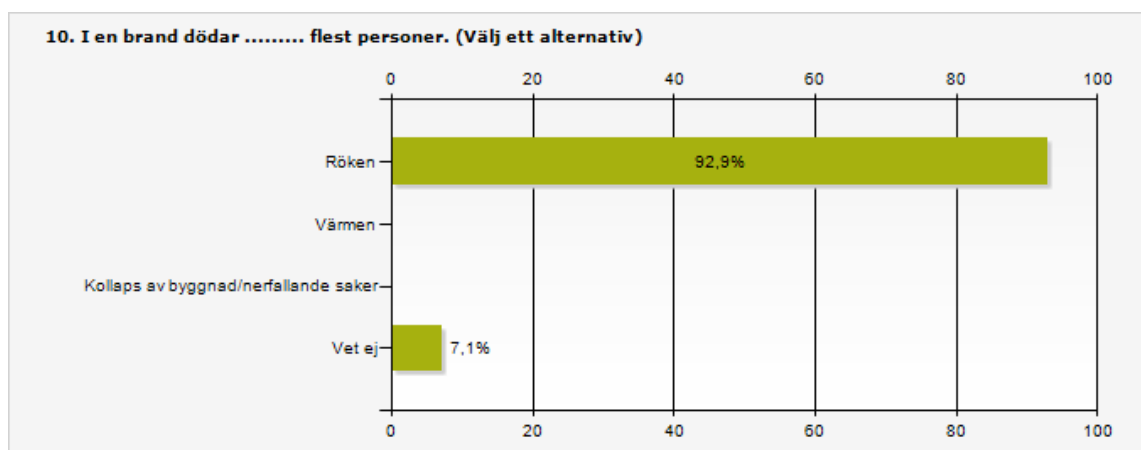


Figur D.9. Svar på före-enkäten.

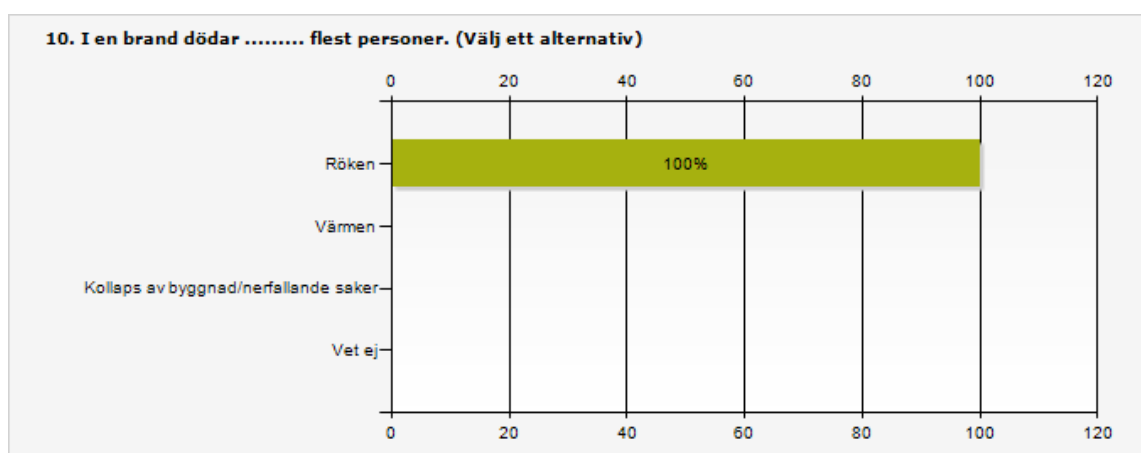


Figur D.10. Svar på efter-enkäten.

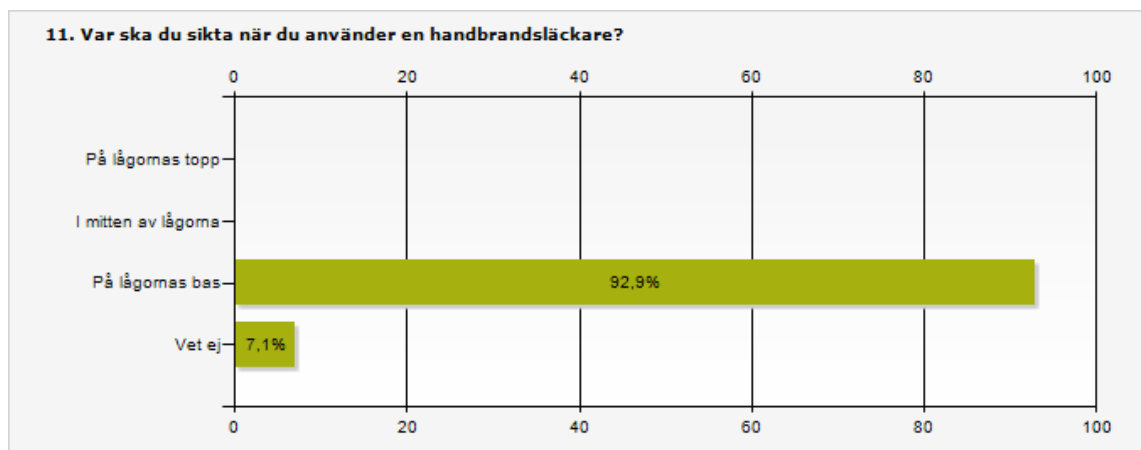
Även i enkätfråga nummer 10 och 11 har andelen korrekta svar ökat i efter-enkäten, se figur D.11 och D.12 samt D.13 och D.14.



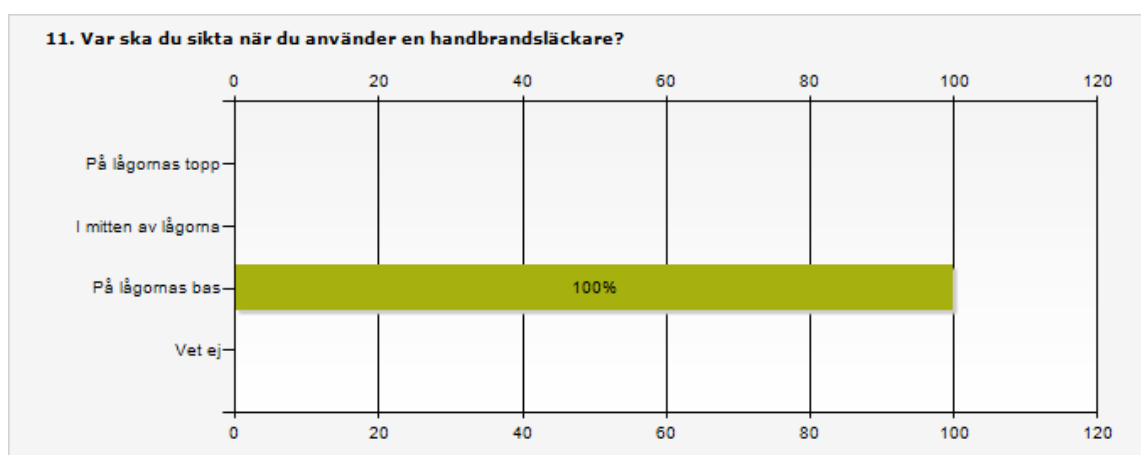
Figur D.11. Svar på före-enkäten.



Figur D.12. Svar på efter-enkäten.



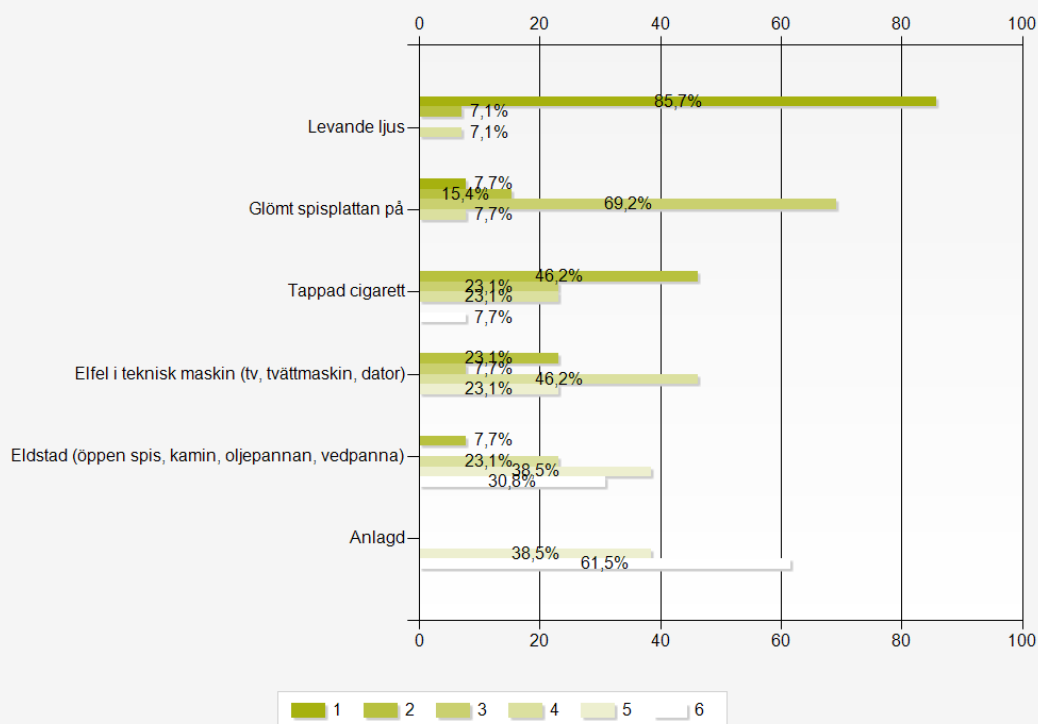
Figur D.13. Svar på före-enkäten.



Figur D.14. Svar på efter-enkäten.

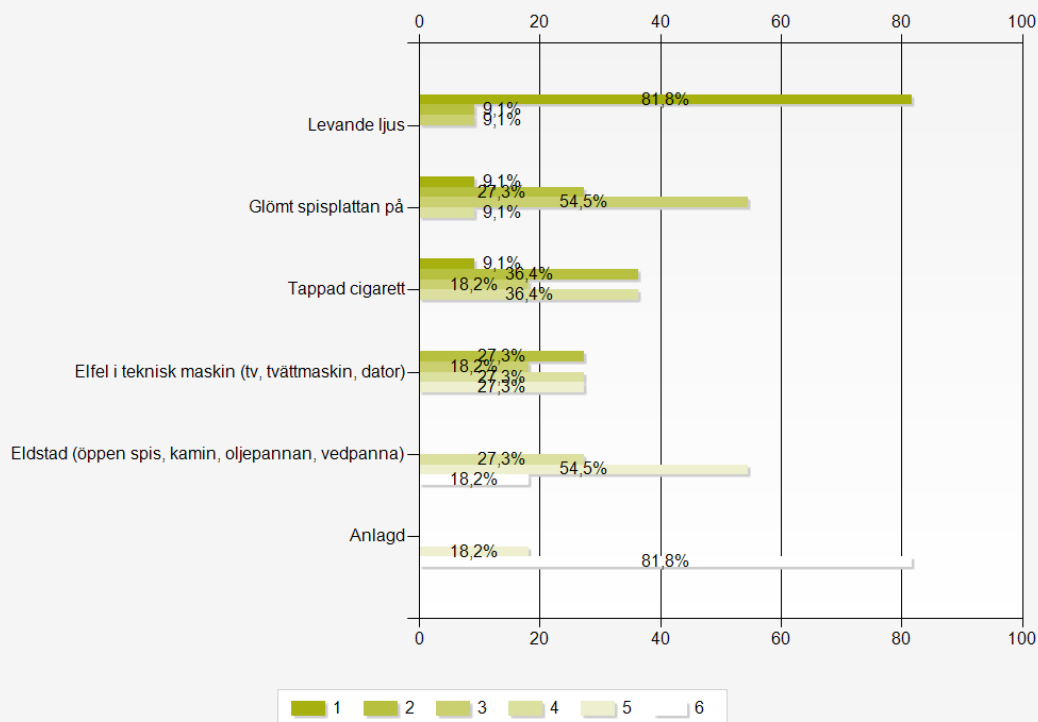
I enkätfråga nummer 12 är andelen korrekta svar 100 % både i före- och efter-enkäten. Enkätundersökningen visar inte på någon större skillnad mellan före- och efter-enkäten i vad deltagare tror brandorsakerna är i villa och lägenhet, se figur D.15 till D.18.

13. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i LÄGENHET. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)



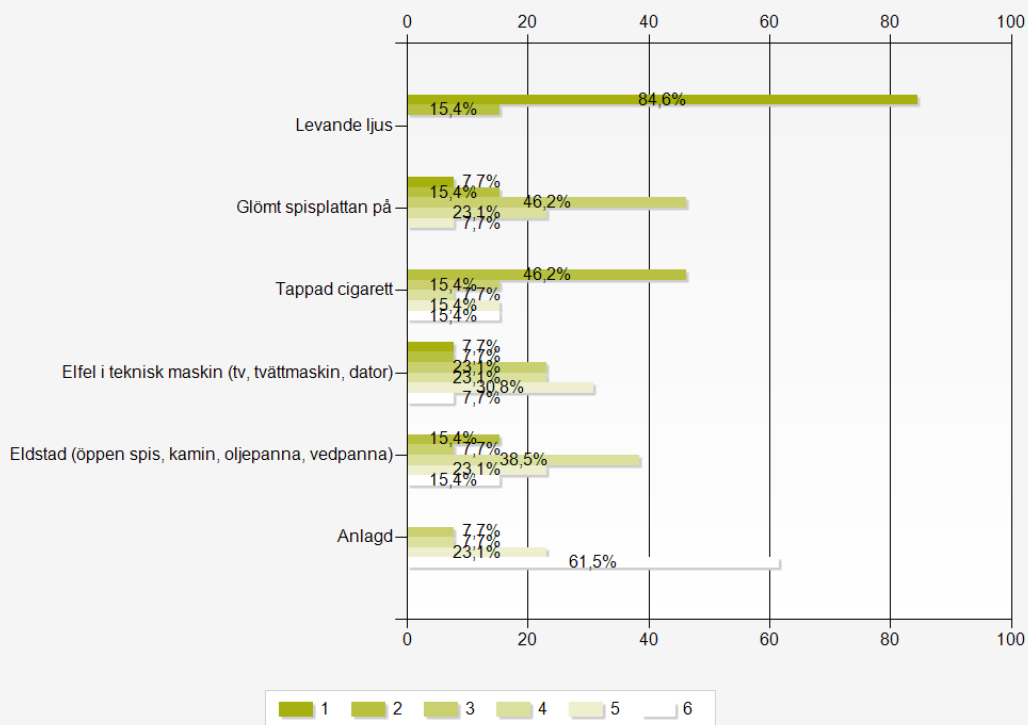
Figur D.15. Svar på före-enkäten.

13. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i LÄGENHET. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)



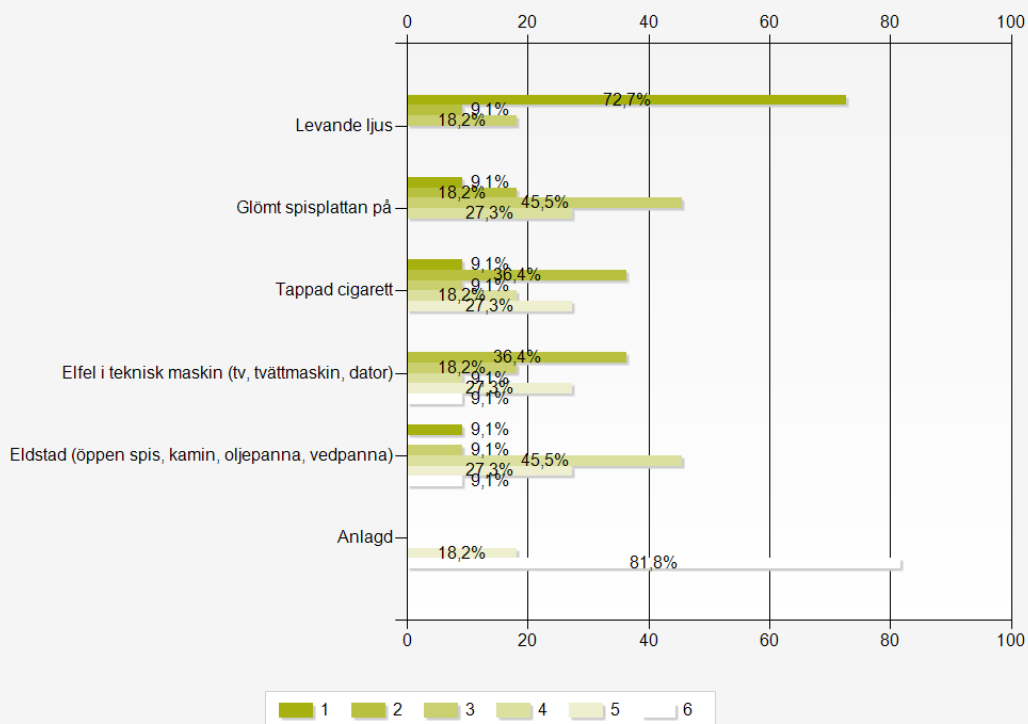
Figur D.16. Svar på efter-enkäten.

14. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i VILLA. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)



Figur D.17. Svar på före-enkäten.

14. Rangordna brandorsak efter vanligast förekommande i VILLA. (1 är mest förekommande och 6 minst förekommande)



Figur D.18. Svar på efter-enkäten.

Bilaga E

Översiktlig procentuell skillnad i före- och efter-enkäten redovisas nedan i tabellform där de frågor i enkäten som anses ha tydliga rätta och felaktiga svarsalternativ jämförts. De frågor där två svar kan anses vara korrekta har den totala andelen angetts. I alla frågor är fler än ett svarsalternativ felaktigt och även i dessa har den totala andelen för de felaktiga svaren angivits, samt att alternativet vet ej ingår i det felaktiga svarsalternativet. Alla resultat redovisas i procent.

Testgruppens resultat				
fråga	före	efter		
4 rätt	74,5	93,2	skillnad	18,7
fel	25,5	6,8		18,7
6 rätt	23,4	25		1,6
fel	76,6	75		1,6
7 rätt	89,4	100		10,6
fel	10,6	0		
8 rätt	36,1	76,2		40,1
fel	63,9	23,8		
9 rätt	53,2	69		15,8
fel	46,8	31		
10 rätt	87,2	95,2		8
fel	12,8	4,8		
11 rätt	91,5	97,6		6,1
fel	8,5	2,4		
12 rätt	97,9	100		2,1
fel	2,1	0		
			12,875	Medelskillnad
medel rätt	69,15	82,025		

Kontrollgruppens resultat				
fråga	före	efter		
4 rätt	50	45,4	skillnad	-4,6
fel	50	54,6		-4,6
6 rätt	42,9	36,4		-6,5
fel	57,1	63,6		-6,5
7 rätt	100	100		0
fel	0	0		
8 rätt	35,7	63,7		28
fel	64,3	0		
9 rätt	50	63,6		13,6
fel	50	36,4		
10 rätt	92,9	100		7,1
fel	7,1	0		
11 rätt	92,9	100		7,1
fel	7,1	0		
12 rätt	100	100		0
fel	0	0		
			5,5875	Medelskillnad
medel rätt	70,55	76,1375		